

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

BÖLGESEL YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARININ
KONYA İLİ ÖLÇEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Arif KÖSEOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ

KONYA - 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Arif KÖSEOĞLU
	Numarası	158109011011
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat / İktisat
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ
	Tezin Adı	Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamalarının Konya İli Ölçeğinde Değerlendirilmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamalarının Konya İli Ölçeğinde Değerlendirilmesi başlıklı bu çalışma 16/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Ahmet ŞAHBAZ	
2	Prof. Dr.	Birol MERCAN	
3	Prof. Dr.	Mehmet MUCUK	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Arif KÖSEOĞLU		
	Numarası	158109011011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat / İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamalarının Konya İli Ölçeğinde Değerlendirilmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Arif KÖSEOĞLU

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Arif KÖSEOĞLU		
	Numarası	158109011011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT/ İKTİSAT		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ		
Tezin Adı	Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamalarının Konya İli Ölçeğinde Değerlendirilmesi			

Teşvikler, devletlerin ekonomiye yön vermek için kullandıkları en temel araçlardan biridir. Teşviklerle devlet ulaşmak istediği hedefleri yakalamak için çeşitli mekanizmalar geliştirebilir. Ülkemizde de teşvik uygulamaları Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanmıştır. 1942’de Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun uygulama süresinin bitimi olan 1942 yılından 1960’lı yıllara kadar teşvik uygulamalarına ara verilmiştir. Planlı dönemin başlamasıyla birlikte 1963 yılında teşvik uygulamaları yeniden devreye alınmış ve günümüze kadar da döneminin gereksinimleri ile uyumlu teşvik unsurları uygulanagelmiştir.

2009 yılında teşvik uygulamaları, değişen dünya ticaret koşulları ve diğer gelişmeler çerçevesinde revize edilmiştir. İçerisinde bölgesel ve sektörel unsurları ihtiva eden bu uygulama, önceki dönem teşvik uygulamalarından farklı yönleri ile ön plana çıkmıştır. Yeni teşvik sisteminin ilk uygulama kararı olan 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, 2012 yılında tekrar gözden geçirilerek 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar olarak revize edilmiş ve uygulamaya konulmuştur.

Çalışmada 2009/15199 sayılı Karar ve 2012/3305 sayılı Karar kapsamında Konya ilinde alınan yatırım teşvik belgeleri altı başlık altında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda bölgesel yatırım teşvik uygulamaları hakkında değerlendirme yapılmıştır. 2009/15199 sayılı Karar kapsamında Konya, üç yıllık sürede iyi bir performans sergileyerek İstanbul’dan sonra en fazla teşvik belgesinin alındığı il olmuştur. 2012/3305 sayılı Karar kapsamında ilk yıllarda bir düşüş görülse de sonrasında tekrar artış gözlenmiştir. Sonuç olarak Konya’daki firmaların, bölgesel yatırım teşvik uygulamaları ile yatırımlarını artırdığı görülmüştür. İki dönem genel olarak karşılaştırıldığında sabit yatırım tutarı artarken istihdamın azaldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teşvik, Yatırım Teşvikleri, Bölgesel Teşvikler

	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	
--	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Arif KÖSEOĞLU		
	Student Number	158109011011		
	Department	ECONOMY/ ECONOMY		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Prof. Dr. Ahmet ŞAHBAZ		
Title of the Thesis/Dissertation	Evaluation of Regional Investment Incentive Applications within Konya Province Scale			

Incentives are one of the most basic tools that states use to direct the economy. The state can develop various mechanisms with the incentives to achieve its goals. In our country, incentive applications were applied since the Ottoman period and in the first years of the Turkish Republic. In 1942, incentives were suspended until the end of the implementation period of the Incentive Industry Law from 1942 to the 1960s. With the commencement of the planned period, incentive applications were reintroduced in 1963 and the incentive elements that are compatible with the requirements of the period have been applied to the present day.

In 2009, incentives have been revised with a study in line with changing world trade conditions and other developments. This practice, which includes regional and sectoral elements, has come to the fore with its different aspects from previous incentive applications. The Decree No. 2009/15199 on State Aid in Investments was revised in 2012 and implemented as Decree No.2012/3305 on State Aid in Investments.

In this study, investment incentive certificates taken in Konya province were examined under six headings in a comparative manner. Regarding these comparisons, an evaluation was made about regional investment incentive applications. Within the scope of Decision No. 2009/15199, Konya performed well in a three-year period and became the province where the highest incentive certificate was taken after Istanbul. As a result, it has been observed that the firms in Konya increase their investments with regional investment incentive applications.

Keywords: Incentives, Investment Incentives, Regional Incentives

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Teşvikler, devletlerin bazı hedeflere ulaşmak için ekonomiyi yönlendirmesinde kullanılan mekanizmaların başında gelmektedir. 2009 yılında bölgesel kalkınma alanında faaliyet göstermek üzere Konya ve Karaman illerinde kurulan Mevlana Kalkınma Ajansı'nda göreve başlamam ile birlikte teşvik mevzuatı ile ilgilenmeye başladım. Yatırımcılara bilgi vermek üzere oluşturulan Konya Yatırım Destek Ofisi'nin bir çalışanı olarak, önceden yüzeysel bir şekilde bildiğim teşvikler hakkında detaylı bilgiye sahip olmam ve üzerinde çalışma yapmam icap etti. Bu tarihten itibaren de mevzuatta hızlı bir değişime şahit oldum. Bugüne kadar geçen süre zarfındaki gözlemlerimi ve deneyimlerimi aktarmak üzere çok değerli hocalarımla da yönlendirmeleri ile bu tezi hazırlamış bulunuyorum.

Tez çalışmamın tüm aşamalarında bilgi ve deneyimleriyle bana yardımcı olan danışmanım Sayın Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ hocama yardımlarından dolayı en içten duygularıyla şükranlarımı sunuyorum. Tez çalışma konusunun belirlenmesi aşamasında değerli görüşlerini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Zekeriya MIZIRAK, Sayın Prof. Dr. Birol MERCAN ve Sayın Doç. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL hocalarıma, lisansüstü eğitim sürecinde iktisat tarihini en sade ve güzel şekli ile anlatarak emeği geçen Sayın Prof. Dr. Abdülkadir BULUŞ hocama buradan teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak beni günlere getiren kıymetli anne ve babama, bu süreçte desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşime, onlarla geçireceğim zamanın azalmasına rıza gösteren kızlarıma saygı, sevgi ve minnetlerimi arz ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YATIRIM VE TEŞVİK KAVRAMI

1.1. Yatırım Kavramı	3
1.1.1. Ekonomi Açısından Yatırım Kavramı	4
1.1.2. İşletmeler Açısından Yatırım Kavramı	4
1.1.3. Bireyler Açısından Yatırım Kavramı	6
1.2. Yatırım Türleri	7
1.2.1. Genel Olarak Yatırım Türleri.....	7
1.2.2. Üretime Yönelik Yatırımlar	8
1.2.3. Uyarılmış ve Otonom Yatırımlar	9
1.2.4. Reel ve Mali(Finansal) Yatırım	10
1.2.5. Özel Sektör ve Kamu Yatırımları	11
1.2.6. Altyapı ve Üst Yapı Yatırımları.....	11
1.2.7. Tüketici Yatırımları.....	11
1.3. Teşvik Kavramı, Tanımı ve Amaçları.....	12
1.4. Teşvik Çeşitleri	17
1.4.1. Amaçlarına Göre Teşvikler	17
1.4.2. Kapsamına Göre Teşvikler.....	18
1.4.3. Veriliş Aşamalarına Göre Teşvikler.....	18
1.4.4. Kullanılan Araçlara Göre Teşvikler	20
1.4.5. Kaynaklarına Göre Teşvikler	26
1.4.6. Veriliş Şekline Göre Teşvikler.....	26
1.4.7. Muhasebeye Göre Teşvikler	27

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARI

2.1.	Yatırım Teşvik Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi	28
2.1.1.	1930 Yılı Öncesi Döneminin Politikaları.....	28
2.1.2.	1930-1950 Yılları Arası Dönemin Politikaları.....	31
2.1.3.	1950-1960 Yılları Arası Dönemin Politikaları.....	34
2.1.4.	1960-1980 Yılları Arası Dönemin Politikaları.....	35
2.1.5.	1980-2009 Yılları Arası Dönemin Politikaları.....	40
2.1.6.	2009 Yılı Sonrası Dönem Politikaları	47
2.2.	Yeni Teşvik Sistemi Uygulamaları	57
2.2.1.	Genel Teşvik Uygulaması	57
2.2.2.	Bölgesel Teşvik Uygulamaları.....	58
2.2.3.	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki Uygulaması	63
2.2.4.	Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulaması	66
2.3.	Yeni Teşvik Sistemi Kapsamında Uygulanan Destek Unsurları	68
2.3.1.	KDV İstisnası ve Kapsamı	68
2.3.2.	Gümrük Vergisi Muafiyeti ve Kapsamı	69
2.3.3.	Vergi İndirimi Destek Unsuru ve Kapsamı.....	70
2.3.4.	Faiz veya Kâr Payı Destek Unsuru ve Kapsamı	71
2.3.5.	Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği ve Sigorta Primi Desteği	72
2.3.6.	Gelir Vergisi Stopajı Desteği ve Kapsamı	73
2.3.7.	Yatırım Yeri Tahsisi Desteği ve Kapsamı	74
2.3.8.	KDV İadesi ve Kapsamı.....	74
2.4.	Teşvik Politikalarının İdari Yapısı.....	75
2.5.	Teşvik Sistemi ve Kalkınma Ajansları.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMALARININ KONYA İLİ ÖLÇEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.	Araştırmanın Amacı.....	79
3.2.	Araştırma Konusuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar	80
3.3.	Yatırım Teşvik Sisteminin Genel Değerlendirilmesi.....	82
3.4.	2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Alınan Belgelerin Değerlendirilmesi	85
3.4.1.	Belge Durumuna Göre Dağılım	85
3.4.2.	Yıllara Göre Dağılım.....	86
3.4.3.	Sektörlere Göre Dağılım	87

3.4.4.	Yatırım Yerine Göre Dağılım	92
3.4.5.	Destek Sınıfına Göre Dağılım	93
3.4.6.	İkinci Bölge İlleri Arası Dağılım	93
3.5.	2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Alınan Belgelerin Değerlendirilmesi..	96
3.5.1.	Belge Durumuna Göre Dağılım	96
3.5.2.	Yıllara Göre Dağılım.....	97
3.5.3.	Sektörlere Göre Dağılım	99
3.5.4.	Yatırım Yerine Göre Dağılım	103
3.5.5.	Destek Sınıfına Göre Dağılım	105
3.5.6.	İkinci Bölge İlleri Arası Dağılım	105
3.6.	2009/15199 Sayılı Karar ve 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Alınan Belgelerin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi.....	108
3.6.1.	Belge Durumuna Göre Karşılaştırma.....	109
3.6.2.	Yıllara Göre Karşılaştırma	110
3.6.3.	Sektörlere Göre Karşılaştırma.....	110
3.6.4.	Yatırım Yerine Göre Karşılaştırma	112
3.6.5.	Destek Sınıfına Göre Karşılaştırma	112
3.6.6.	İkinci Bölge İlleri ile Karşılaştırma.....	113
	SONUÇ.....	114
	KAYNAKÇA	120
	EKLER	125

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya İlinde Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler.....	50
Tablo 2.2: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında İllerin Bölgesel Dağılımı	53
Tablo 2.3: 2012/3305 Sayılı Kararda Yapılan Değişiklikler.....	54
Tablo 2.4: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Bölgesel Teşvik Destek Unsurları	60
Tablo 2.5: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	61
Tablo 2.6: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında 4. Bölge Desteklerinden Faydalanabilecek Orta-Yüksek Teknolojili Yatırım Konuları.....	63
Tablo 2.7: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Büyük Ölçekli Yatırımlar	64
Tablo 2.8: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Büyük Ölçekli Yatırımların Teşvik Destek Unsurları.....	65
Tablo 2.9: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Stratejik Yatırımların Teşvik Destek Unsurları	67
Tablo 2.10: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Vergi İndirimi Oranları.....	71
Tablo 2.11: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Uygulanacak Faiz veya Kâr Payı Destek Tutarları	72
Tablo 2.12: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Sigorta İşveren Hissesi Desteği Süre ve Oranları	73
Tablo 2.13: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Yatırım Yeri Tahsisi Ödeme Oranları	74
Tablo 3.1: Yıllara Göre Konya'da Alınan Yatırım Teşvik Belgeleri (2001-2018)	83
Tablo 3.2: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgelerin Tamamlanma Durumu.....	85
Tablo 3.3: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da İptal Edilen Belgelerin Dağılımı....	86
Tablo 3.4: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgeler(Aylık Ortalama)..	86
Tablo 3.5: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgeler(Belge Ortalama)..	87
Tablo 3.6: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgelerin Sektörel Dağılımı	88
Tablo 3.7: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgelerin Yıllara Göre Sektörel Dağılımı	89
Tablo 3.8: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da İmalat Sektöründe Alınan Belgelerin Dağılımı.....	90
Tablo 3.9: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Hizmetler Sektöründe Alınan Belgelerin Dağılımı	91
Tablo 3.10: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'nın İlçelerinde Alınan Belgelerin Dağılımı.....	92
Tablo 3.11: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'nın İlçelerinde Alınan Belgelerin Dağılımı.....	93
Tablo 3.12: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında İkinci Bölge İllerinde Alınan Belgelerin Dağılımı.....	94
Tablo 3.13: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgelerin Tamamlanma Durumu.....	96
Tablo 3.14: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da İptal Edilen Belgelerin Dağılımı....	97
Tablo 3.15: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgeler (Aylık Ortalama)..	97
Tablo 3.16: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgeler (Belge Ortalama)..	98
Tablo 3.17: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgelerin Sektörel Dağılımı	99
Tablo 3.18: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgelerin Yıllara Göre Sektörel Dağılımı	101
Tablo 3.19: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da İmalat Sektöründe Alınan Belgelerin Dağılımı.....	102
Tablo 3.20: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Hizmetler Sektöründe Alınan Belgelerin Dağılımı	103

Tablo 3.21: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'nın İlçelerinde Alınan Belgelerin Dağılımı.....	104
Tablo 3.22: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'nın İlçelerinde Alınan Belgelerin Dağılımı.....	105
Tablo 3.23: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında 2. Bölge İllerinde Alınan Belgelerin Dağılımı	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında İllerin Bölgesel Dağılım Haritası	49
Şekil 2.2: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında İllerin Bölgesel Dağılım Haritası	52
Şekil 2.3: Cazibe Merkezleri Programı Kapsamındaki İller	56
Şekil 3.1: Yıllara Göre Konya'da Alınan Yatırım Teşvik Belgeleri (2001-2017).....	84
Şekil 3.2: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgeler	87
Şekil 3.3: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Alınan Belgelerin Belge Sayısı, İstihdam ve Sabit Yatırıma Göre Sektörel Dağılımı.....	88
Şekil 3.4: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında İkinci Bölge İllerinde Alınan Belgelerin Dağılımı.....	95
Şekil 3.5: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgeler	98
Şekil 3.6: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Alınan Belgelerin Belge Sayısı, İstihdam ve Sabit Yatırıma Göre Sektörel Dağılımı	99
Şekil 3.7: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında İkinci Bölge İllerinde Alınan Belgelerin Dağılımı	107

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GATT	: Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
E-TUYS	: Elektronik Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Bilgi Sistemi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KKDP	: Kaynak Kullanımını Destekleme Primi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Organisation for Economic Co-operation and Development
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yörelere
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
RG	: Resmi Gazete
SEGE	: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
YDYHK	: Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

GİRİŞ

Teşvikler, devletlerin ekonomiye yön vermek için kullandıkları en temel araçlardan biridir. Teşviklerle devlet ulaşmak istediği hedefleri yakalamak için çeşitli mekanizmalar geliştirebilir. Ülkemizde de teşvik uygulamaları Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanmıştır. 1942’de Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun uygulama süresinin bitimi olan 1942 yılından 1960’lı yıllara kadar teşvik uygulamalarına ara verilmiştir. Planlı dönemin başlamasıyla birlikte 1963 yılında teşvik uygulamaları yeniden devreye alınmış ve günümüze kadar da döneminin gereksinimleri ile uyumlu teşvik unsurları uygulanagelmiştir.

Özellikle 2009 yılından itibaren uygulanan teşvik uygulamaları, değişen dünya ticaret koşulları ve diğer gelişmeler de dikkate alınarak kapsamı bir çalışma ile revize edilmiştir. 2009 yılı içerisinde uygulamaya konulan teşvik sistemi, bölgesel ve sektörel unsurları ihtiva eden yenilikçi bir yaklaşımla devreye alınarak önceki dönem teşvik uygulamalarından farklı yönleri ile ön plana çıkmıştır. Bu sistemin ilk uygulama kararı olan 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, 2012 yılında tekrar gözden geçirilerek 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar olarak revize edilmiş ve uygulamaya konulmuştur.

Teşvik uygulamalarına yönelik olarak yapılan tüm bu düzenlemeler, kamunun gelişmesini istediği alanlarda yatırımcıların desteklenmesi amacını gütmektedir. Bu amaca ulaşılabilmesi için politikaların makro ve mikro düzeyde değerlendirilmesi ve güncel konulara göre revize edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle inceleme konusu olan Konya ilinde bölgesel teşvik uygulamalarının değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik sistemlerini konu alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu tez çalışmasında özgün olarak 2009 yılı sonrası kararları olan 2009/15199 sayılı Karar ve 2012/3305 sayılı Karar kapsamında Konya ilinde alınan yatırım teşvik belgeleri altı başlık altında karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Böylece 2009 yılından itibaren düzenlenmeye başlanan bölgesel yatırım teşvik belgelerinin kapsamlı şekilde değerlendirilmesi yapılarak 2012 yılında yapılan değişikliklerin sisteme etkisi analiz edilmiştir. Konya ili özelinde alınan bölgesel

yatırım teşvik belgelerin durumu inceleyerek, sonuçları değerlendirilmiştir. Konya ilinde alınan belgelerin iki uygulama döneminde farklı başlıklarda karşılaştırılması yöntemiyle detaylı olarak incelenmesi, teşviklerin Konya ili açısından öneminin ortaya konulması ve etkisinin değerlendirilmesi amacını taşımaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde yatırım ve teşvik kavramları üzerinde durulmuştur. Yatırım kavramının tanımı ve amaçları incelenerek teşvik çeşitlerine değinilmiştir. Aynı şekilde teşvik kavramının tanımı ve amaçları incelenerek yatırım cinsleri teşvik sisteminde yer aldığı şekli ile incelenmiştir. Böylece kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümde Türkiye'deki yatırım teşvik uygulamaları incelenmiştir. Bu bölümde teşvik sisteminin tarihi incelenerek gelinen aşamalar hakkında bilgi verilmiş, bir önceki ve mevcut teşvik sistemi ile bu kapsamda uygulanan destek unsurları aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ise bölgesel teşvik uygulamalarının Konya ili ölçeğinde değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmada kullanılan veriler (eski Ekonomi Bakanlığı) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından düzenli olarak aylık bazda Resmi Gazete'de yayımlanmış olduğu yatırım teşvik belgesi listeleri ve teşvik istatistikleri ile Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Teşvik Uygulama Sistemi'dir.

Araştırmadan elde edilen verilerle, istenilen analizlere göre veri setinden çeşitli tablolar üretilerek Excel ortamına aktarılmış ve grafiklere dönüştürülerek verilerin anlaşılabilirliği ve değerlendirme imkânının artırılması sağlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YATIRIM VE TEŞVİK KAVRAMI

1.1. Yatırım Kavramı

Ekonomik açıdan kalkınmanın sağlanmasında yatırımlar önemli bir yere sahiptir. Yatırım en basit şekliyle, belli bir emek sonucunda elde edilen ve gelecekte daha fazla değer kazanması ya da kazanç getirmesi beklenen şey olarak tanımlanabilir (İnce, 2008: 4). Yatırım, gelecekteki belli bir zaman diliminde elde edilmesi beklenen bir değer için bugünkü değerden vazgeçmek, daha fazla gelir elde etmek amacıyla belirli bir miktardaki değeri bir işe bağlamak olarak da tanımlanabilmektedir (Yıldız, 2011: 4). Başka bir ifadeyle yatırım, belli bir miktar kazanç sağlamak amacıyla belirlenmiş süre zarfında sahip olunan mal ve sermayeden elde edilen gelirin, özkaynağa aktarılması sonucunda elde edilen birikimlerin yatırım araçlarına dâhil edilmesidir. Yatırımcılar, kendilerine ayırdıkları kaynakları kullanmak suretiyle yatırım yapıyorlar ise bu aşamada en azından kendi özkaynaklarının maliyetini de karşılamaları gerekmektedir. Bu yatırım fonlarının kullanılması, aynı zamanda yatırımcılar için uzun vadeli borç senetlerinin yani tahvillerin alış ve satışı esnasında kolaylık sağlamanın yanında süreli mevduat ile faiz geliri de sağlayabilmektedir. Elde bulunan kazanç, servet veya diğer her türlü varlıklar, gelir elde etmek ya da eldeki sermaye birikiminin değerini enflasyon riskine karşı korumak amacıyla sabit getirili veya değişken getirili birçok farklı yatırım araçlarına tahsis edilebilir (Yılmaz, 2016: 3).

Teşvik uygulamalarından yararlanacak yatırım tanımı “işletmelerin yatırım kapasitesinde artış veya sürekliliğin sağlanması ve gelecekte belli bir zaman sürecinde gerçekleşmesi beklenen kârları elde etmek amacıyla kıt kaynakların üretime tahsis edilmesi” şeklinde yapılabilir (Aşıkoğlu, 1988: 9; Andırın, 2007: 2).

Özet olarak yatırımlar incelendiğinde, dört temel unsuru barındırması gerektiği ifade edilmiştir. Bunlar; gelecekte edinim, maliyet, kazanç ve zaman şeklinde sıralanabilir: (Kalkınma Bankası, 2009: 112).

Yatırım kavramı bakış açısına bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Yatırım kavramı; ekonomi, işletmeler, bireyler açısından incelenecektir.

1.1.1. Ekonomi Açısından Yatırım Kavramı

Ekonomi açısından yatırım, belli bir süreç içerisinde sermayeye yapılan net ilaveler olarak ve üretim kapasitesi yaratmak amacı ile yapılan harcamaların tümü olarak tanımlanmaktadır.

Makroekonomi açısından yatırım kavramı brüt yatırım ve net yatırım olarak ikiye ayrılır. Brüt yatırımla, belirli bir dönemde üretimi tamamlanan, ancak henüz tüketiciye ulaşmayan tüketim malları, hammadde ve ara malları ifade edilmektedir. Net yatırım ise brüt yatırımdan aşınma ve yıpranma paylarının düşülmesinden sonra geriye kalan kısımdır. Stok değişimlerinin toplam yatırımdan çıkarılması ile de sabit sermaye yatırımı bulunur (Kalkınma Bankası, 2009: 111)

Mal ve hizmet üretilmesi amacıyla yapılan sermaye yatırımlarına, ekonomik yatırım denilmektedir. Bir ülkede, belli bir dönemde, genellikle bir yılda, bütün kaynaklardan elde edilen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nın bir kısmı tüketim harcamaları olarak görülürken; diğer kısımları tasarruf edilmektedir. Ekonomik birimlerin en önemli amaçları günlük tüketimlerini arttırmak olmakla birlikte, yatırım ve sermaye oluşumunu da kapsayabilmektedir. Tüketimde kullanılmayan ve tasarruf edilen kaynaklar çeşitli yollarla sermaye stokuna ilave edilmektedir. İlave edilen bu tür fonlar, ekonomik yatırımlar olarak kabul edilirler. Belirli bir plan dönemi sonunda GSMH'nin birikim, dolayısıyla yatırıma ayrılan bölümü ve bu oranda alternatif yatırım fırsatları arasında dağılımı, bir ülkenin kalkınma hızını saptamaya yaramaktadır. Toplam birikim ve yatırım düzeyi, ne kadar fazla olursa gelecekte GSMH da o oranda yüksek olacaktır (Yıldız, 2011: 10).

1.1.2. İşletmeler Açısından Yatırım Kavramı

İşletmeler açısından yatırım, bir ülkede belli bir dönemde eldeki mevcut sermaye birikimine yapılan ilaveler veya ekonomideki üretim araçlarına yapılan harcamalar olarak tanımlanmaktadır. Bu harcamalar; sermaye mallarına yapılan

harcamalar, inşaat sektörüne ve hammadde teminine yapılan harcamalar ve yarı işlenmiş mal veya mallara yapılan harcamalar olarak sınıflandırılmaktadır (Yılmaz, 2016: 3).

Firmalar birçok farklı nedenle yatırım yapabilmektedirler. Firmaların bazılarında yatırım faaliyeti işletme faaliyetlerinin önemli bir kısmını oluştururken; bazı firmalar ise fon fazlalıklarını değerlendirmek amacıyla yatırım yapmaktadırlar. Firmaların ana faaliyet konularıyla ilgili yapmış oldukları yatırımlar; stoklar, ticari alacaklar, maddi olan ve maddi olmayan duran varlıklarıyla ilgili yaptıklarıdır. Firmaların yan faaliyet konularıyla ilgili yaptıkları yatırımlar ise faiz, kira geliri, hak bedeli ve sermaye kazancı gibi ek gelir elde etmek için yaptıkları yatırımlardır (Sönmez, 2006: 106).

İşyerleri açısından yatırım kavramı ise, kısaca, işyerlerine uzun vadede gelir getirecek her türden giderler olarak tanımlanabilir. Bu tanımlama incelendiğinde girişim faaliyetlerinin düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için sahip olunması gerekli olan arazi, bina ve materyaller (araç-gereç) gibi devamlı kullanma araçlarının temini için yapılan giderlerin yatırım kapsamına girdiği görülmektedir. Özetle işyerleri açısından yatırım, parasal değerlerin üretim amacıyla binalara, makinelere vb. sabit üretim varlıklarına dönüştürülmesidir (Yılmaz, 2016: 4).

Yeni bir fiziki kapasite meydana getirmek veya mevcut kapasiteyi artırmak amacıyla faaliyetlerini sürdüren bir girişimcinin, uygulayacağı proje üzerinde çalışarak fonlarını bağlayacağı varlıklar üzerinde incelemelerde bulunması da bir yatırım faaliyetidir. Projenin sahibi ya da yürütücüsü ister birey, isterse herhangi bir kuruluş olsun yatırımcı olarak görülmektedir. Yatırımcı, kendi sahip olduğu fonlarının kullanımını yanında dışarıdan fonlar alarak da yatırımı gerçekleştirebilir. Kendi fonları yetersiz kaldığında fonlarını çoğaltmanın çeşitli alternatiflerinden herhangi birisi yoluyla fon bulmaya çalışmaktadır. Fonların tedarik edilmesi ve en uygun kaynaktan temin edilmesi konularıyla finanslama politikası olarak ilgilenmektedirler. Uygun kaynaklardan fon talebinin karşılanması dışında, fonların uygun yerlerde kullanılması amaçlanmaktadır. Diğer bir deyişle en uygun yatırım kararı üzerinde durulmaktadır. Bir firmada fonların bulunması dışında, sağlanan fonların en uygun yerlerde varlıklara bağlanarak kullanılması yatırım kararı olarak görülmektedir. Firma fonlarını kendi amaçları doğrultusunda ve en uygun yerlere tahsis etmeye çalışmaktadır. Yeni fiziki

kapasite yaratılması aşamaları daha çok duran varlıklar üzerinde yoğunlaşan faaliyetleri kapsamaktadır. Faaliyetine devam eden işletmelerde yatırım faaliyetleri ise işletmenin faaliyet gösterdiği alanlara göre değişmekle birlikte; esasta dönen varlıklar üzerinde yoğunlaşırlar.

Firmaların bütçelerinin aktifinde yer alan fon fazlasını değerlendirmek, işletme faaliyetlerinde kullanmak ya da satmak üzere elde ettiği varlıkların her birinin farklı amaç ve özelliğe sahip olması, bu yatırımlarla ilgili ayrı değerlendirme ölçülerinin kullanılmasını ve muhasebeleştirme yöntemlerinin uygulanmasını gerektirmektedir. Aynı özelliklere sahip olan varlık gruplarında elde etme amacındaki farklılıklar bile ayrı değerlendirme ölçülerinin ve raporlama biçimlerinin uygulanmasına neden olmaktadır. Ekonomik değerlerin kâr amaçlı bir faaliyete aktarılarak değerlendirilmesi, yatırım kavramını genel olarak tanımlamaktadır. Kişilerin ellerindeki nakitleri bankaya yatırması, hisse senedi, tahvil ya da gayrimenkul satın alması da genel olarak yatırım kavramının içine girmektedir (Özdaş, 2009: 4; Yıldız, 2011: 7).

1.1.3. Bireyler Açısından Yatırım Kavramı

Bireyler açısından bakıldığında yatırım, gelir sağlamak ya da verim elde edebilmek için tasarrufların kullanılması anlamına gelmektedir. Diğer bir açıdan yatırım, sadece şimdiki ve gelecekteki tüketim arasında bir dengeleme aracı olarak ifade edilmekle birlikte; gelecekte daha fazla tüketim yapabilmek amacıyla bugünkü harcamalardan vazgeçme olarak da tanımlanmaktadır.

Bir ülkenin ekonomisine bakıldığında bazı kişiler elde ettikleri gelirlerin tamamını tüketmeyip, bir kısmını tasarruf etmekte ve bir menfaat karşılığında ihtiyaç duyanlara kullanırmaktadır. Elde ettiği gelirin tamamını harcamayan bir kişi olabileceği gibi bir kuruluş da olabilmektedir. Diğer tarafta da daha fazla harcamada bulunmak isteyen ve kendi fonları yetmeyen kişi ve kuruluşlar bulunmaktadır. Fon fazlasına sahip kişi ve kuruluşlar ile fona talepte bulunanlar, karşılıklı menfaatleri doğrultusunda alış-veriş içerisine girmiş olurlar. Gelir fazlasına sahip ekonomik birimlerin ihtiyaç duymadıkları fonlarının gelir açığı bulunan birimlere sunulması, finansal pazarların var oluşuna neden olurken; fonların sahiplik ve el değiştirme

belgeleri olan finansal varlıkların ortaya çıkışlarını da kaçınılmaz kılmaktadır (Özdaş, 2009: 4).

Gelir fazlasına sahip bireyler ise sahip oldukları tasarruflarını en uygun yerlerde değerlendirmeye çalışırlar. Gelecekteki tüketim ile bugünkü tüketimleri arasında denge kurabilmek amacıyla, tasarrufların verimli alanlarda kullanmak isteyeceklerdir. Aynı zamanda sağlanan verimlilikle birlikte onun faydasını ve hangi risk ölçüsünde gerçekleşeceğini de bilmek isteyeceklerdir. Bireysel yatırımcılar olarak adlandırılan küçük tasarruf sahiplerinin yeni bir kapasite yaratacak fiziki birimler oluşturmaları mümkün olamayacağından, fonlarını bu yönde yatıracak kişilere kullandırır. Bireysel tasarruf sahipleri, fonlarının büyüklüğü, yatırılabilecekleri alanların uygunluğu ve kendi yatırım yapabilme yetenekleri ölçüsünde fonlarını değerlendirmeye çalışırlar. Yeni fiziki kapasite yaratmak isteyen ya da mevcutlarını daha etkin kullanmak isteyen müteşebbislere kullandırarak verimlilik elde etmek isteyebilirler. Bu amaçla çeşitli finansal varlıklar arasında seçim yapmaya çalışırlar. Bireysel tasarrufçuların, bireysel fonlarını değerlendirmek için, yatırılacak varlıklar arasında seçim yapmaları da yatırım olmaktadır (Yıldız, 2011: 7)

1.2. Yatırım Türleri

Yatırım kavramının farklı tanımlara sahip olması, onun ilgilenen her grup tarafından çeşitli özelliklerine göre değişik biçimde ele alınması, yatırım türlerinin de farklı başlıklar altında incelenmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Yatırım türleri yedi alt başlık altında incelenecektir.

1.2.1. Genel Olarak Yatırım Türleri

Yatırım türleri kaynaklarının bağlandığı özelliklerine göre duran varlıklar (bir yıldan daha uzun sürede paraya çevrilme özelliğine sahip varlıklar) ve dönen varlıklar (bir yıl ya da bir yıldan daha kısa süre içerisinde, hatta bir yıl içerisinde çeşitli defalar paraya dönüşebilen varlıklara yatırılanlar) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Makine ve tesis gibi firmanın fiziki mevcudiyetini sağlayan varlıklar, paraya dönüşü bir yıldan uzun süreyi kapsayan duran varlıklardır. Bu tür yatırımların paraya dönüşmesi firma faaliyetinin sonu anlamına gelmektedir, faaliyet ömürleri boyunca sürekli varlıklar

olarak kabul edilirler. Stoklar, çeşitli menkul kıymetler, alacaklar gibi varlıklar döner varlıklara yatırım kalemleridir. Firmanın faaliyet süresi içerisinde ve genellikle bir yılda çeşitli defalarca paraya dönüşen varlıklardır.

Yatırım türleri yatırıldığı varlıklara bağlandığı süre açısından; kısa vadeli yatırımlar (yatırımların dönen varlıklara bağlı fonlara yönelik tercih edilmesidir) ve uzun vadeli yatırımlar (yatırımların sabit kıymetlere yapılmasıdır) olmak üzere ikiye ayrılır. Bir başka bakış açısıyla yatırım çeşitleri yatırımcının özelliklerine göre, beklentileri doğrultusunda; gelir sağlayan yatırımlar, verimlilik sağlayan ve hem gelir hem de verimlilik sağlayan yatırımlar olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Yıldız, 2011: 9).

1.2.2. Üretime Yönelik Yatırımlar

Üretime yönelik yeni yatırımlar, üretimde yenileme yatırımları, üretim faaliyetlerinde genişleme (tevsî) yatırımları, modernizasyon yatırımları ve stratejik üretim yatırımları, üretim faaliyetlerine yönelik yapılan yatırımlar olup bunları kısaca şöyle açıklayabiliriz (Yılmaz, 2016: 5);

- a. Üretime Yönelik Yeni Yatırımlar: Alınıp satılabilen her türden ticari eşya veya hizmet ürünlerini imal etmek amacıyla yeni üretim alanlarının kurulması için yapılacak olan harcamalardır.
- b. Üretimde Yenileme (Yerine Koyma) Yatırımları: Üretimde hedef olarak seçtikleri amaçlara çeşitli mamul/hizmet ürünlerini mevcut üretim faaliyetlerine de uygun olmak şartıyla imal etmeyi düşünen işletmelerin, yatırımlarını daha önceden yapmış oldukları ama uzun süreli çalışmalarından dolayı aşınan, eskiyen ya da yıpranan alet ve makineler ile ekonomik ömrünü tamamlamış olan tesislerin yenilenmesi için yapılan harcamalara denir. Net Yatırım olarak da ifade edilen yatırım tutarı, toplam yatırım miktarından eskime ve yıpranmaları gidermek için ayrılmış bütçenin çıkarılması sonucunda ortaya çıkar.
- c. Üretim Faaliyetlerinde Genişleme (Tevsî) Yatırımları: Mevcut işletmelerin üretim kapasitesini genişletmek veya gelişmiş teknolojileri kullanarak yeni bir ek üretim gücü yaratmak amacı ile yapılan harcamalardır.

- ç. Modernizasyon Yatırımları: Bu yatırımlar, işletmelerin maliyet ve harcamalarını en aza düşürerek, mevcut üretimde maksimum verimlilik ve kârın elde edilmesini amaçlamaktadır. Aynı zamanda bu yatırım, kaliteli mamul/hizmet ürünleri yelpazesini genişleterek, işletmelerin piyasadaki rekabet gücünü arttırmada büyük katkı sağlamaktadır.
- d. Stratejik Yatırım: Piyasalar arası rekabet ile teknolojik gelişmeler karşısında işletmelerin karşılaşacağı zorlukları azaltarak üretim kapasitesini arttırmak amacıyla yapılan yatırımlardır. Bu yatırımlar işletmelerin korunması ve geliştirilmesi yönünde yararlar sağlamaktadır.

Üretim yatırımları, kaynakların hizmet ve/veya mal üreten tesislere ayrılması olarak tanımlanabilir. Yatırım teşvik sistemi açısından değerlendirilen ve 2012/1 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ'in dokuzuncu maddesinde tanımlanan yatırım cinsleri de bu kapsama girmektedir. Yatırım cinsleri Tebliğ'de komple yeni yatırım, tevsi (tamamlama), modernizasyon, ürün çeşitlendirme ve entegrasyon şeklinde sıralanmıştır.

Yatırım teşvik sisteminde bu yatırım cinslerine ek olarak AR-GE yatırımı ve çevre yatırımı da kapsama alınmıştır. Bu yatırımlar ise Tebliğ'in 2'nci maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır:

“AR-GE Yatırımları: Yeni bir ürün geliştirilmesi, ürün kalite ve standardının yükseltilmesi, maliyet düşürücü ve standart yükseltici yeni bir teknolojinin ülke şartlarına uyumunun sağlanması amacıyla bilimsel esaslara uygun olarak yapılan ve her aşaması belirlenmiş araştırma ve geliştirme çalışmaları için gerçekleştirilecek yatırımlardır.”

“Çevre Yatırımları: Doğrudan ticari mal üretimine yönelik olmayan, mevcut veya gerçekleştirilecek tesislerin katı, sıvı veya gaz gibi atıklarının temizlenmesine veya yok edilmesine yönelik yatırımlardır.”

1.2.3. Uyarılmış ve Otonom Yatırımlar

Uyarılmış yatırımlar, işletmelerin milli gelirdeki artış miktarına bağlı olarak artan toplam talebi karşılamak amacıyla kurdukları fabrikalar ile imal ettikleri makine ve diğer teçhizat ürünleri yatırımına denir. Örneğin bir işletmenin, tüketim ve satış

miktarlarında meydana gelen artışa uyum sağlamak amacıyla, mevcut makinelere ilave olarak yenilerini satın alması uyarılmış yatırımlardır. Bu tür yatırımların yapılabilmesi için talep miktarının artarak arz miktarı artışını uyarması gerekir. Talep miktarında artışın olabilmesi için de tüketicilerin gelir düzeyinin artması, yani milli gelirden bir artışın olması gerekmektedir (Özdaş, 2009: 5; Yıldız, 2011: 16).

Gerek toplam talep miktarında ve gerekse de milli gelir miktarlarında görülen değişimlerden etkilenmeyen yatırımlara ise otonom yatırımlar denir. Başka bir deyişle, bağımsız olan yatırımlara otonom yatırımlar denilmektedir. Otonom yatırımlar, milli gelir düzeyi ve toplam talep miktarlarındaki değişikliklerden bağımsız olarak yapılmaktadır. Gelişmekte olan bir bölgeyi kalkındırmak amacıyla devletin yol, baraj, hastane ve su gibi hizmetleri yerine getirmesi, daha önce piyasada olmayan yeni bir ürün için yapılan yatırımlar otonom yatırımlara örnek olarak verilebilir (İnce 2008: 6; Ülgen, 2014: 304).

1.2.4. Reel ve Mali(Finansal) Yatırım

Reel yatırımlar, ekonomide yeni üretim alanları yaratmaya yönelik olarak yapılan yatırımlara denmektedir. Bu yatırımlar milli ekonomi açısından büyük önem taşımaktadır. Ülkedeki üreticilerin mevcut talebi karşılayabilmek, üretim kapasitelerini artırabilmek için makine, teçhizat ve hammaddelerine yaptıkları ilaveler reel yatırımları oluşturur. Örneğin bir taşıma şirketinin aldığı yük taşıma araçları reel yatırımdır (İnce, 2008: 7)

Mali yatırımlar, mal ve/veya hizmet üretmek amacı dışında kazanç elde etmek amacı ile sermayenin sabit yatırım alanlarına yönlendirilmesidir. Buna örnek olarak diğer işletmelerin hisse senetlerinin alınması, tahvil, bono gibi alımlar, depo sertifikaları, vadeli işlem sözleşmeleri, borsa yatırım fonları, bankaya gelir getirici hesaplarda para yatırılması verilebilir (Kalkınma Bankası, 2009: 112).

Reel yatırımlar sonucu ekonomiye yeni gelir ve istihdam alanları yaratılırken; mali yatırımlarda aynı durum söz konusu olmamakta, sadece mülkiyet el değiştirmiş olmaktadır (Ülgen, 2014: 303).

Reel ve mali yatırımlar yatırım teşvik sisteminde doğrudan desteklenen yatırım alanlarından sayılmamaktadır.

1.2.5. Özel Sektör ve Kamu Yatırımları

Kâr amacı güdülen yapılan yatırım harcamalarına, özel sektör yatırımları denilmektedir. Ancak bu yatırımlar, herhangi bir ekonomik kriz anında tam istihdamın sağlanması aşamasında bir takım eksiklere neden olabilmektedir. Böyle bir durumda devlet, özel yatırımları teşvik amacı doğrultusunda farklı finansal politika araçlarıyla yatırımcıların beklentilerini pozitif yönde değiştirmeye çalışır. Kamu yatırımları ise, yoğunlukla genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından yapılan, fayda maliyet analizleri ve mali kontrol analizi kapsamında ekonomik ve sosyal değerlendirmeleri içeren devlet yatırımlarıdır. Havalimanı, baraj, liman, otopark, metro, haberleşme, içme suyu ve eğitim yatırımları kamu yatırımlarına örnek olarak verilebilir (İnce, 2008: 8).

1.2.6. Altyapı ve Üst Yapı Yatırımları

Amacı gelir getirmek dışında olan ve çoğunlukla devlet eliyle gerçekleştirilen alt yapı yatırımları, üretime doğrudan katkısı olmayan ama üretim aşamasında az miktarda dahi olsa katkı sağlayan tesislerin verimini arttırmaya yönelik yatırımlardır. Devlet eliyle gerçekleştirilen bu yatırımların tersi olan ve özellikle özel sektör tarafından gerçekleştirilen üst yapı yatırımları ise, gelir getirmesi amacıyla yapılan ve üretime direkt katkı sağlayan yatırımlar olarak ifade edilir (Özdaş, 2009: 6; Yılmaz, 2016: 5).

1.2.7. Tüketici Yatırımları

Bu yatırımlar tüketicilerin tasarruf ettiği kaynakları, uzun vadede fayda sağlayacak araçlara bağlanmasıdır. Bu tür araçlardan fayda sağlamanın yanında ekonomik şartlara göre verimlilik elde etmek de mümkün olmaktadır. Uzun vadede fayda sağlayacak araçlar ise daha çok dayanıklı tüketim mallarından oluşmaktadır. Herhangi bir aracın yatırım olarak kabul edilebilmesi için o araç üzerinden gelir sağlamak ya da sermaye kazancı elde etmek gerekmektedir (Yıldız, 2011: 11).

Dayanıklı tüketim mallarının kullanma ömrü sonunda ekonomik değerlerini kaybedeceği, aşınma payından sonra katkı sağlayabilecek herhangi bir değeri kalmayacağı düşünülür. Bu nedenle yatırımdan çok tüketim harcamaları olarak kabul

edilirler. Bu tür yatırım araçlarının bir kısmı fayda yaratma özelliği yanında, gelir getirme, sermaye kazancı sağlama özelliğine de sahip olabilir. Örneğin, bir gayrimenkulün satın alınması, ondan kullanımla fayda sağlama amacına yönelik olurken, aynı zamanda gelir getirici ve servet artırıcı özelliği de bulunmaktadır. Bazı dayanıklı tüketim malları sadece fayda yaratmaktadır. Dayanıklı tüketim mallarının fiyat artışlarından yararlanmak ya da paranın enflasyona karşı değerini muhafaza etmek amacıyla hiç kullanılmamak şartıyla saklanması ise, tüketici yatırımının dışında spekülasyon amaçlı bir faaliyet olmaktadır. Alternatif yatırım araçlarının gelişmediği ve yatırım alanlarının sınırlı olduğu durumlarda tüketici yatırımları cazip görünmektedir. Sermaye piyasasının gelişmediği ve yeterli miktarda yatırım aracı ya da tasarrufları değerlendirecek alanlar bulunmadığında tasarruf sahipleri tasarruflarını nakit ya da kıymetli madenler şeklinde saklamayı tercih etmektedirler. Mallara aşırı talebin olması ve fiyatlarının hızla yükselmesi karşısında dayanıklı tüketim malları biçiminde tasarruflarını değerlendirmeye en azından korumaya çalışırlar. Ekonomik şartlar ve ülkenin özellikleri dayanıklı tüketim mallarına, sermaye kazancı sağlama imkânını verebilirler. Belli bir süre kullandıktan sonra değerinin yükselmesi nedeniyle sermaye kazancı sağlayan pek çok dayanıklı tüketim malları bulunmaktadır. Bunlardan en fazla göze çarpan mal olarak otomobili örnek vermek mümkündür. Yıllar sonra aşınma payını tamamlamış olmasına rağmen alındığındaki fiyatının çok üzerlerinde değerle satılabilme imkânı bulunmaktadır. Bilinçli bir biçimde satın alınan, serveti arttırma yolunda fonların bağlandığı dayanıklı tüketim malları, tüketim yatırımları olarak kabul edilmektedir (Yıldız, 2011: 11).

1.3. Teşvik Kavramı, Tanımı ve Amaçları

Teşvik, kelime olarak “isteklendirme, özendirme” anlamına gelmektedir. Büyük Türkçe Sözlükte “şevk verme, cesaretlendirme, gayrete getirme” (Doğan, 1996:1071) şeklinde açıklanan teşvik, İktisadi Terimler Sözlüğünde ise “Belirli bir iktisadi veya sosyal amaca ulaşabilmek için maddi destek ve hukuki kolaylıklar biçiminde verilen ödül” şeklinde tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr, 31.03.2018). Teşvik kavramı ekonomik literatürde, “belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle

verilen maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme” olarak tanımlanmıştır. Ülkenin sahip olduğu kaynakların ekonomi için daha faydalı olabilecek faaliyetlere yönlendirilmesi teşviklerin temelini oluşturmaktadır. Teşviklerle hangi hedeflere ulaşılmak istendiği ve bu hedeflere ulaşabilmek için hangi ödünlerin verileceği önemli bir husustur. Teşviklerde temel hedef, genel hatlarıyla halkın refah düzeyinin yükseltilmesi olmakla birlikte; devletlerin amaçları, uyguladıkları ekonomik sisteme göre değişim gösterebilmektedir (DPT, 2000a: 57; DPT, 2007: 1). Başka bir deyişle, teşvikler, genel ekonomi politikasının belirli bir bölümü veya bir alt unsuru olup ekonomi içerisindeki aktörleri hedeflenen davranışlara yönlendirerek istenilen sonuçların gerçekleşmesini sağlamaktadır (Eser, 2011: 1).

Yatırım teşvikleri genel olarak Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından “bir yatırımın maliyetini veya potansiyel kârını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleri” biçiminde tanımlanmıştır (Özdaş, 2009: 10).

Hazine Müsteşarlığı tarafından ise teşvikler, “kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanmak ve uluslararası rekabet gücünü sağlamak için yatırımların uluslararası yükümlülüklerle aykırılık teşkil etmeyecek şekilde teşviki, yönlendirilmesi ve desteklenmesi” şeklinde tanımlanmıştır (Özkök, 2009: 4).

Teşvik kavramı yerine uygulamada farklı da kavramlar kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları devlet yardımı, destekler, iktisadi gayeli mali yardım, primler, üreticiye yapılan transfer harcamaları, sübvansiyon ve uygun koşullu krediler gibi kavramlardır. Bu kavramlardan bazıları teşviklerle aynı anlamlara gelebildiği gibi farklı anlamlar da barındırması mümkündür (Topal, 2006: 3).

Teşvik sistemleri, temelde ekonominin kalkınma stratejileri ile uyumlu bir gelişme içerisinde olmasını sağlamayı hedeflemektedir. Bu sebeple verilen teşviklerin kalkınma stratejilerine uygunluğu göz önünde bulundurularak konjonktürel dalgalanmalara teşvikler aracılığıyla müdahale edilmektedir. Teşvik sistemlerinin bir diğer temel hedefi ise, yerli üretimin desteklenerek ülke ekonomisinin dış rekabete

uyumluluğunun sağlanmasıdır. Dış ticaretin ekonomide önemli bir yer edinmeye başlamasıyla bu hedef daha öncelikli hale gelmiştir. Kalitenin artırılması ve fiyatın iyileştirilmesiyle yerli üretimin avantajlı hale gelmesi istenilmektedir. Bununla birlikte teşvik sistemleriyle uluslararası pazarlarda karşılaşılan sübvansiyonlu veya dampingli fiyatlın ülke ekonomisine minimum zarar vermesi de sağlanabilmektedir. Teşvik sistemlerinin belirtilen iki temel hedefinin gerçekleşmesi durumunda ekonominin dış rekabete hazır olacağı ve istikrarlı büyüme sağlanacağı için, kendi imkânları çerçevesinde bütün ülkelerde devlet yardımları uygulaması görülebilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde, kaynak yetersizliği nedeniyle bu yardımlara ayırabilecek kaynaklar nispeten daha azdır. Bu nedenle özellikle bu ülkelerde devlet yardımlarına ayrılacak kaynağın belirlenmesinde, ne kadarlık bir harcama ile makroekonomide ne kadar katma değer ve sosyal fayda oluşturulacağı karşılaştırılması önem kazanmaktadır (DPT, 2000a: 57).

Teşvik sistemleriyle ülke sanayisini tesis etme, koruma ve rekabete hazır hale getirme aşamalarında koruyucu ve destekleyici fonksiyonlar üstlenilmektedir. Uluslararası değişime ve gelişmelere ülke ekonomisinin adaptasyonu ve kalkınma stratejileriyle uyumlu ilerleme sağlanmasını temin etmek için değişen koşullara göre uyarlanabilen teşvik sisteminin tasarımı, gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Teşvik sistemleri ile ekonomide kalkınma stratejileriyle uyumlu gelişim oluşturulabilmekte ve istikrarlı bir yapının oluşması sağlanmaktadır. Sadece ekonomik sorunların değil; sosyal sorunların da çözümünde teşvikler kullanılan önemli müdahale araçlarından biri olabilmektedir. Sosyal devlet anlayışının gelişmesiyle birlikte teşvik uygulamalarında sosyal yönde uygulamaların da dâhil edildiği söylenebilir. Bu kapsamda teşvik uygulamaları, işsizlik, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, göç, çevre vb. gibi bazı sosyal sorunların çözümüne yönelik hedefler barındırmaktadır. Ekonomik ve sosyal istikrarın oluşturulmasına yönelik politikaların tümüyle teşvikler ile sağlanabileceği kurgusu ise temelinde bir müdahale içerdiği için hatalı bir yaklaşım olacaktır. Devlet yardımları genellikle konjonktürel dalgalanma ve istikrarsızlık yaşanan dönemlerde meydana gelen etkileri azaltabilecek güce sahip uygulamalardır. Teşvikler, sadece ekonomik ve sosyal sorunlardan kaynaklanan tahribatı azaltabilecek etkiye sahipken sorunları tamamen ortadan kaldıramayacağı düşünülmektedir (DPT, 2007: 1).

Teşvik tedbirleri ekonomik modelden bağımsız olarak neredeyse tüm ülkelerde uygulanmaktadır. Bununla birlikte, her ülkenin teşvik uygulamasındaki gerekçeleri, benimsediği iktisadi politika ve gelişmişlik düzeyine göre değişebilmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki teşvik tedbirleri daha çok sanayilerini geliştirip destekleyerek gelişmiş diğer ülkelerden korumaya yöneliktir. Bu ülkelerin finansal piyasaları yeterince gelişmemiş, ihracat imkânları sınırlı, yüksek teknoloji üretilen ise yok veya düşük seviyelerde olabilmektedir. Ayrıca işsizlik, bölgesel gelişmişlik farkları, yatırımcıların eğitim düzeyi ve yetersiz deneyime sahip olması da ciddi problem şeklinde mevcut olabilmektedir. Bu ülkelerin ekonomilerinde ciddi bir kaynak dağılımı sorunu yaşanabilmektedir. Kaynak dağılımının etkin yapılabilmesi ve tasarrufların artırılması için yeterli fon olmadığı durumlarda teşvikler vasıtasıyla devletin ekonomiye müdahalesi söz konusu olabilmektedir (Topal, 2006: 4).

Yatırımcılar yatırım kararı verirken kazanç elde etme amacıyla hareket etmekte ve yatırımın kazanç sağlayacağına kanaat getirirlerse yatırımlarını gerçekleştirmektedirler. Aynı şekilde yatırımcılar, yatırımın yapılacağı bölge veya sektörü de değerlendirmektedir. Eğer yatırım yapmayı düşündüğü bölge veya sektör, kârlılık açısından avantajlara sahipse, o bölge veya sektöre yatırım yapılmaktadır. Teşvik tedbirleriyle ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda bazı bölge ve sektörlerde çeşitli avantajlar sağlanmaktadır. Yatırımcı kararı üzerinde etkili olan teşvik avantajları ve ilgili teşvik araçları şu şekilde sıralanabilir (Duran, 1997: 57);

- Yatırım maliyetlerini düşürmek; Vergi kredisi, yatırım indirimi, gümrük vergisi ve resim muafiyeti ile vergi, resim ve harç istisnası gibi mali teşvikler, yatırımın maliyetini düşürmektedirler.
- Finansman ihtiyacını azaltmak; Yatırım destekleme primi, işletme kredisi, teşvik primi, düşük faizli iç ve dış yatırım kredileri gibi finansal içerikli teşvikler ve finansman fonuyla yatırım ve işletme aşamalarında gerekli olan finansmanın sağlanması yoluyla, teşvikler yatırımcıya destek olarak kolaylık sağlamaktadır.
- Kârlılığı arttırmak; Bedelsiz veya düşük ücretli arazi temin edilmesi, devlet tarafından altyapının sağlanması gibi uygulamaların yanı sıra vergi, resim

ve harçlardan muafiyet, maliyetleri düşürmekte ve kârlılığın artmasını sağlamaktadır.

Bu mahiyetteki teşvikler, yatırımcıların yatırım konusundaki kararlarına olumlu yönde etki ederek yatırımı gerçekleştirilmeye yönlendirmektedir. Bir yandan yatırımcı mali desteklerle kaynak temin ederken; diğer taraftan yatırımın geleceğine ilişkin risklere karşı devlet güvencesi almakta, böylece yatırım yapma kararı olumlu yönde etkilenmektedir (Duran, 1997: 58).

Teşvik politikaları, 21. yüzyılda gelişmiş dünya piyasalarıyla sağlıklı bir bütünleşmeyi gerçekleştirebilme açısından Türkiye için de vazgeçilemeyen tedbirlerdendir. Türkiye, bir yandan piyasa ekonomisinin getirdiği yapısal sorunları çözüme ulaştırmak, ulusal refahını yükseltmek, rekabetçi bir ekonomiye sahip olabilmek ve doğrudan yabancı sermaye pastasından azami derecede pay alabilmek gibi amaçlar çerçevesinde teşvikleri kullanırken; diğer yandan uluslararası örgütlerin özellikle entegre olmayı tercih ettiği Avrupa Birliği'nin ilkeleri kısıtında sürekli mevcut uygulamalarını revize etmektedir (Topal, 2006: 2).

Türkiye'de teşvikler, istihdamı ve ihracatı artırmak gibi genel konularda uzun yıllardan beri yaygın olarak kullanılmakta ve genel teşvik sisteminin omurgasını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra; sektörel çeşitliliği ve sektörel gelişimi sağlamak, geri kalmış bölgelere verilecek desteklerle bölgesel gelişmeyi sağlamak, araştırma ve geliştirme (AR-GE) kapasitesini artırarak yeni teknolojiler geliştirmek, firmaların uluslararası boyutta rekabet güçlerini geliştirmek, çevre koruma önlemlerini artırmak gibi farklı başlıklarda teşvikler uygulanabilmektedir. Bu farklı uygulama alanlarıyla teşvikler, piyasa bozulmalarının engellenmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sürdürülebilir büyüme ve sosyal gelişimin desteklenmesi ile kıt kaynakların etkin kullanımının sağlanması gibi çok farklı pozitif etkilerin oluşmasına katkı sağlamaktadır (Eser, 2011: 4).

Türkiye'de uygulanan yatırım teşvikleri, devlet tarafından farklı hedefler dâhilinde kamu sektörü veya özel sektöre belirli bir karşılık alınmak şartıyla veya karşılıksız olarak yapılan, para dışındaki mal veya hizmetler ile nakdi (paralı) yardımlardır. Uygulanan yatırım teşviklerinin başlıca amaçları şu şekilde sıralanabilir (Yılmaz, 2016: 9):

- Gelişmemiş yöreler ve bölgelerarası dengesizliklerin kalkındırılmasını sağlamak,
- Sanayinin rekabet gücünü, uluslararası rekabet ve küreselleşme eğilimlerine karşı korumak ve güçlendirilmesini sağlamak,
- İhracata, yatırıma ve üretime yapılacak destek ve katkılar sonucunda ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi sağlamak.

Teşvik politikaları yalnızca bu amaçlar çerçevesinde değil farklı ihtiyaçlar dâhilinde de uygulanabilmektedir. Öyle ki makro ve mikro ekonomik hedeflerin gerçekleşmesinde kullanılan önemli maliye politika araçları, uygulanan bu teşviklerdir (Yılmaz, 2016:9).

1.4. Teşvik Çeşitleri

Uluslararası alanda yaşanan yoğun rekabet, teşvik politikalarının çeşitlenmesine yol açmıştır. Ülkeden ülkeye uygulama esasları değişebilmekle birlikte farklı isimlerde ve yöntemlerde birçok teşvik çeşidi mevcuttur (Topal, 2016: 42). Farklı başlıklarda farklı sınıflandırmalar olmakla birlikte aşağıdaki şekilde yedi başlık altında teşvik çeşitleri gruplandırılmıştır.

1.4.1. Amaçlarına Göre Teşvikler

Teşviklerin çok farklı amaçlara yönelik olarak çok farklı isimler altında sınıflandırılabilmesi mümkündür. Ekonomik kalkınmayı hızlandırmaya yönelik teşvikler, bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik teşvikler, turizme yönelik teşvikler, yatırım ve üretimi arttırmaya yönelik teşvikler, yabancı sermayeyi çekmeye yönelik teşvikler, ihracatı desteklemeye yönelik teşvikler, rekabet gücü kazanmaya yönelik teşvikler, girişimci riskini azaltmaya yönelik teşvikler, Ar-Ge ve teknolojik gelişimi sağlamaya yönelik teşvikler, nitelikli işgücü yetiştirmeye yönelik teşvikler, kaliteyi ve verimliliği arttırmaya yönelik teşvikler, yarım kalmış yatırımları tamamlamaya yönelik teşvikler, KOBİ'lere yönelik teşvikler vb. gibi amaçlara göre sınıflandırılabilir (Ar, 2009: 15; Yavan, 2011: 33).

1.4.2. Kapsamına Göre Teşvikler

Teşvikler, kapsamına göre genel (otomatik) teşvikler ve özel (seçici) teşvikler olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar.

1.4.2.1. Genel (Otomatik) Teşvikler

Genel teşvikler; ekonomik şartların elverdiği durumlarda, ekonomiyi geliştirmek, verimliliği arttırmak, mali ve hizmet kalitesini yükseltmek gibi amaçlarla kullanılan teşviklerdir. Genel teşviklerin sınırları ve kuralları yasal düzenlemeler ile belirlenmiştir. Genelde mevzuatta belirlenen çerçevedeki faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan tüm firmalara uygulanmaktadır. Bu teşvikler için uygulanacak destek miktarları ve uygulama alanları detaylı şekilde belirlendiği için uygulamadan sorumlu kurumların yetkileri sınırlı olmaktadır (Eser, 2011: 17).

1.4.2.2. Özel (Seçici) Teşvikler

Özel (seçici) teşvikler belli bir sektörün bazı özelliklere göre seçilerek geliştirilmesi veya yavaşlatılması, belli bir bölgenin kalkınması yönünde devletin aldığı tedbirlere yönelik desteklerdir. Seçici, bir başka ifadeyle, idareye takdir yetkisi veren teşviklerde, yatırımcıya destekler merkezi ya da yerel idarenin inisiyatifinde sunulmaktadır. Seçici teşviklerde, teşvik tutarı uygulayıcı birim ile teşvikten yararlanacak yatırımcı arasında yapılan görüşmelerle kararlaştırılmaktadır. Bu tür seçici teşviklerin kullanılmasında ve geliştirilmesinde politika hedefleri yönlendirici olmaktadır. Bu şekilde, seçici teşviklerde, öncelikler belirlenmekte ve teşvik unsurları uygulayıcı idare ile yatırımcılar arasında pazarlık konusu yapılmaktadır (Atamer, 2015: 33).

1.4.3. Veriliş Aşamalarına Göre Teşvikler

Teşvikler veriliş aşamalarına göre, yatırım öncesi, yatırım dönemi ve işletme dönemi teşvikleri olarak üçe ayrılmaktadırlar.

Yatırım ve işletme dönemi teşviklerinin kapsamı ise yatırımın yapılması ve devreye alınması aşamalarında verilen teşvikler olup, yatırımın maliyetine, kârlılığın ve büyüklüğüne doğrudan etki eden teşvik unsurlarıdır (Topal, 2006: 16).

1.4.3.1. Yatırım Öncesi Teşvikler

Yatırım öncesi teşvikler, yatırıma başlamadan projenin ilk aşamalarında yatırımcıları cesaretlendirilmek ve daha doğru yatırım kararları almalarını sağlamaya yönelik nakdi, aynı ya da teknik yardımlardır. Özellikle küçük işletmelerin finansman kaynakları sınırlıdır. Bu işletmeler, yatırım projesi hazırlama ve yönetme, pazar araştırması yapma/yaptırma, üretim prosesleri kurma ve geliştirme, pazarlama tekniklerini uygulama, çalışanlarına eğitim verme, know-how ve kalite kontrol tekniklerini edinme ve bunları geliştirme gibi konularda pek çok imkânsızlıkla karşı karşıya bulunmaktadır. Buna karşılık, istihdam yaratma, iktisadi krizlere karşı daha dirençli olma, gelirin toplum kesimleri arasında dengeli dağılımını sağlama gibi konulardaki yararları tartışılmaz olan KOBİ'lerin güçlendirilmesi, hayati önem taşımaktadır (Tezel, 2014: 35-39). Yatırım öncesindeki teşvikler daha çok yatırım maliyetlerini düşürme, finansman ihtiyacını hafifletme ve yatırımların daha kolay ve hızlı gerçekleşmesini sağlamaya yöneliktir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017: 161)

1.4.3.2. Yatırım Dönemi Teşvikleri

Yatırım teşviklerinin en çok kullanılan şeklidir. Amaçlanan hedeflere (iktisadi büyümenin sağlanması, istihdamın artırılması, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, ihracatın artırılması vb.) ulaşmak için yeni yatırım yapılması veya mevcut tesislerin yenilenmesi ya da geliştirilmesi gayesiyle verilen aynı, nakdi, dolaylı ve dolaysız bütün yatırım teşviklerini kapsar (Tezel, 2014: 39).

1.4.3.3. İşletme Dönemi Teşvikleri

İktisadi durgunluk, teknolojik yetersizlik, rekabet gücünün azalması, verimsizlik vb. sebeplerle faaliyetlerini idame ettirmekte zorlanan ya da faaliyetlerini tatil etme durumuna düşen tesislerin yaşamalarını, gelişmelerini ve zor duruma

düşmelerine yol açan sorunları izale edebilmelerini sağlayabilmek için verilen yatırım teşvikleri, bu gruba girmektedir (Tezel, 2014: 39).

Yatırım sonrasında işletme döneminde sağlanan teşvikler; verimliliği arttırmaya, maliyeti düşürmeye ve karlılığı yükseltmeye yönelik olmaktadır. Bu teşvikler, çoğunlukla ödenecek vergi ile ilgili olmaktadır. Gelir vergisi, kurumlar vergisi ile çeşitli vergi, resim ve harçları yatırım sonrası elde edilen teşvikler olarak sayılabilir. Bu vergilerin ödenmesi, yatırımın işletmeye açılarak kâra geçmesine bağlıdır (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017: 161).

1.4.4. Kullanılan Araçlara Göre Teşvikler

Teşvikler, kullanılan araçlara göre; ayni teşvikler, nakit teşvikler, vergisel teşvikler, garanti ve kefalet şeklinde teşvikler, diğer teşvikler şeklinde beş kategoriye ayrılmaktadırlar.

1.4.4.1. Ayni Teşvikler

Ayni teşvikler, kamu tarafından karşılıksız veya düşük ücret karşılığında sağlanan ve para olarak değil; maddi unsurlar olarak verilen yardımlardır (Ulusan, 2008). Bu tür teşvikler, yatırım yerinin seçimi aşamasında sağlıklı karar verilmesi ve yatırımları istenilen alanlara çekerek yatırımların doğru yönlendirilmesi noktasında işletmelere destek sağlanmak üzere verilmektedir. Daha çok kamuya ait arsa ve arazilerin bedelsiz olarak veya bedelinin belli bir dönem sonra alınması kaydıyla, işletmelere tahsis edilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Bu tür teşviklerin etkinliği, yatırım yapılacak bölgede işletmelerin uygun yatırım yeri bulup bulamamaları ve yapılan tahsisin yatırım maliyetine etkisine bağlı olarak değişmektedir. Arazi fiyatlarının daha pahalı olduğu bölgelerde bu teşvik aracının etkinliği nispeten daha yüksektir. Yatırım alanına uygun arazinin tahsis edilip edilmediği, tahsis ile yatırım planı arasında uyumun sağlanıp sağlanmadığı da ayni teşviklerin etkinliğine etki eden diğer bazı unsurlardır (Topal, 2016: 45).

Devlet tarafından hazırlanan organize sanayi bölgeleri, serbest bölgeler, nitelikli sanayi bölgeleri, endüstri havzaları veya küçük sanayi siteleri gibi alt yapısı hazırlanmış bölgelerin enerji, ulaşım, temiz ve düzenli bir çevreye sahip olması

yatırımcılar için önemli bir teşvik etkisi yaratmaktadır. Ayrıca bu tür alt yapısı hazırlanmış bölgelerde arıtma tesisi gibi ortak kullanıma elverişli imkânlardan uygun maliyetlerle yararlanılabilmesi yatırım maliyetlerinin düşürülmesini sağlamaktadır (Duran, 2003: 29).

Aynı teşviklere, yatırım teşvik belgeli yatırımlara hazine arazilerinin tahsis edilmesi (Onocak, 2015: 4); tarım kesiminde faaliyet gösteren kişi ve kuruluşlara gübre, tohum ve zirai mücadele ilaçlarının ücretsiz veya düşük bir fiyatla verilmesi örnek gösterilebilir (Aktan, 2001: 3).

1.4.4.2. Nakit (Parasal) Teşvikler

Nakit teşvikler, bütçeden veya devlet tarafından yönetilen bir fondan sağlanan ve belirli bir teşebbüse, sektöre veya bölgeye verilen parasal yardımlardır. Bu tip yardımların başlıca çeşitleri hibeler, primler, işletme özkaynaklarına katkılar, piyasa fiyatının üzerindeki destekleme alımlarıdır (Özkarabüber, 2003: 6).

Nakit teşvikler, yatırımcıların gerçekleştirmeyi planladıkları yatırım projelerine kamunun doğrudan parasal katkı sağlaması şeklinde gerçekleşir (Topal, 2016: 45). Bu teşvikler, karşılıklı ya da karşılıksız olarak da ayrılmaktadır. Karşılıksız parasal teşviklere hibe, primler, varlık alımı, enerji desteği örnek verilebilir (Uluslan, 2008: 417; Coşkun, 2016: 2196).

Karşılıklı teşvikler ise kamu tarafından bazı sektörlerde veya belirli bir bölgede faaliyet gösteren işletmelere piyasa cari faiz oranlarının altında bir oranda veya faizsiz krediler şeklinde sağlanan teşviklerdir. Krediler esasen düşük faizli sunulabilirken vade sonunda anapara ödemesi öngörülen faizsiz kredi şeklinde de olabilmektedir. Bu teşvikleri karşılıksız teşviklerden ayıran, devletin işletmelere sağlanan destek karşılığında anapara ve bazı desteklerde faizi geri almasıdır (Uluslan, 2008: 417).

Bu teşviklere ayrıca devletin işletme özsermayesine hisse senedi alımı yoluyla katılımı ve tarım sektöründeki destekleme alımları da dâhil edilebilir. Nakdi teşvikler, dünyada en çok uygulama alanı bulan yatırım teşvik araçlarından biridir. Nakdi teşvikler verilirken işletme ölçeğine, işletme türüne, işgal alanına, kurulu olduğu yere ve mali durumuna göre kriterler belirlenebilir (Tezel, 2014: 29).

1.4.4.3. Vergisel (Mali) Teşvikler

Devlet, vergilerle üretilen son ürün veya hizmetin fiyatını veya bazı sektörlerde ve faaliyet kollarında kârlılığını değiştirerek kaynakların belirlenen alanlara akmasını da sağlamaya çalışabilmektedir. Faaliyet kollarının ve yatırım projelerinin kârlılığını değiştirmeye yönelik bu şekildeki vergileme tedbirleri ile ihracatı arttırmaya yönelik mali tedbirlere vergi teşvik tedbirleri denilmektedir (Topal 2016: 46).

Devlet, vergi teşvikleri ile görece geri durumda bulunan bölgelerde belirli gelişme merkezlerinin oluşturulmasını sağlayabileceği gibi; ileriye-geriye bağlantıları yüksek olan endüstri dallarının lider sektör olmasını sağlayarak da kalkınmayı etkileyebilmektedir. Devlet, bu amaçlara ulaşmak için, belirli işletmeleri, çeşitli kıstasları (ürettikleri malın cinsi, faaliyette buldukları sektör, işletme şekli, işletmenin ölçeği vb.) göz önünde bulundurmak suretiyle, ödemekle yükümlü oldukları vergilerle ilgili çeşitli kolaylıklar sağlayarak veya muaf tutarak, destekleyebilir (Bozdoğan, 2008: 25).

Vergisel teşviklerde devlet, muafiyet ve istisnalar ile bazı vergilerden vazgeçmekte, ödenmesini erteleyebilmekte veya taksitlendirerek ödeme imkânı sunabilmektedir (Yavan, 2011: 36).

Vergi teşviklerinin etkin olarak uygulanabilmesinin en önemli şartlarından birisi, kayıt dışı ekonominin makul seviyelerde olmasıdır. Kayıt dışı ekonominin yüksek oranlara ulaştığı bir ekonomide mükellefler zaten vergi yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmiyor olacaklarından, vergi yoluyla kendilerine sağlanan teşviklerin de bir anlamı olmayacaktır. Keza, devletin, vergi teşvikleri uygulaması ile katlandığı bir maliyet söz konusudur. Bu sebeple, teşviklerin kullanılması neticesinde belirlenen amaçların hangi ölçüde gerçekleştiği önem taşımaktadır. Etkinliğin sağlanamaması durumunda, başka bir anlatımla, vergi teşvikleri ile amaçlanan hedeflere ulaşılamadığı takdirde, gelir dağılımının bozulması ve kaynak israfına yol açılması gibi pek çok sosyal ve ekonomik sorunla karşılaşılması mümkündür (Tezel, 2014: 33).

Vergisel teşvikler belirlenen sektörlerde vergi istisnası ve muafiyetleri tanınması yanı sıra düşük vergi oranları uygulanması, vergiye konu gelirden indirim yapılması ve zararın mahsup edilmesi gibi uygulamalar da söz konusudur (Onocak, 2015: 5).

Vergisel teşvikler; düşük kurumlar veya gelir vergisi, yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman, vergi kredisi, vergi tatili, vergi erteleme, vergi indirimi, gümrük muafiyeti, serbest bölge uygulamaları, vergi, resim ve harç istisnası ve muafiyeti, vergi iadesi, vb. şekillerde uygulanabilmektedir (Tekin, 2006: 304; Bozdoğan, 2008: 24).

1.4.4.4. Garanti ve Kefalet Teşvikleri

Yatırımları özendirici nitelikteki önem taşıyan teşvik uygulamalarından birisi de garanti ve kefalet uygulamalarıdır. Yaygın olarak kullanılan üç türü bulunmaktadır (Yavan, 2011: 35).

1.4.4.4.1. Kredi Garantileri

Bu tür yardımlar, devletin belirli sektörlerde veya üretim dallarında faaliyet gösteren işletmelere açtıkları kredilerin geri ödenmesi konusunda mali kuruluşlara garanti vermesidir. Devlet kefaleti ise bu kredinin geri ödenmemesi durumunda, kefalet gereği, borcu devletin ödemeyi üstlenmesidir. Herhangi bir sebeple iktisadi ve/veya siyasi istikrarın bozulduğu dönemlerde, bilhassa da KOBİ niteliğindeki işletmeler, yapacakları yatırımlar için mali kuruluşlardan borçlanmakta güçlük çektiklerinden, bu tür teşviklere ihtiyaç duymaktadır (Duran, 1997: 65).

1.4.4.4.2. Yüksek Ticari Risk Taşıyan Projelere Kamu Kaynaklı Risk Sermayesi Katılımı

Yüksek risk taşıyan bazı projelerde, devletler, ilgili kuruluşları vasıtasıyla söz konusu projeye risk sermayesi ortaklığı şeklinde hissedar olmak suretiyle de destek verebilmektedirler (İnce, 2008: 78; Tezel, 2014: 34).

1.4.4.4.3. Ekonomik ve Ticari Riskleri Kapsayan Ayrıcalıklı Kamu Sigortası

Devletlerin, ülke için stratejik önemi haiz olmakla birlikte, yüksek risk taşıyan ihraç pazarlarına yönelik üretim/satış yapacak yatırımcıları özendirmek ve risklere

karşı korumak maksadıyla, zaman zaman başvurdukları teşvik uygulamalarından birisi de ihracat kredi sigortası vb. şekildeki teşviklerdir (Yavan, 2011: 35; Tezel, 2014: 34).

1.4.4.5. Diğer Teşvikler

Bu tür teşvikler, direkt olarak ayni, nakdi veya vergisel olarak sınıflandırılmayan destekleri içermektedir.

1.4.4.5.1. Altyapı Hazırlanması

Yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyen önemli unsurların başında, yatırım yapılacak mahalde elektrik, su, kanalizasyon, haberleşme, ulaşım, organize sanayi bölgesi vb. altyapı hizmetlerinin durumu yer almaktadır. Yatırımcılar, umumiyetle altyapısı tam ve hazır olan bölgelerde yatırım yapma eğilimindedirler. Dolayısıyla, devletler, bu konuda eksiklikleri bulunan bölgelerde, bölgesel ve/veya sektörel kümelenme yaklaşımı ve/veya bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi gibi saiklerle, gerekli altyapı hizmetlerini tamamlamak suretiyle, bölgenin yatırımcılar açısından cazibesini artırmaya çalışmaktadırlar (Tezel, 2014: 35).

1.4.4.5.2. İdari ve Teknik Teşvikler

İdari ve teknik teşvikler, yurt içi ya da yurt dışı ticareti geliştirmek amacıyla belli zamanlarda düzenlenen yerli ve yabancı ticari malların sergilendiği fuarlar ile sergilenen ürünlere patent haklarının sağlanması ve nitelikli insan gücü konusundaki yardımları kapsamaktadır. İşgücü verimliliğinin artırılmasına yönelik teşvikler arasında yabancı teknik personel çalıştırma imkânı, patent alma kolaylıkları ve verimlilik artırma çalışmalarına katkı sağlamak gibi yatırımlar sayılabilir (Yılmaz, 2016: 29).

1.4.4.5.3. Ucuz Enerji Desteği

Enerji, özellikle sanayi işletmelerinin pek çoğu için, önemli bir maliyet unsurudur. Bu sebeple, pek çok devlet, yatırımları teşvik amacıyla, doğrudan veya dolaylı teşvik uygulamaları ile işletmelerin enerji maliyetlerini düşürmeye çalışmaktadırlar. Bu teşvikler bazen bütün sınai faaliyetleri kapsayacak şekilde

uygulanabildiği gibi, zaman zaman da yalnızca teşvik edilmesinde yarar umulan sektörler bazında olabilmektedir. Sektör ayrımı yapılmadan verilen enerji teşvikleri, kaynak dağılımı konusunda çok fazla etkide bulunmazken; sektör ayrımı yapılması durumunda, kaynakların dağılımı ve etkinliği konusunda enerji teşvikleri kayda değer ölçüde yönlendirici olabilmektedir.

Enerji konusunda işletmelere sağlanan teşvikler, yalnızca maliyetlerle alakalı değildir. Çevre konusunda yaşanan sorunların giderek ağırlaşması, bu konuda daha duyarlı olunması gerektiği şeklinde bir bilincin de güçlenmesine yol açmaktadır. Bu sebeple, özellikle çevre bilincinin daha yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde, hem daha temiz ve yenilenebilir (güneş, rüzgâr, bitkisel kaynaklı vb.) enerji kaynakları konusunda yatırım yapılmasının; hem de hâlihazırda petrol, doğal gaz, kömür vb. fosil enerji kaynaklarına göre daha pahalı ve temin edilmesi riskli/istikrarsız olan bu enerji türlerinin kullanımının yaygınlaşmasının sağlanması için, söz konusu enerji türlerinin üretim ve tüketimi konusunda yatırımcılara destek sağlanması yönündeki teşvik uygulamalarına başvurulmaktadır (Tezel, 2014: 35).

1.4.4.5.4. Destekleme Alımları

Devlet, bazı üretim dallarında, üreticiyi teşvik etmek için, piyasada fiyatların aşağıya düşmesini önlemek amacıyla destekleme alımlarına gidebilir. Destekleme alımları, bir yerde gerçek piyasa fiyatının üzerindeki bir fiyattan malın devlet tarafından satın alınarak üreticinin desteklenmesine yöneliktir (Tezel, 2014: 36).

1.4.4.5.5. Garanti Fiyatları Uygulaması

Garanti fiyatları ile yapılan yardımlarda, devletin belirli bir üretim dalında üretimi desteklemek amacıyla, üreticilerin serbest piyasada malının satılamaması halinde, önceden belirlenen bir fiyat üzerinden bu malları satın alınacağına garanti vermesi şeklinde uygulanmaktadır (Tezel, 2014: 37).

1.4.4.5.6. Tercihli Devlet Alımları

Tercihli devlet alımları, kamu kurumlarının ihtiyacı olan mal ve hizmet alımlarında, yerli firmaların tercih edilmesidir. Devletin bu uygulaması, yabancı

firmaların yerel piyasaya girişini engelleyen bir düzenlemedir. Tercihli devlet alımları uluslararası ticarete rekabeti bozan bir uygulama olarak değerlendirildiğinden, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Antlaşması ile üye ülkelerin, belirli bir meblağın üzerindeki devlet alımlarında yerli ve yabancı firmalar arasında ayrımcılık yapmaları yasaklanmıştır (Tezel, 2014: 37).

1.4.4.5.7. Çalışanların Sigorta Primlerinin Karşlanması

Özellikle istihdam artırıcı yatırımları teşvik etmek, durgunluk dönemlerinde işletmelerin mevcut işgücünü muhafaza ederek üretim yapmalarını teşvik etmek amacıyla, ülke genelinde ya da bazı bölgelerde çalışanların sigorta primlerinin kısmen veya tamamen devlet tarafından karşılanması, şeklinde uygulanmaktadır (Tezel, 2014: 37).

1.4.5. Kaynaklarına Göre Teşvikler

Kaynaklarına göre teşvikler çok farklı şekillerde sınıflandırılmakla beraber genel olarak altı grup altında toplanması mümkündür. Bunlar; kâr veya gelir bazlı teşvikler, sermaye yatırımları bazlı teşvikler, emek bazlı teşvikler, katma değer bazlı teşvikler, diğer özel harcama bazlı teşvikler ile ihraç veya ithal bazlı teşviklerden oluşmaktadır.

1.4.6. Veriliş Şekline Göre Teşvikler

Veriliş şekline göre teşvikler, dolaylı ve doğrudan (dolaysız) teşvikler olarak ikiye ayrılmaktadır. Dolaylı teşvikler işletmenin satın aldığı girdiler üzerinden alınan vergilerden kısmi veya tam muafiyet sağlanmasını içermektedir. Örnek olarak Katma Değer Vergisi (KDV) uygulamasında istisna sağlanması verilebilir. Bu tür teşvikler genellikle ihracata yönelik veya seçilen sektörler özelinde sağlanabilir (Acinoroğlu, 2009: 150).

Doğrudan teşvikler ise devletin yatırımcıya kurumlar veya gelir vergisi çerçevesinde doğrudan doğruya sağladığı teşviklerdir. Düşük kurumlar veya gelir vergisi uygulamaları, vergi tatili, yatırım indirimi, vergi kredisi ve hızlandırılmış amortisman gibi uygulamalar dolaysız vergi teşvikleri içerisinde yer alan birkaç

vergisel teşvik türüdür (Acinöroğlu, 2009: 150). Dolaysız vergi teşviklerine gümrük vergisi muafiyeti ve gelir vergisi stopajı indirimi de örnek olarak verilebilir (Onocak, 2015: 5).

1.4.7. Muhasebeye Göre Teşvikler

Teşvikler, muhasebe bakış açısına göre gelire ilişkin ve varlıklara ilişkin teşvikler olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır. Varlıklara ilişkin teşviklerde ilk koşul, teşvik edilecek firmanın duran varlık satın alması, inşa etmesi veya edinmesidir. Gelire ilişkin teşvikler ise, bunların dışında kalan teşviklerdir. Bu kapsamdaki teşvikler; muhasebe tebliğ ve standartlarında devlet yardımı olarak tanımlanan bedelsiz teknik destek, pazar araştırmaları veya garanti verme gibi maddi bir değer atfedilemeyen yardımlar ile firmanın sattığı ürünlerden bir kısmına devlet tarafından satın alma garantisi verilmesi durumlarını ve düşük faizli veya faizsiz kredileri kapsamamaktadır (Onocak, 2015; 42).

Türkiye Muhasebe Standartlarında ise devlet teşvikleri “İşletmenin faaliyet konuları ile ilgili belirli koşulların geçmişte veya gelecekte yerine getirilmesi karşılığında işletmeye kaynak transferi şeklindeki devlet yardımlarıdır. Bu teşvikler, bir değer atfedilemeyen devlet ile yaptığı işlemleri kapsamaz” şeklinde tanımlanmıştır (Küçükharman, 2013:4).

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nde ise devlet teşvikleri “işletmenin korunması, ihracatı teşvik ya da hükümet politikalarına uyma zorunluluğu karşısında oluşan işletmenin faaliyet hasılatındaki düşüklüğü veya faaliyet zararını gidermek için sermaye katkısı niteliğinde olmayan mali yardımlar, devletin bazı malları vergi, resim, harç ve benzeri yükümlülüklerden istisna etmesi yoluyla yaptığı yardımlar ve satış tarihindeki vade farkları, ihracatla ilgili fiyat istikrar destekleme primi vb.” şeklinde tanımlanmıştır (Uluslan 2008: 418-419).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARI

2.1. Yatırım Teşvik Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi

Ülkemizde, Osmanlı Dönemi'nden başlayarak bu güne kadar uygulanan teşvik politikaları, genellikle ülkenin sanayileşme çabalarıyla, döneminin siyasi ve ekonomik gelişmeleriyle ilintili olarak değişim göstermiştir. Bu doğrultuda teşvik politikalarındaki değişimler tarihsel olarak, 1930 yılı öncesi dönemi, 1930-1950 yılları arası dönemi, 1950-1960 yılları arası dönemi, 1960-1980 yılları arası dönemi, 1980-2009 yılları arası dönemi ve 2009 yılı sonrası dönemi kapsayacak şekilde altı başlık içerisinde incelenmiştir.

2.1.1. 1930 Yılı Öncesi Döneminin Politikaları

Osmanlı Devleti döneminde, özellikle de kuruluş ve yükseliş dönemlerinde, teşvik uygulamasına sıklıkla başvurulduğu bilinmektedir. Yeni fethedilen yerlere yerleştirilen ahalinin ve kullanım dışı arazileri ekim dikime müsait hale getirerek zirai faaliyete başlayanların çeşitli vergilerden ve benzeri kamusal yükümlülüklerden belirli bir süre veya süresiz muaf tutulması gibi uygulamalar teşvik olarak sayılabilir. Örneğin, IV. Mehmet Döneminde (1648-1687) Erzurum'da yaşayan ahaliye tanınan bazı vergi kolaylıkları ile ilgili bir fermanla, zorlu iklim şartlarının olması, kış mevsiminin yaklaşık sekiz ay sürmesi ve merkeze uzak olmasından dolayı buradaki ahalinin tarım ve hayvancılık üzerinden tahsil edilmekte olan bir takım vergilerden süresiz olarak muaf tutulduğu tespit edilmiştir. Söz konusu uygulamanın, günümüzde oldukça gündemde olan bölgesel dengesizliklerin giderilmesi konusundaki teşvik uygulamalarının ilk örnekleri arasında yer aldığı söylenebilir (Tezel, 2014: 151).

Osmanlı Devleti'nde sanayinin teşviki ile ilgili olarak bilinen ilk çalışmaların 1827 yılında yeni fabrika kurma faaliyetleri ile başladığı, 1855 yılından sonra ise birçoğunun ithal rekabetine dayanamayarak kapatıldığı belirtilmektedir. 1863 yılında sanayinin mevcut durumunu saptamak ve iyileştirmek için Islah-ı Sanayi Komisyonu kurulmuştur. Ayrıca sanayinin gelişmesi için ilk olarak 1868 yılında İstanbul'da daha sonra Diyarbakır, Bağdat, Selanik, Şam, Kastamonu, Bursa ve Konya gibi büyük

vilayetlerde sanayi mektepleri açılmıştır. O dönemde sanayi yatırımları yoğunlukla gayrimüslimlerin elinde olduğundan 1909-1910 tarihlerinde yerli sanayinin gelişebilmesi için bazı kanun tasarıları hazırlanmış ve bu tasarılarından hareketle 14 Aralık 1913 tarihinde çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati ile bu alanda önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanabilmek için doğal hammaddelerin ya da yarı mamul maddelerin mutlaka başka bir şekilde sokulması, en az 5 beygir gücü ile işlenmesi, bina ve araç-gereç değerleri en az 1.000 lira değerinde olması, bir yıl içerisinde 750 işgünü tutarında işçi çalıştırılması şartlarının sağlanması gerekmektedir. Kanun'da sanayi tesislerine yönelik yatırımlar için 5 dönüme kadar miri arazinin parasız verilmesi, vakıf arazisi ise kullanım izni verilmesi, bazı vergilerden muaf tutma, makineler ve diğer araç- gereçler için gümrük indirimi ve halı tezgâhlarının hammaddelerinden gümrük vergisi alınmaması şeklinde 5 alt başlıkta uygulama söz konusudur. Kanun'un yürürlük süresi 15 yıl olarak belirlenmiştir (Susam, 2010: 107-112).

İstanbul'da 1915 yılında yapılmış olan sanayi sayımında az sayıda oluşturulmuş sanayi kuruluşlarının, çok küçük ölçekli atölye şeklindeki firmaların genellikle batı kesiminde faaliyet gösterdikleri ortaya çıkmıştır (Yıldız, 2011: 38). 1915 sayımı sonuçlarına göre; Batı Anadolu'da 8 şehirde sadece 282 işyeri olup bunların %50'den fazlası (155 tanesi) İstanbul'da bulunmaktadır. 1915 yılında ülkemizdeki 282 sanayi işletmesinin 214'ü (%81'i) özel sektöre, kalan 68'i (%19'u) kamu sektörüne aittir. Devlete ait olan işletmelerin hemen hemen tümü İstanbul'da bulunuyordu. Bu işletmelerin oluşturulmasında ekonomik gelişmeyi başlatmak ya da ticari amaç güdülmemiş, tamamen ordunun ve nadiren de sarayın gereksinimlerini karşılama amacı ön planda tutulmuştur (Dinler, 2014: 197). Yararlanılması için gerekli koşullar, son derece basit düzenlenmiş olmasına rağmen; teşvik almak isteyen sanayi kuruluşlarının sayısı oldukça azdır. Bu sayının az olmasının temel nedeni, yasanın içeriği hakkında yararlanan firmaların başta olmak üzere çok fazla bilgili olunmamasıdır. Aynı sıralarda devam etmekte olan Birinci Dünya Savaşı'nın yatırım iklimini ortadan kaldırması, öte yandan yatırımcıların önemli bir kısmının söz konusu uygulamalardan haberdar edilememesi gibi sebeplerle, bu teşvik uygulamalarından yeterince istifade edilememiştir (Yıldız, 2011: 38; Tezel, 2014: 152).

Sanayi istatistiklerine ilişkin 1917 yılında yapılan sayımın verilerinde sanayi teşviklerinden yararlanan firma sayısı 117 çıkmış ve kuruldukları yer açısından genelinin İstanbul – İzmir aralığında olduğu görülmüştür (Yıldız, 2011: 38).

1923 yılında düzenlenen Birinci İzmir İktisat Kongresi'nde sanayinin teşvik edilmesi ve ekonomi yönetimine yönelik bir dizi kararlar alınmıştır. Yapılacak düzenlemelerle özel sektörün desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Kongre sonrasında aşar vergisi kaldırılmış, gayrimenkullere özel mülkiyet hukuku sağlanmış, ticari kredi sağlamak üzere 1924 yılında İş Bankası ve sanayi kredisi sağlamak üzere 1925 yılında ise Sanayi ve Maadin Bankası kurularak alınan kararlar doğrultusunda faaliyetler yürütülmüştür (Altıparmak, 1998: 68, 69).

1927 yılında kongre kararlarına uygun olarak Teşvik-i Sanayi Kanunu yeni tedbirler ile güncellenerek süresi uzatılmıştır. Bu dönemde özel sektöre dayalı bir kalkınma modeli benimsenmiştir (Eser, 2011: 73). Sanayinin teşviki, korunması ve finansmanının amaçlandığı Kanun ile zamanın koşullarına göre özel kesime tanınan geniş ve önemli sayılabilecek, başlıca teşvik tedbirleri şunlardır (DPT, 1989: 6):

- Devletin kamulaştırdığı arazilerden 10 hektara kadar bedelsiz arsa tahsisi,
- Yatırımcılara, kuruluş aşamasında çeşitli vergi, resim ve harçlardan muafiyet hakkının sağlanması,
- Kamulaştırma yoluyla özel şahıstan alınan arazi veya binanın kredi ile sanayici girişimciye verilmesi,
- Altyapı yatırımlarında devlet tarafından alınan arazi ve binanın kredi ile sanayiciye verilmesi,
- Altyapı yatırımlarında devletin öncelikle hizmet vermesi,
- İthal edilmesi planlanan tesis, makine, yardımcı madde ve hammaddeler için sanayi kuruluşlarına sağlanacak gümrük muafiyeti,
- Ulaştırma (demiryolu) ücretleri ve tarifelerinde indirim yapılması,
- Sanayi kuruluşlarının üretimde kullandıkları, devletçe temin edilmiş olan, yardımcı madde ve ham maddelerin alış fiyatlarına indirim uygulanması,
- Kamu kuruluşlarının üretimde gerekli olan mallarda, ülke içinde fiyatı ithal maldan %10 pahalı bile olsa tercih etme zorunluluğu,
- Kamulaştırılan arazi veya binaların kredi ile devrinin sağlanması,

- Kamu alımlarında sınai ürünlerinin alınmasına öncelik sağlanması ve prim verilmesi.

1927 Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu ile getirilen yatırım teşvik tedbirlerinin en önemli olanları, iki başlık altında aşağıda belirtilmiştir (Yılmaz, 2016: 13):

- Yatırımların maliyetini etkileyen tedbirler: Çeşitli belediye vergisi, resim ve harçlarından muafiyet, hammadde ve bedelsiz arazi temini, makine ve teçhizata tanınan gümrük muafiyetleri bu tedbirler bünyesinde yer almaktadır.
- Yatırımların getireceği geliri etkileyen tedbirler: İşletmelerin kazanç vergilerinden muafiyeti, bu alanın en önemli tedbiri olarak belirtilmektedir. Esas itibariyle destekleme mahiyetinde olan bu tedbirler, üretilen ürünlerin miktarına göre verilecek olan primler ile yatırımların getireceği geliri arttırmaktadır.

Teşvik-i Sanayi Kanunu'na bakıldığında çıkarıldığı zamana göre ileri kararlar alınmış olduğu; ancak istenilen kalkınmanın gerçekleştirildiği söylenemez. Türkiye'nin gümrük bağımsızlığının sağlandığı 1929 yılında Büyük Dünya Bunalımının baş göstermesi, sosyal altyapının yeterli olmaması, özel sektörün yeterli sermaye ve teknoloji birikimine sahip olmaması, 1925 yılında uygulamaya konulan vergi reformuyla kaldırılan aşar vergisinin tarımdaki vergi yükünü sanayiye kaydırması gibi farklı nedenlerden dolayı istenilen başarıya ulaşamamıştır (DPT, 1989: 7; Eser, 2011: 73; Yıldız, 2011: 38).

Bu arada, Lozan Antlaşması hükümleri gereğince, gümrükler konusundaki sınırlamalar 1928 yılında son bulmuş, buna istinaden 1929 yılında gümrük duvarları %50 yükseltilmiştir. Bu durum, yerli sanayii, ithal mallar karşısında oldukça avantajlı bir duruma getirmiştir (Tezel, 2014: 152).

2.1.2. 1930-1950 Yılları Arası Dönemin Politikaları

Sanayileşmede özel sektörün canlandırılmaması ve 1929 yılında yaşanan ekonomik krizin ülkeye yansıttığı olumsuz gelişmeler sonrası, 1930'lu yıllarda zorunlu olarak devlet, sanayileştirme hamlelerini gerçekleştirme görevini üstlenmiştir.

Üretim faaliyetleri, hazırlanan sanayi planları çerçevesinde devlet eliyle gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Topal, 2006: 106).

Bu dönemde izlenen politikalarda Ankara’da düzenlenen 1930 Sanayi Kongresi önemli bir yer tutmaktadır. Milli sanayimizin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sorununa çözüm aramak amacıyla, 22.04.1930 tarihinde toplanan kongrede görüşülen dokuz ana başlıktan birinin Teşvik-i Sanayi Kanunu ve tatbikatı olması bu konuya verilen önemi de göstermektedir.

Kongre Yönetmeliği’ne göre; “Kongre’nin temel görevi, sanayimizin milli ve çağdaş gereklere uygun bir tarzda gelişmesini sağlayacak yolları aramak” olarak belirlenmiştir. Yine aynı Yönetmelik’te; “Milli sanayimiz narin bir sera bitkisi gibi sadece halkın ve devletin koruma ve fedakârlığına dayanarak yasayabilen yapay bir varlık olma tehlikesine düşmemeli; aynı zamanda gücünü çağdaş sanayiciliğin hesap ve bilgi kaynaklarından alan sağlam ve canlı bir varlık olmalıdır.” ifadesi yer almaktadır (Şahinkaya, 2008: 36).

Özel sektörün oluşması ve gelişmesi açısından 1923–1929 yılları arasında uygulanan ekonomi politikaları ile istenen seviyede gelişme sağlanamadığından endüstrileşme daha çok devletin öncülüğünde kamu iktisadi teşebbüsleri vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu anlayış değişikliği teşvik tedbirlerini de etkilemiştir (Eser, 2011: 74; Yıldız, 2011: 38).

Özel sektöre verilen önem 1932 yılına kadar sürmüştür. Ancak tecrübe eksikliği, kredi imkânlarının kısıtlı oluşu ve gerekli sermaye birikiminin olmayışı gibi bir takım sorunlar, özel sektörden beklenen gelişmeyi engellemiştir. Karma Ekonomi Sistemi, tam anlamıyla, bu tarihten sonra benimsenmeye başlamıştır (Yılmaz, 2016: 14).

Bu amaçla “Birinci Sanayi Planı” oluşturulmuş 1933–1938 yılları arasında üretime yönelik temel yatırımların desteklenmesi ve karma ekonomi olarak adlandırılan ekonomik faaliyetlerde kamu-özel kesimin birlikte rol aldığı sistemin uygulanması hedeflenmiştir. İktisadi bunalım yıllarında etkisi artan devletçi iktisat politikası eğilimi II. Dünya Savaşı’nın başladığı yıllara kadar devam etmiştir. Türk endüstrisinin temel kuruluşlarının (Maden Tetkik Arama, Makine Kimya Enstitüsü, Etibank, Sümerbank, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Anonim Şirketi, Petrol Ofisi,

Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Anonim Şirketi) temelleri bu dönemde atılmıştır (Yıldız, 2011: 38; Yavan, 2011: 73).

Devlet kendi sanayi kuruluşlarını yönlendirmenin yanında; teşvik ettiği diğer endüstri kuruluşlarının da yönlendirilmesini amaçlamıştır. 1930 tarih ve 1705 sayılı Kanun ile 1936 tarih ve 3018 sayılı Kanunlar bu amacın sonucunu vermektedir. 1940 yılında düzenlenen 3843 sayılı Kanun, 1927 tarihli 1039 sayılı Muamele Vergisi Kanunu'nun değişik dönemlerde düzenleme ve ilavelere tabi tutularak meydana getirilmiş şeklindedir. Ayrıca üretimi, alım- satımı veya ihracı devlet elinde olan, mamul maddelerin teslimatı sürecine Muamele Vergisi istisnası getirilmiştir. Türkiye'de ilk defa ihracatla ilgili vergi istisnası, 1956 yılına kadar yürürlükte kalan bu Kanun ile uygulanabilmiştir (Yılmaz, 2016: 14).

Bu kapsamda, daha sonra özel sektöre devredilmeleri niyetiyle, 1938 tarih ve 3460 sayılı Kanun ile Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ve İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT) kurulmuştur. Özel sektöre önemli teşvikler veren Teşvik-i Sanayi Kanunu, sermaye kıtlığının olması, özel girişimcinin olmaması, 1929 Büyük Dünya Buhranı ve II. Dünya Savaşı öncesi koşulları gibi dönemin şartlarına bağlı olarak 1942 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun yerine de yeni bir düzenlemeye gidilmemiştir. Kanun'un kaldırılmasıyla özel sektöre yönelik yatırımların desteklenmesi faaliyetleri sektöre uğramıştır. Diğer taraftan kurulan KİT'ler ise, planlandığı gibi özel sektöre bu dönemde devredilememiştir. II. Dünya Savaşı'na ülkemiz katılmamasına rağmen, Savaş'ın getirebileceği iktisadi yüklerle maruz kalmıştır. Üretimde ve ithalatta önemli daralmalar olmuş ve sanayi planlaması çalışmalarında gerilemeler yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından ve özellikle 1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren kamu yatırımlarının sınırlanarak özel girişimcilerin her düzeyde desteklenmesi ve geliştirilmesi eğilimleri tekrardan yükselmeye başlamıştır (Topal, 2006: 106; Eser, 2011: 74).

Bütün bunlara rağmen, 15 yıl süre ile kabul edildiği için 1942'de yürürlükten kalkan sözü edilen yasanın, günün koşullarının elverdiği ölçüde başarılı olduğunu ve çağdaş önlemlerin Türkiye'de uygulanmasında öncülük ettiğini belirtmek gerekmektedir. Bu önlemlerden bir bölüm, sanayileşmenin o zamanki aşamasına uygun nitelik taşıdığı için bugün yürürlükte değildir. Altyapı yatırımlarına, gümrük vergilerine ilişkin olanların ise bugün de geçerliliklerini sürdürdüğü dikkati

çekmektedir (DPT, 1989: 7). Kanun'un yürürlükten kaldırılmasından itibaren 1950'li yıllara kadar teşvik verilmemiştir (Yavan, 2011, 74).

2.1.3. 1950-1960 Yılları Arası Dönemin Politikaları

Özel sektörün yatırım yapması amacıyla uygun koşulların benimsendiği bir ekonomi politikası izlenmeye 1950 yılından itibaren başlanmıştır. Tarıma yönelik üretimi teşvik edici destekleme fiyat politikası, altyapı oluşturulmasına hız verilmesi, dış yardımların hazine aracılığıyla ekonomiye iletilmesi, kredi olanaklarının artırılması, dış ticarete yönelen politikalar izlenmesi özel sektörün yapılanması aşamasında öncülük etmiştir. Mevzuat bakımından yeteri kadar bir temeli olmayan bu yapıda, özel sektörün endüstriyel yatırımlara yöneldiği gözlemlenmiştir (Yıldız, 2011: 38).

1950 yılında yeni hükümetin yönetimi devralmasıyla birlikte ekonomi politikalarında değişikliklere gidilmiştir. 1950 yılından itibaren yeniden özel sektör öncelikli politikalar izlenmeye başlanmıştır. Özel sektörün yatırım yapabilmesi için gerekli olan yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bununla birlikte karma ekonomi sistemi uygulaması da sürdürülmüştür. Yine bu dönemde, özel sektörün yatırım yapmak istemediği alanlarda devlet destekli olarak yapılan yatırımlar hızlandırılmış, özel sektörün kullanabileceği kredi imkânlarının kapsamı genişletilmiş, altyapı yatırımları hızlandırılmış, dış ticarete girişimci özendirilmiş ve tarımsal üretimin artmasını sağlayacak destekleme politikaları uygulanmaya başlanmıştır (DPT, 2000a: 61; Narin, 2012: 2).

Özel sektördeki firmalara orta ve uzun vadeli yatırım kredisi sağlamak için 1950 yılında Sınai Kalkınma Bankası'nın kuruluşu oldukça önemli bir atılım olmuştur. Bu dönemin teşvik kanunları 1950 yılında yürürlüğe konulan 5647 sayılı Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu ile başlamıştır. Bu Kanun, 1953 yılında 6086 sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu adıyla güncellenmiştir. Yurtdışındaki sermayeyi ekonominin içine sokabilmek için 1951 yılında yürürlüğe konulan 5821 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu bu dönemde gerçekleştirilmiş olan önemli teşvik yasalarından biridir. Aynı Kanun 1954 yılında güncellenerek 6224 sayılı Kanun olarak tekrar yürürlüğe konulmuştur. Daha sonra 1954 yılında yürürlüğe giren 6276 sayılı

Petrol Kanunu, belirlenen hedefleri gerçekleştiremediği için 1973 yılında değişikliğe uğrayarak, hükümlerinin çoğu kaldırılmıştır (Topal, 2006: 107; Yıldız, 2011: 39).

1950'li yılların başlarında liberal ekonomi politikaları ile önemli bir genişleme yaşayan Türkiye ekonomisi, aynı genişlemeyi dönemin ikinci yarısında devam ettirememiş ve bir daralma eğilimi içine girmiştir. Bu dönemde liberal politikalar geri planda bırakılarak, kontrollü kamu müdahaleleri eşliğinde ekonomi yönetilmek istenmiştir. Ekonominin durağan konjonktürde bulunması ve ekonomiyi yönlendirmenin belli plan veya programa bağlanmaması nedeniyle ekonomik daralmadan genişlemeye doğru bir eğilim, ancak 1960 sonrası planlı döneme kalmıştır (DPT, 2000b: 213; Topal, 2006: 107). Sonuç itibarıyla 1950-1960 dönemleri, genellikle günümüz karma ekonomi sisteminin ve buna bağlı olarak gelişen bugünkü teşvik politikalarının hazırlayıcısı bir dönemdir (Yavan, 2011: 74; Yılmaz, 2016: 14).

2.1.4. 1960-1980 Yılları Arası Dönemin Politikaları

Türkiye'de, ulusal kalkınma planlarını hazırlamak, uygulamak ve uygulama sonuçlarını izlemekle görevlendirilen Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin 30 Eylül 1960 tarihinde kurulmasıyla, Türkiye'de planlı dönem başlamıştır. 1963 yılında uygulanmaya başlanan İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlayan planlı dönemin ilk yarısında, ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi benimsenmiştir (DPT, 2004: 1). Tarımsal üretimden sanayi üretimine doğru bir geçiş çabalarının görüldüğü bu dönemde hazırlanan kalkınma planları ile ulusal sanayinin yıkıcı dış pazar rekabetinden korunması amaçlanmıştır. Diğer taraftan, kamu kesimi ile özel kesim ayrı ayrı düşünülmüş, kamu kesimi için emredici, özel sektör için ise yol gösterici nitelikte tedbirler kalkınma planlarında yer almıştır. Kalkınma planlarında önemle vurgulanan hususların başında özel teşebbüslerin yönlendirilmesi ve özendirilmesi gelmektedir. Özel kesimin yönlendirilmesi aracı ise teşvikler olmaktadır. Yatırımların teşvikine yönelik olarak bazı düzenlemeler yapılmış, kalkınma planları ve programları çerçevesinde çıkarılan kararname ve tebliğler ile teşvik politikaları yürütülmeye başlanmıştır (Topal, 2006: 107).

Bu dönemde önemle üzerinde durulan konu, iç üretim faaliyetlerini teşvik eden politikaların uygulanması gerekliliğidir. İthal ikameci bir sistemin benimsenmesi

neticesinde ülkenin sahip olduğu her türden kaynaklar kullanılarak, bölgeler arası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla ülke ekonomisinin tamamını ilgilendiren bu ekonomik kalkınma planları, gerek kamu sektörünün ve gerekse de özel sektörün belirlenen hedeflere birlikte ulaşmalarını öngörür (Yılmaz, 2016: 15).

Kalkınma planları dâhilinde olan teşvik sistemlerinin önde gelen özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür (DPT, 1982: 36):

- 1) Uygulanmakta olan teşviklere ait her türden harcamaların tamamı devlet tarafından karşılanmaktadır. Yani bazı ülkelerde görülen, teşviklerin yerel yönetimlerce karşılanması usulü gibi bir uygulama söz konusu değildir. Türkiye’de teşvik uygulamaları, DPT tarafından yürütülmektedir. Yatırım teşviklerinden yararlanmak için yapılan başvurular yürürlükteki mevzuat hükümlerine göre bu müsteşarlık bünyesinde yer alan Teşvik ve Uygulama Dairesi Başkanlığınca incelenmektedir.
- 2) Verilen teşviklerden daha kolay yararlanmayı sağlamak amacıyla, yatırım miktarının ön görülmüş alt sınırından yüksek olması gibi, bir takım asgari şartlar aranmaktadır. Bunlarla birlikte bu sistemde görülen diğer bir özellik de; bölgelere göre teşvik sisteminde farklılaştırmaya gidilmesidir. Uygulamayla birlikte ülkemiz, gelişmişlik seviyelerine göre; gelişmiş bölgeler, normal bölgeler, kalkınmada birinci derecede öncelikli yöreler ve kalkınmada ikinci derecede öncelikli yöreler olmak üzere dört farklı bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerde uygulanan teşviklerin yoğunluğunda görülen artışlar genellikle gelişmiş bölgelerden gelişmemiş olanlara doğru olmaktadır. Plan dönemlerindeki gelişmelerin ayrı ayrı değerlendirilmesinin nedeni, her dönemde uygulanan teşvik politikalarının farklı özellikler göstermesidir. Bazı aksaklıklar görülse bile yapılmış olan beş yıllık kalkınma planları günümüze kadar uygulanmaya gelmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967 dönemlerini kapsamaktadır. Bu tarihten itibaren 5 yıllık dönemlerde kalkınma planları hazırlanarak uygulanmıştır. 1960-1970 dönemleri arasında ithal ikameci tüketim sanayilerinin kurulması teşvikini sağlamak amacıyla yönelik bir teşvik politikası uygulanmıştır.

1960-1980 döneminin önceki dönemlerden farkı, DPT'nin kurulmasıyla, teşvik politikaların esas anlamda bu dönemde uygulanmaya başlamasıdır. 1961 anayasasının getirdiği planlı kalkınma doğrultusunda hazırlanan beş yıllık kalkınma planları aracılığıyla, yerli sanayinin gelişmesi ve özel sektörün kalkınmada etkili olabilmesi için, özel sektöre çeşitli teşvikler verilmeye başlanmıştır (Yavan, 2011: 75).

1963 yılında 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda değişiklik yapan 202 sayılı Kanun ile yatırım indirimi uygulaması teşvik mevzuatında yerini almıştır. Yatırım indirimi, Kanun'da "Ticari veya zirai kazançları üzerinden vergiye tabi mükelleflerin (Adi, kolektif ve adi komandit şirketler dâhil) yaptıkları yatırımlar, bu bölümde yazılı kayıt ve şartlar dâhilinde, ilgili kazançlarından indirilir." şeklinde tanımlanmıştır. Yatırım indirimi oranları genel olarak %30, zirai yatırımlar ile bölge kalkınmasına yönelik yatırımlarda %40, geri kalmış bölgelerde ise %50'dir. Bu uygulama ile yatırımların kalkınma planları hedefleri doğrultusunda yönlendirilmesi ve nispeten geri kalmış bölgelere kaydırılması amaçlanmıştır (Yereli, 1991: 228).

1963 yılında 261 sayılı Kanun ile ihracatta vergi iadesi teşviki; 1964 yılında ise 14.05.1964 tarihli ve 474 sayılı Kanun ile ithalattan alınan vergi ve resimlerin taksitlendirilmesini sağlayan teşvik uygulaması yatırım teşvik mevzuatına dâhil edilmiştir. Ulusal sanayinin orta ve uzun vadeli finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla yönelik olarak da 1963 yılında Sınai Yatırım Bankası ve 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur (Tekin, 2009: 23).

Bu dönemin teşvik uygulamaları açısından en önemli gelişmesi 933 sayılı Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun'un 28 Temmuz 1967'de kabul edilerek 12671 sayılı Resmi Gazete'de 11 Ağustos 1967 tarihinde yayınlanmasıdır. Kanun ile birlikte yatırımların finansmanı için Kalkınma Planı hedeflerine uygun olarak bölgelerarası dengeli kalkınma ilkesi de göz önünde alınarak geliştirilmesi öngörülen iktisadi faaliyet sektörlerine bazı fonlar tesis edilmiştir. Maliye Bakanlığı bütçesinde her yıl gelişme ve teşvik fonları isimli bir bölüm açılarak ayrılan fonlar burada belirtilmiştir. Bu fonlara aktarımların Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilecek millî bankalar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların birlikleri, ihracat kooperatifleri ile bunların birlikleri aracılığı ile yapılması kurgulanmıştır. Ayrıca planın uygulanması yıllık programlarla takip edilecek olup bu programlarda, Devlet ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri sermayesinin iştiraki ile karma teşebbüslerin

kurulması öngörülmüştür (Resmi Gazete, 1967). 933 sayılı Kanun ile yatırım indirimi oranı bölgesel ve sektörel bazda arttırılmış; ihracatta vergi iadesi, gümrük vergisi muafiyeti ile sanayi bölgesi kurulması için arazinin istimlak edilmesi uygulamaları getirilmiştir (Topal, 2006: 108).

Yine, 933 sayılı Kanun ile ilgili Kanunlarda öngörülen teşvik tedbirlerinin uygulanması ve bu amaçla gerekli belgelerin müteşebbislere verilmesi görevlerini yürütmek üzere, Başbakanlığa bağlı bir Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu kurulmuştur. Daha sonra, Başbakanlığın 13.09.1967 tarihli genelgesi ile DPT Müsteşarlığına bağlanan söz konusu kuruluş, son düzenlemelerle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde faaliyetini sürdürmekte olan Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün nüvesini oluşturmuştur. Ancak 933 sayılı Kanun'un birçok maddesi Anayasa Mahkemesi kararıyla 1969 yılında iptal edilmiş, mevzuat ve uygulamada ortaya çıkan dağınıklık 01.11.1969 tarih ve 6/12585 sayılı Kararname ile yeniden düzenlenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda, bu kararlar birlikte teşvik işlemleri için Teşvik Belgesi uygulamasına geçilmiştir (Tezel, 2014: 157).

1967 yılından itibaren 1985 yılına kadar, kalkınma planında belirtilen hedeflerle uyumlu olarak hazırlanan yıllık programlarda verilecek teşvikler tablo olarak ilan edilmiştir. Bu tablolarda desteklenecek faaliyetlere ve yörelere yer verilmiştir. Böylece girişimcilerin özendirilmesi amaçlanmıştır. Uygulamada üç esas öncelikli olarak benimsenmiştir. Bu öncelik esasları;

1. Üretim Önceliği: Yatırım malları ve ara malları üreten sanayi kollarının gelişmesi,
2. Yöre Önceliği: Geri kalmış bölgelerin hızlı gelişmesi,
3. Müteşebbis Önceliği: Kooperatif şirketleri vb. girişimcilerin çoğalması olarak belirlenmiştir (Tezel, 2014: 158).

1968-1972 yılları arasında uygulanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ithal ikameci sanayinin teşvik edilmesine yönelik uygulamalar öne çıkmaktadır. 16.08.1969 tarih ve 6/10649 sayılı ve 07.08.1970 tarih ve 7/1117 sayılı Kararlar ile ihracatı teşvik amacıyla, ihracatın ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin finansmanında kullanılmak şartıyla, bankaların kullandığı krediler, damga vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, hal rüsumu ve harçlardan 1968 yılından itibaren istisna edilmiştir. Bu dönemde, teşvik tedbirlerinden; yatırım indirimi, gümrük vergi

ve resimlerinin taksitlendirilmesi ve ihracatta vergi iadesi daha yoğun uygulama alanı bulmuştur (Tezel, 2014: 158).

İkinci plan döneminde getirilen teşvikler ile yetkilerin tek bir kuruluştaki toplanması amaçlanmıştır. Geliştirme ve Teşvik Fonu kurulmuş, karma teşebbüslere katılma payı aktarılması sağlanmış, yatırım indirimi oranını yükseltilmiş, gümrüklerde taksitlendirme konusunda tam ve kısmi muaflik düzenlenmiştir. Ayrıca teşvik belgesi sistemine geçilmiş, faiz farkı iadesi ile selektif döviz tahsisi uygulamaları yürürlüğe konulmuştur (Duran, 1997: 109).

1968 yılında Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) uygulaması başlatılmasıyla teşviklerin bölgesel bazda farklılaştırılarak bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesi hedeflenmiştir. Kamu girişimciliğinin daha önemli bir rol oynadığı 1970'li yıllarda, ara malları ve yatırım malları üreten sektörlerin geliştirilmesine yönelik de destekler verilmiştir (Eser, 2011: 76; Tezel, 2014: 157).

1973-1977 yılları arasında uygulanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ise özellikle ileri teknoloji gerektiren ürünlerin üretimine yönelik sanayi dallarının ithalata karşı korunması ve teşvik edilmesi amacıyla yönelik uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. Bu uygulamalar ile ara malları ve yatırım malları üretimine ağırlık verilmiştir. 10.02.1973 tarih ve 7/5821 sayılı Kararname ile de; ihracat garantili yatırımlar ve gemi yapımı için açılan orta ve uzun vadeli kredilere vergi, resim ve harç istisnası tanınmıştır. Bu dönemde teşviklerin kullanılmasında belirgin bir artış sağlanmış ve GSMH'nin %13'ü kadar yatırım tutarına ulaşılmıştır (Sarıöz, 2006: 91; Tezel, 2014: 157).

1979 yılında uygulamaya konulan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde teşvik politikasının amacı; öngörülen ekonomik yapının gerçekleşmesinde ve sanayinin ülke düzeyine yaygınlaştırılmasında girişimcinin kararını plan öncelikleri ile uyumlu olarak bölgesel ve sektörel bazda yönlendirmektir (Sarıöz, 2006: 96). Dördüncü BYKP Türk Sanayiinin geliştirilmesi bakımından önemli hedefler ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik kayda değer önlemler ihtiva etmesine karşılık; önceki planın son uygulama yılından itibaren giderek artış göstermeye başlayan terör ve siyasi istikrarsızlık, ekonomik büyümedeki duraklamalar, yüksek oranlı enflasyon ve ciddi dış ödemeler krizi sonucunda, söz konusu plan tam manasıyla uygulanma imkânı bulamamıştır (Tezel, 2014: 159).

İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinin devam ettiği dönemde üretimde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle ihracat kredisi, yatırım indirimi ve gümrük muafiyeti gibi araçlarla iç piyasaya yönelik üretim desteklenmiştir. Ancak 1970'li yılların özellikle ikinci yarısında, Dünya petrol şokunun da etkisiyle ödemeler dengesinde önemli yükler oluşmuştur. İthalatın zamanında yapılamaması ve işgücü piyasasında yaşanan sorunlar sebebiyle üretim ve yatırımlarda yaşanan olumsuz gelişmeler, ödemeler dengesindeki sorunları daha da arttırmıştır (Topal, 2006: 108).

2.1.5. 1980-2009 Yılları Arası Dönemin Politikaları

24 Ocak 1980'de alınan kararlarla ithal ikamesine yönelik sanayileşme stratejisinden vazgeçilerek, ihracata dönük sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Benimsenen yeni sanayileşme stratejisi çerçevesinde daha önce uygulanan para, kredi ve kambiyo politikaları tümüyle terkedilmiştir (Topal, 2006: 108).

Ekonomide önemli yapısal değişikliklerin yaşandığı 24 Ocak Kararları sonrası dönem uygulamaları bağlamında (Yılmaz, 2016: 17):

- a. Yurt dışından satın alınmak suretiyle ülkeye getirilmiş mamul/hizmetlerin ülke içerisinde üretime başlanmasına yönelik olan sanayileşme politikaları esnetilerek dış piyasalardaki rekabete açılma yolları denenmiştir.
- b. Ülke iç piyasasına yönelik sanayileşmeyi teşvik eden politikalar önceki durumlara nazaran dış pazara dönük sanayi politikasına dönüştürülmüştür.
- c. Dövizde meydana gelecek risklere karşı, önceden verilen kur garantili, sabit girdi fiyatlı risksiz bir sanayileşme politikasından rizikolu bir sanayileşme politikasına geçilmiştir.
- ç. İstihdam, gelir dağılımı ve ücretler gibi sosyal kaygıların ön planda olduğu bir sanayileşme politikasından, ekonomik kuralların ön planda olduğu bir sanayileşme politikasına geçilmiştir.

Bu dönemde Türkiye ekonomisi yön değiştirerek ekonomide dışa açılmayı ve yeni strateji anlayışlarını temel hedef haline getirmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye ekonomisinin yol değiştirmesi teşvik politikalarını da etkilemiştir. 1980'li yıllarda görülen sanayileşme faaliyetlerindeki değişikliğe paralel olarak, makroekonomik yönden serbest piyasa ekonomisi hedefleri gereğince, ihracatı arttırmayı amaç edinmiş

sanayi kuruluşlarının teşviki esas alınmış ve kurulan sanayi sistemleri dış rekabete açılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu dönemde, koruma politikaları teşvik politikasının bir üyesi olmaktan çıkarılmış ve ihracatı geliştirmeye dayalı teşvik politikaları önem kazanmıştır. Artık teşvikler, sadece toplam sabit sermaye yatırımlarının gerçekleşmesi amacıyla değil, aynı zamanda yatırımların planlarda belirlenen sektörel önceliklere göre dağıtımının sağlanması amacıyla da kullanılmaya başlamıştır (Eser, 2011: 77).

24 Ocak 1980 ekonomi kararlarıyla birlikte bu dönemde, yatırım teşvik araçlarının daha seçici kullanılmasına karar verilmiş ve bu doğrultuda yatırım teşvik önlemlerinde bir dizi değişiklik yapılmıştır. Yatırım teşvik belgesine dayalı uygulamanın kolaylaştırılması, orta vadeli kredilerin, teşvik belgelerine bağlanarak uygulanması, teşvik edilecek yatırımların her yıl gözden geçirilerek, günün koşullarına göre ayarlanması, mali denge vergisinin kaldırılması, gelir ve kurumlar vergisi oranlarında indirim yapılması, teşvik uygulamalarından sorumlu birimlerin 1980 yılında DPT Teşvik ve Uygulama Dairesi adıyla tek bir çatı altında toplanması, yapılan değişiklikler arasında yer almaktadır. Ayrıca 1980 yılında teşvik tedbirleri kapsamında Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi çıkarılarak tüm teşvikler, yabancı sermaye için de geçerli hale getirilmiş; turizm yatırımlarının teşvik edilmesi amacıyla 1982 yılında 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır (Yavan, 2011: 79). Diğer yandan da teşvik tedbirlerinin bölgeler arası dengesizliği giderecek yönde kullanılmasını sağlamak amacıyla KÖY bölgeleri, gelişmişlik düzeylerine göre 1. ve 2. olarak kademelendirilmiştir. Sektörel olarak yapılan çalışmalarda, yatırım potansiyeline sahip ve ekonomiyi taşıyacağı düşünülen sektörler belirlenerek “Taşıyıcı Sektörler” şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca “Özel Önem Taşıyan Sektör” tanımlamasıyla tarımsal sanayi, hazır giyim, demir-çelik, otomotiv ve turizm gibi ülke ekonomisinin geleceğine yön vereceği düşünülen sektörlerin teşviklerden en fazla faydalanması hedeflenmiştir (Akdeve ve Karagöl, 2013: 337).

1980’li yılların ikinci yarısına gelindiğinde ise teşvik tedbirlerinin uygulanması çerçevesinde 1985 yılında, yatırımların %50’sine varan hibe şeklindeki Kaynak Kullanımını Destekleme Primi (KKDP) uygulanmaya konmuştur. 1990’lardan itibaren ortaya çıkan kaynak sıkıntısı nedeniyle devletin, bütçeden

yatırımları teşvik etmek amacıyla ayırdığı kaynaklar yetersiz kalmış ve bu yüzden Kaynak Kullanımını Destekleme Primi uygulaması kaldırılarak yerine, yatırımın %60'ına kadar %10 faizli destek veren Fon Kaynaklı Kredi uygulamasına başlanmıştır (DPT, 2000a: 213; Yavan, 2011: 79).

Değişen sanayileşme stratejisi çerçevesinde teşvik politikalarında da bir yapısal değişim yaşanmıştır. Artık 1980 sonrası ve günümüz teşvik politikaları, özel sektörün ekonomideki öncü rolüne ve yabancı sermayenin ülkeye getirilmesine önem veren; teknoloji transferi, ilave kapasite oluşturma ve girişimcilere uluslararası rekabet gücü kazandırma gibi amaçlar çerçevesinde, uluslararası taahhütleri de dikkate alarak sürekli bir gelişim göstermektedir. Yukarıda belirttiğimiz teşviklerin yanında, 1980 sonrası yeni birçok teşvik unsuru sisteme dâhil edilmiştir. Bu teşviklerin bazıları geçmiş dönemlerde uygulanıp yürürlükten kaldırılmış, bazılarının uygulanmasına ise mevcut gelişmelere paralel olarak hala devam edilmektedir (Topal, 2006: 108).

Öte yandan, 1980 sonrası dünya ekonomisi de hızlı bir küreselleşme sürecine girmiştir. Hızla küreselleşen dünyamızda, teşvikleri kontrol altına almak amacıyla, uluslararası alanlarda (DTÖ, AB, OECD vs.) da bağlayıcı tedbirler geliştirilmiştir. Öncelikle ticarete konu olan mallar üzerindeki devlet desteklerinin kaldırılması yönünde bir irade sergilenmiştir. Son dönemlerde ise, mevcut küresel ekonomik sistemde, yatırımlara sağlanan devlet desteklerinin de kontrol altına alınması yönünde de bir eğilim yükselmektedir. Bu konjonktüre paralel olarak, ülkemiz teşvik sisteminde de hızlı dönüşümler yaşanmıştır (Topal, 2006: 108).

Ağırlıklı olarak nakit teşviklerin uygulamaya konulması sebebiyle, bu dönemde teşvik politikalarının kamu açısından maliyeti hızla yükselmeye başlamıştır. Yeni stratejiyle birlikte bütçeden kaynak ayırmak, yeni fonlar ihdas etmek veya para basmak ihtiyacı doğmuştur. Bu durumun devlet bütçesinde ve genel ekonomide ortaya çıkardığı sorunlar ile Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT)/ DTÖ süreci, Avrupa Birliği (AB) ile ilişkiler gibi uluslararası alanda vuku bulan gelişmelerin zorlamasıyla, Türkiye'nin yatırım teşvik sisteminde köklü değişikliklere gitmesi zorunluluğu doğmuştur. Nitekim teşvik politikasının uygulamasında, 1980'lerin sonlarından itibaren üç önemli değişiklik görülmüştür;

- a. Doğrudan parasal teşvikler kaldırılmış ve yatırım indirimi, gümrük muafiyeti, KDV erteleme gibi vergisel teşvikler yaygın olarak

kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, parasal teşvikler, çevre teknolojileri destekleri, KOBİ ve AR-GE gibi özel desteklerle sınırlandırılmıştır.

- b. Genel destek düzeyinde azalma olmuştur. Örneğin teşvikli yatırımların GSMH'ye oranı, 1980-1989 döneminde %34 iken, bu oran 1990-1999 döneminde %13, 2000-2008 döneminde ise %4 olmuştur.
- c. 1990 sonrasında DTÖ'nün ve AB ile Gümrük Birliği'ni oluşturan Ortaklık Konseyi Kararı'nın rekabet ve teşviklere ilişkin kurallarına paralel şekilde, belirli bir sektörel önceliği olmayan yatay teşvikler uygulamaya konulmuştur. Nitekim bu doğrultuda, 1994 yılında 94/6401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile parasal teşvik uygulaması kaldırılarak, ihracat teşvik mevzuatı Avrupa Birliği mevzuatına uygun hale getirilmiştir.

Dönem boyunca dalgalı bir seyir izleyen yatırım teşvikleri, dönemin başından 1984 yılına kadar önemli bir değişiklik göstermemiş, 1985 yılında birdenbire olağanüstü bir artış gösterdikten sonra, tekrar eski seviyelerine çekilmiştir. Dönemin sonlarına doğru yeniden yükselişe geçti ise de, 1985 yılındaki seviyenin yarısını dahi yakalayamamış, 4 Nisan 1994 krizi ile birlikte tekrar eski seviyelerine dönmüştür. 1985 yılındaki olağandışı sıçramanın ise, büyük ölçüde hizmetler sektörüne kısmen de, enerji sektörüne verilen teşviklerden kaynaklandığı söylenebilir.

Yeni yatırımlar yerine mevcut kapasitenin tam kullanılmasına öncelik verildiği bu dönemde, imalat sanayiine verilen teşvikler de dalgalı bir seyir izlemiş, dönemin başında imalat sanayiinin teşviklerden aldığı pay %76 iken, 1985 yılında bu oran %1'e kadar düşmüş, sonra yeniden artmaya başlayarak dönem sonunda tekrar %76 seviyesine kadar yükselmiştir. Dikkati çeken husus, imalat sanayiinin payı azaldığında, hizmetler sektörünün payının artması, aksi durumda ise hizmetler sektörünün payının azalmasıdır. 1985 yılında gerçekleşen ani artışın sebepleri uygulanacak ekonomi politikalarının belirginleşmesi ve 13.12.1984 tarih ve 84/8860 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile KKDP uygulamasının başlatılmış olmasıdır. KKDP hibe olarak kullanılan nakdi bir teşvik aracı şeklinde uygulanmıştır. Geri ödemesiz olan ve bazı dönemlerde sabit yatırım tutarı üzerinden, bazı dönemlerde ise özkaynak üzerinden yatırımcıların yaptığı harcamaları için, yatırımın konusuna ve bölgesine göre değişmekle birlikte, %10 ile %60 arasında sağlanan devlet katkısını ifade eden

bu uygulama, Cumhuriyet tarihinde yatırımların teşviki için uygulanan en cazip teşvik aracıdır. İlgili Bakanlar Kurulu Kararı'nın yayımlanmasını takip eden yıl olan 1985 yılında yatırım teşviklerinde bir "patlama" yaşanması da, yatırımcıların bu teşvik aracına ne kadar rağbet ettiklerini göstermektedir. Bu teşvik aracı, yaşanan suiistimaller sebebiyle artan eleştiriler üzerine, 1991 yılında kaldırılmış ve yerine Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi ihdas edilmiş, bu uygulama da bir yıl devam ettikten sonra 1995 yılına kadar yürürlükte kalan Fon Kaynaklı Kredi Uygulamasına geçilmiştir (Yılmaz, 2016: 21).

Türkiye'de, özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından başlayarak, yatırım teşvikleri konusunda önemli gelişmeler olmuştur. 1995 yılında Türkiye'nin, DTÖ üyeliği ve AB ile Gümrük Birliği anlaşmasını imzalaması, teşvik politikaları açısından dönüm noktası niteliğindedir. Bu iki anlaşma yoluyla, teşviklerde sektörel seçicilik yaklaşımı bırakılmış ve bölgesel gelişmişlik düzeyinin temel alındığı, yatay yardımlar da olarak adlandırılan çevrenin korunmasına, KOBİ'lerin ve AR-GE'nin desteklemesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Yavan, 2011: 80).

Bu dönemin, yatırım teşvikleri bakımından en belirgin özelliği, daha önce de belirtildiği üzere, AB ile ilişkiler ve GATT/DTÖ sürecindeki gelişmelerin etkisi ile nakit teşviklerin büyük ölçüde kaldırılarak, bunların yerine genellikle vergisel teşviklerin konulması ve ihracat performansına dayalı teşviklere son verilmesidir. Keza, 1995 yılından itibaren, teşviklerden faydalanacak yöreler; Gelişmiş Yöreler, Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli Yöreler ve Sanayi Kuşakları kapsamındaki normal yöreler, olarak üç gruba ayrılmıştır. Gelişmiş Yöreler (İstanbul, Kocaeli, Ankara, İzmir, Bursa, Adana) dışında kalan bölgelerin tamamı "Sanayi Kuşağı" sayılarak, sanayi kuşağında yer alan bütün bölgelerin eşit oranda teşviklerden yararlanması öngörülmüştür. Organize sanayi bölgeleri önce sanayi kuşağında belirlenmiş, sonrasında bu kapsamdan çıkarılmıştır.

Yatırım teşviklerinde 1995 yılında tekrar bir sıçrama gerçekleşmiştir ki, bunun da sebebi, anılan yılın sonunda AB ile Gümrük Birliği anlaşması imzalanmasından ötürü geleceğe yönelik olumlu beklentiler içinde giren yatırımcılar ile söz konusu gelişme yüzünden ileride bazı sınırlamalarla karşılaşabileceğini düşünen yatırımcıların aldıkları teşviklerden kaynaklanmaktadır (Tezel, 2014: 165).

Bu dönemde, yatırım teşvikleri konusundaki en önemli gelişmelerden bir diğeri de 23 Ocak 1998 tarihli ve 23239 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 4325 sayılı Kanun'un çıkarılmasıdır. Kanun ile olağanüstü hal bölgelerinde ve kalkınmada öncelikli yörelerde; herhangi bir bedel olmaksızın kamu arazileri tahsis edilerek ve vergi teşvikleri uygulanarak istihdam imkânlarının artırılması amaçlanmıştır. 4325 sayılı Kanun gereğince, teşvikten yararlanacak olan illerin sayısının; olağanüstü hal bölgesinde yer alan ve bu bölgelere komşu olan 11 il ile Bakanlar Kurulu kararınca belirlenmiş 11 il de dâhil olmak üzere toplamda 22 olduğu görülmektedir. Bakanlar Kurulunca belirlenen iller, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından belirlenen kişi başına düşen GSMH’si 1.500 doların altında olan ve sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi (-0,5) veya daha düşük olan illerden oluşmaktadır. 1998-2000 yılları arasında bu illerde, yeni işbaşı yapan veya fiilen devam eden, 10 ve üstünde işçi çalıştıran firmalar, işe başlama tarihlerinden itibaren yatırım dönemleri de dâhil olmak üzere beş vergilendirme dönemi içinde gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulmuşlardır. Aynı zamanda bu firmalar, verilen sürenin sonundan itibaren 31.12.2007 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisini indirimli olarak ödeme imkânına sahip olmuşlardır. Ayrıca bu illerde yeni işçi alan firmalar için çalışanlarının maaşlarından kesilen vergilerin iki yıl ertelenmesi, herhangi bir bedel olmaksızın arazi ve arsa tahsisi imkânının sağlanması ve sigorta işveren paylarının Hazinece karşılanması gibi geniş kapsamlı bazı imtiyazlar tanınmıştır (Yılmaz, 2016: 22).

Bu dönemin başından 2003 yılı sonuna kadar, normal ve gelişmiş yörelerde uygulanan başlıca yatırım teşvik tedbirleri; Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası, Yatırım İndirimi, Katma Değer Vergisi İstisnası, Vergi, Resim ve Harç İstisnası, Bütçeden İşletme ve Yatırım Kredisi Tahsisi olmuştur. Ancak, daha önce farklı oranlarda uygulanan ve etkili bir teşvik aracı olan yatırım indirimi uygulanmasında, 24.04.2003 tarih ve 4842 sayılı Kanun ile kapsamlı bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişiklikleri şöyle sıralamak mümkündür (Yılmaz, 2016: 19):

- Öngörülen yatırım indirimi uygulamasına son verilmiş ve bu indirimin oranı herhangi bir bölge veya sektör farkı dikkate alınmadan, tüm yatırımlar ve bölgeler açısından %40 olarak belirtilmiş,
- Yatırım belgesi alma hükümlülüğü ortadan kaldırılmış,

- Faydalanılan yatırım indirimi miktarı üzerinden alınan ön kesintiler uygulamasına son verilmiş,
- Gelir Vergisi Kanunu'na geçici olarak eklenen 61. madde uyarınca dileyen vergiye yükümlü kuruluşlara 4842 sayılı Kanun'un yürürlüğe konulduğu tarihten önce yatırım teşvik belgesi almaya hak kazanmış olan yatırımlar için söz konusu değişikliklerin öncesi ve sonrasında alınan kararlardan faydalanabilme konusunda seçimlik hak tanınmıştır.

Böylece, 4325 sayılı Kanun'un "yatırımların bölgeler arasındaki dengesizlik unsuru da dikkate alınarak desteklenmesi" şeklinde açıklanabilecek ruhuna ters düşecek bir uygulamaya gidilmiş ve yatırım teşviklerinin, yatırımların uluslararası rekabet ve yüksek teknoloji kullanımı gibi hususlar yönünden önem arz eden sektörlerle ve gelişmemiş yörelere yönlendirilmesindeki etkinliği önemli ölçüde zaafa uğratılmıştır. Yatırım indirimi uygulamasına, 5479 sayılı Kanun ile 01.01.2006 tarihinden itibaren tamamen son verilmiştir.

Öte yandan, önceki dönemlerde teşvik sistemimiz ağırlıklı olarak yatırım, kısmen de ihracat merkezli iken, 24 Ocak 1980 Kararlarından sonra AR-GE, çevre, KOBİ ve bölgesel gelişme konuları da sisteme dâhil olmuştur. Bu durum, yatırım teşvik sisteminin, bir yandan genişlemesine yol açarken; diğer taraftan da küresel politikalar doğrultusunda iktisadi alandaki müteşebbis rolünü (özelleştirme uygulamaları, daha önce kamu tekelinde olan elektrik dağıtımı, liman ve havaalanı işletmeciliği vb. alanların özel sektör faaliyetlerine açılması gibi uygulamalarla) hızla terk eden devletin ekonomiye müdahale etme konusundaki en etkin araçlarından birisi olmasına zemin hazırlamıştır. Ne var ki, teşvik konuları ile araçlarının çeşitlenmesi, teşvik mevzuatının sık sık değiştirilmesi ve uygulamacı kuruluşların sayısının artması; mevzuatın ve uygulamanın karmaşıklaşmasına, idari maliyetlerin artmasına ve uygulamacı kuruluşlar arasındaki koordinasyonun yetersizliğinden kaynaklanan sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum, teşvik sisteminin etkinliğini zayıflattığından, dönemin ortalarına doğru teşvik sisteminin yeniden yapılandırılmasına yönelik girişimler artmıştır. 4325 sayılı Kanun ile hedeflenen amaçlara ulaşamamasının da önemli rol oynadığını belirtmek gerekir (Tezel, 2014: 168).

Bu çerçevede, 29.01.2004 tarihinde, “bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkânlarını artırmak” amacıyla, Yatırımların ve İstihdamın Teşvikine dair 5084 sayılı Kanun yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu Kanun ile (Tezel, 2014: 160):

- a. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 2001 yılı için belirlenen kişi başı 1500 ABD Doları veya daha az gayri safi yurt içi hâsıla tutarı olan iller ile bu iller dışında kalan ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca 2003 yılı için belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan illerde yapılacak yatırımlara vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği,
- b. (a) bendinde sayılan iller ile Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) kapsamında olan illerde yapılacak yatırımlara da bedelsiz arsa ve arazi temini imkânları sağlanmıştır.

5084 sayılı Kanun ile yatırımların ve istihdamın teşviki ile ilgili olarak 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nda, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nda, 4325 sayılı Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi Hakkında Kanun’da ve 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu’nda değişiklikler yapılmıştır (Güven, 2007: 25).

5084 sayılı Kanun 36 ili kapsarken 17 Mayıs 2005’te yürürlüğe giren 5350 sayılı Kanun ile 13 yeni il daha eklenerek, 49 ili kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 28.03.2007 tarihli 5615 sayılı Kanun ile Çanakkale’nin Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri de teşvik kapsamına alınmıştır. Bu şekilde, bir kaç il hariç tutulursa, bir anlamda KÖY kapsamındaki iller ile 5084 sayılı Kanun kapsamındaki iller eşitlenmiştir (Tezel, 2014: 160).

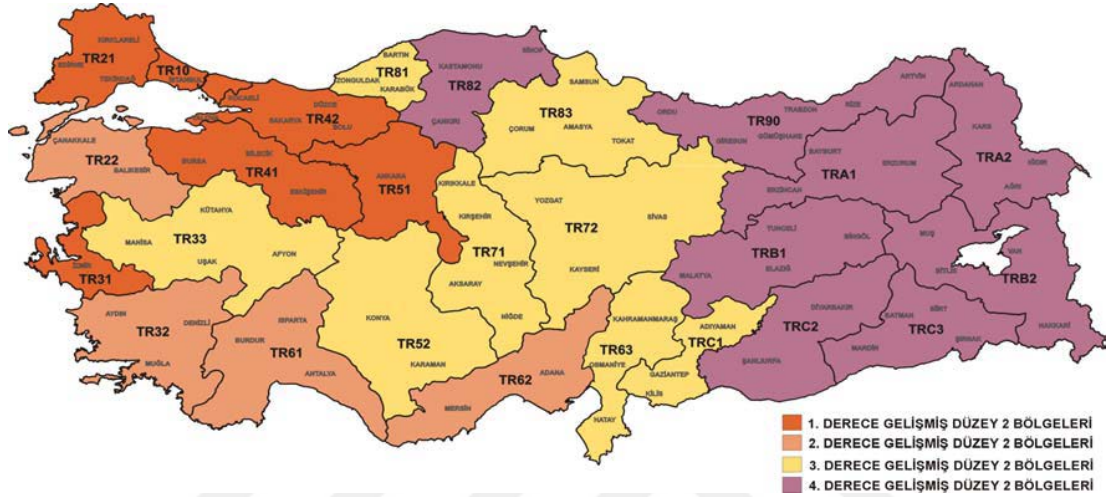
2.1.6. 2009 Yılı Sonrası Dönem Politikaları

Sanayi ve yatırımlara yönelik yeni teşviklerin belirlenmesi 2008 yılında yaşanan krizin getirdiği olumsuzlukları aşabilmek için yapılmış bir durumdur. Bu duruma paralel olarak 2009 yılında kurumlar vergisinde bazı indirimlere gidilmesi kararlaştırılmıştır. Hazine Müsteşarlığı ve İndirimli Kurumlar Vergisi Yönetimi

tarafından teşvik belgesi almaya hak kazanan yatırımlar sayesinde, elde edilen gelirin düşük oranda vergiye tabi tutulması belirlenmiştir. 16.07.2009 tarih ve 27290 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2009/15199 sayılı yatırımlarda belirtildiğine göre teşvikten yararlanma hakkı, devlet yardımları hakkında Bakanlar Kurulu kararı dâhilinde büyük ölçekli ve bölgesel nitelikli yatırımlara tanınmıştır. Kararname aynı zamanda bölgesel nitelikli yatırımlar ve büyük ölçekli yatırımlarda olması gereken asgari yatırım bedeli ve istihdam alanının kapsamını da belirlemiştir. İndirimden yararlanan kurumlar vergileri ile gelir vergilerinin miktarında, yatırıma sağlanan katkı miktarına erişene kadar indirim devam edilmektedir. Yatırımın kısmen veya tamamen faaliyete geçmesi sonrasında devrine karar verilmesi halinde, belirlenmiş indirimli vergi oranlarından gerek devir tarihine kadar ve gerekse de devir tarihinden sonra devredenler, önceden belirlenmiş eşit koşulları gerçekleştirmek şartıyla yatırıma katkı miktarının kalan kısmı için yararlanır (Yılmaz, 2016: 18).

2009/15199 sayılı Karar’ın uygulamasına başlanıldığı tarihten itibaren bir yıllık süre içinde Hazine Müsteşarlığı tarafından düzenlenen teşvik belgelerine ilişkin birinci yıl uygulamalarının değerlendirildiği çalışmada “*Yabancı sermayeli yatırımlar da dâhil olmak üzere genel ve bölgesel teşvik sistemi ile büyük ölçekli yatırımlar için düzenlenen teşvik belgesi sayısı sadece genel teşvik sisteminin uygulanmakta olduğu Ağustos 2009 öncesi bir yıllık döneme göre % 43 oranında artarak 3.848’e yükseldiği görülmektedir. Yatırım sayısındaki bu artış, toplam sabit yatırım tutarına da yansımış, yatırım tutarı bir önceki döneme göre % 94 oranında artarak yaklaşık 59 milyar TL’ye ulaşmıştır. Teşvik belgeli yatırımlar kapsamında öngörülen istihdam ise % 53 oranında artarak 139 bin kişiye çıkmıştır. Yeni teşvik sistemi kapsamında düzenlenen belge sayısı, öngörülen sabit yatırım tutarı ve istihdamda meydana gelen artış dikkate değerdir. Söz konusu artışların sağlanmasında, yeni teşvik sisteminde seçicilik unsurunun öne çıkarılması ve bölgesel ve sektörel önceliklerin dikkate alınarak destekleme sisteminin oluşturulması, uygulanan destek unsurlarının çeşitliliği ve doğrudan maliyetlerde indirim sağlayıcı etkileri, Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisinde yaşanan dalgalanmalardan en az oranda etkilenmesi nedeniyle ekonomik güven ve istikrar ortamının sürdürülmesi gibi faktörler önemli rol oynamaktadır.*” ifadeleri yer almaktadır (Hazine Müsteşarlığı, 2010:7). Değerlendirme verileri ilk yıl için teşvik sisteminin iyi bir ivme yakaladığını göstermektedir.

2009/15199 sayılı Karar ile daha önceki uygulamalardan farklı olarak Düzey 2 bölgeleri için sektörler belirlenmiş ve her bölgenin gelişmişlik düzeyine göre asgari sektörel yatırım limitleri belirlenmiş, teşvik unsurlarının süre ve oranları da farklılaştırılmıştır.

Şekil 2.1: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında İllerin Bölgesel Dağılım Haritası

Kaynak: 2009/15199 Sayılı Karar Ek-2'ye göre hazırlanmıştır (Eser, 2011: 138).

Tablo 2.1: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya İlinde Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler

SEKTÖRÜN US 97 KODU	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	Asgari Yatırım Tutarları ve Kapasiteleri
0121	Entegre hayvancılık yatırımları (entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil)	Büyük baş 500 büyükbaş/dönem Damızlık 300 büyükbaş/dönem, 1.000 küçükbaş/dönem, Süt ve et yönlü küçükbaş 1000 küçükbaş/dönem Kanatlı 200.000 adet/dönem
0500.0.04	Su ürünleri yetiştiriciliği	500 Bin TL
11-12-13-14	Madencilik ve taş ocakçılığı yatırımları (1 inci grup madenler, mıcır, rödovanslı madencilik hariç)	500 Bin TL
15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı (Tebliğ Ek 4 de yer alan ve bazı yatırım konuları hariç.)	1 Milyon TL
18	Giyim eşyası imalatı	1 Milyon TL'nin üzerindeki tevsî ve modernizasyon yatırımları
1912 ve 1920	Bavul, el çantası, saraciye, ayakkabı vb. imalatı	1 Milyon TL
20	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	3 Milyon TL
21	Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı	Kâğıt hamurundan başlamak kaydıyla asgari 10 Milyon TL
24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	3 Milyon TL
2695.1.02	Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı; sadece çimento, beton veya suni taştan inşaat amaçlı prefabrik yapı elemanları	2 Milyon TL
2720, 273	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	3 Milyon TL
28	Metal eşya	3 Milyon TL
29	Makine ve teçhizat imalatı	3 Milyon TL (revolverler, tabancalar ve diğer silahlar için 500 Bin TL)
31	Elektrikli makine ve cihazları imalatı	3 Milyon TL
32	Radio, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	3 Milyon TL
33 (333 hariç)	Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı (saat hariç)	3 Milyon TL
34	Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	Motorlu kara taşıtlarında 50 Milyon TL Yan sanayi 3 Milyon TL
3591 ve 3592	Motosiklet ve bisiklet üretimi	500 Bin TL
361	Mobilya imalatı (sadece metal ve plastikten imal edilenler hariç)	3 Milyon TL
5510.1.01-.2.01, 5510.5.02, 5510.5.04	Oteller	3 yıldız ve üzeri
5510.3.01	Öğrenci yurtları	100 öğrenci
6302.0.01	Soğuk hava deposu hizmetleri	1000 metrekare
6302.0.03	Lisanslı depoculuk	1 Milyon TL
80 (809 hariç)	Eğitim hizmetleri (yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	500 Bin TL
8511.0, 8511.0.01-05, 8511.0.99, 8531.0.01-03	Hastane yatırımı, huzur evi	100 kişilik huzur evi
	Tehlikeli atık geri kazanım ve bertaraf tesisleri	

Kaynak: 2009/15199 Sayılı Karar Ek-2'den alınmıştır.

2012 yılında bölge bazında düzenlemede değişiklik yapılması gündeme gelmiştir. 2012/3305 sayılı Karar ile 2009 yılındaki düzenlemede esas alınan Düzey 2 bölgeleri yerine il bazlı düzenlemeye gidilmiş, dört kademeli sistemden altı kademeli bir sisteme geçilmiştir. Bunun yanı sıra öncelikli yatırımlar, organize sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlar için ve aynı sektördeki en az 5 yatırımcının gerçekleştireceği bir nevi kümelenme denilebilecek yatırımlara bir alt bölge sağlanması ve uzun vadede çok önemli faydaları görülebilecek stratejik yatırımlar gibi yeni uygulamalar da teşvik sistemine eklenmiştir (Köseoğlu ve Dinç, 2018: 4). İlerleyen yıllarda yapılan değişiklikler ile öncelikli yatırımların kapsamı genişletilmiş, orta yüksek teknoloji yatırımlar için dördüncü bölge desteği sisteme dâhil edilmiştir.

Bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla hazırlanan teşvik sisteminde bölgeler Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE-2011) çalışması baz alınmıştır. Bölgesel teşvik uygulamaları için illerin kademelerinin belirlenmesinde faydalanan SEGE 2011 çalışmasında demografi, eğitim, istihdam, mali göstergeler, sağlık gibi daha önceki SEGE çalışmalarında kullanılan göstergelere ilaveten, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, erişilebilirlik ve yaşam kalitesi alanlarından da değişkenler kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen 81 ile ilişkin SEGE sıralamaları yeni teşvik sistemine de esas teşkil eden altı gruplu il kademelerini belirlemiştir. 8 il birinci grupta yer almaktadır. Önceki SEGE çalışmasında (DPT, 2003), birinci kademe gelişmiş iller arasında yer alan İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa illeri bu çalışmada da ilk grupta yer almaktadır. Antalya ve Muğla ile Eskişehir bu grupta yer alan diğer illerdir. İkinci grupta 13 il yer almaktadır. Bu illerden Çanakkale, Konya ve Isparta bu grupta yer alan ve gelişmişlik sırasında önemli derecede ilerlemenin görüldüğü illerdir. Çanakkale eğitim ve yaşam kalitesi, Konya sanayisi ve rekabetçilik kapasitesi, Isparta ise eğitim ve sağlık göstergeleri ile önceki sırasından yukarı çıkan iller olmuşlardır. Üçüncü kademe gelişmiş il grubunda 12, dördüncü kademe gelişmiş il grubunda 17, beşinci kademe 16 ve altıncı kademe 15 il yer almaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 79-80).

Özetle, bölgesel teşvik uygulaması;

- İller arasındaki gelişmişlik farkını azaltmayı ve illerin üretim ve ihracat potansiyellerini artırmayı hedefler.

Tablo 2.2: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında İllerin Bölgesel Dağılımı

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale*	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	Bozcaada ve
			Sivas		Gökçeada ilçeleri
8 il	13 il	12 il	17 il	16 il	15 il+ 2 ilçe

* Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri Hariç

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Karar Ek-1'den alınmıştır.

19.6.21012 tarihli ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın çeşitli maddelerinde Tablo 2.3'te verilen tarih ve sayılarda Bakanlar Kurulu Kararı ile 20 kez değişiklik yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte Bakanlar Kurulu Kararlarının yerini Cumhurbaşkanlığı Kararları almış olup bu kapsamda da iki kez değişiklik yapılmıştır. Teşvik kararının uygulandığı yaklaşık altı yıllık sürede Karar üzerinde toplam 22 kez değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklere ek olarak 2012 /1 No'lu Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ hükümlerinde; 2014/1, 2014/2, 2014/3, 2016/1, 2016/2, 2016/3, 2017/1, 2018/1, 2018/2, 2018/3 ve 2018/4 No'lu Tebliğ hükümleriyle değişiklikler ve yeni düzenlemeler yapılmıştır. Tebliğ 11 kez değişikliğe uğramıştır.

Tablo 2.3: 2012/3305 Sayılı Kararda Yapılan Değişiklikler

Bakanlar Kurulu Kararında Değişiklik Yapan Düzenlemelerin			
Kararlaştırıldığı		Yayımlandığı Resmi Gazetelerin	
Tarihi	Sayısı	Tarihi	Sayısı
02.10.2012	2012/3802	13.10.2012	28440
28.01.2013	2013/4288	15.02.2013	28560
27.05.2013	2013/4763	30.05.2013	28662
27.01.2014	2014/6058	09.05.2014	28995
30.06.2014	2014/6588	06.08.2014	29080
15.12.2014	2014/7273	05.03.2015	29286
16.03.2015	2015/7496	08.04.2015	29320
20.08.2015	2015/8050	27.08.2015	29458
09.11.2015	2015/8216	19.11.2015	29537
29.02.2016	2016/8715	08.04.2016	29678
07.09.2016	2016/9139	05.10.2016	29848
13.02.2017	2017/9917	22.02.2017	29987
24.04.2017	2017/10111	03.05.2017	30055
17.07.2017	2017/10585	17.08.2017	30157
16.10.2017	2017/11133	30.12.2017	30286(3.Mükerrer)
25.12.2017	2017/11175	20.01.2018	30307
17.01.2018	2018/11297	22.02.2018	30340
09.04.2018	2018/11651	30.04.2018	30405
14.05.2018	2018/11816	22.06.2018	30456
04.06.2018	2018/11930	22.06.2018	30456
Cumhurbaşkanı Kararında Değişiklik Yapan Düzenlemelerin			
Kararlaştırıldığı		Yayımlandığı Resmi Gazetelerin	
Tarihi	Sayısı	Tarihi	Sayısı
13.09.2018	91	14.09.2018	30535
08.11.2018	323	09.11.2018	30590

Kaynak: 09.11.2018 tarih ve 30590 sayılı Resmi Gazete' den alınmıştır.

Teşvik sisteminde en son yapılan değişiklik kamuda bürokrasinin ve kırtasiyeciliğin azaltılması ile vatandaşa sunulan hizmet kalitesinin artırılması amacıyla başlatılan çalışmalar kapsamında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yatırım teşvik belgesine ilişkin iş ve işlemlerin elektronik ortamda yapılmasına yöneliktir.

Yatırım teşvik belgesi ile ilgili tüm süreçlerin Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından yönetilen Elektronik Teşvik Uygulama Sistemi (E-TUYS) adlı web tabanlı uygulama aracılığıyla yürütülmesi amacını haiz projenin ilk aşamasını, yatırımcılar adına E-TUYS vasıtasıyla işlem yapacak kullanıcıların yetkilendirilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda Yatırım Teşvik Belgesi İşlemlerinin Elektronik Ortamda Yürütülmesine İlişkin Yetkilendirme Tebliği 31 Mayıs 2018 tarihli ve 30437 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İkinci aşamada ise yatırım teşvik belgesine ilişkin her türlü müracaatın elektronik ortamda alınması sağlanarak, kâğıt ortamında evrak akışı uygulamasına son verilmiştir. Bu kapsamda da Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin 2012/1 sayılı Tebliğ’de Değişiklik Yapılmasına Dair 2018/2 sayılı Tebliğ 10 Haziran 2018 tarihli ve 30447 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu mevzuat düzenlemesi çerçevesinde 2 Temmuz 2018 tarihinden itibaren yeni yatırım teşvik belgesi düzenlenmesine ilişkin tüm müracaatlar, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yönetilen E-TUYS adlı web tabanlı uygulama aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Bu tarihten önceki müracaatlara istinaden düzenlenmiş yatırım teşvik belgelerine ilişkin iş ve işlemler ise hâlihazırda olduğu gibi kâğıt ortamında sonuçlandırılacaktır. 2 Temmuz 2018 tarihinden itibaren yalnızca nitelikli elektronik sertifika sahibi olan ve yetkilendirme başvurusu talebi Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından onaylanmış kişiler E-TUYS aracılığıyla yatırım teşvik işlemlerini yürütmek üzere sisteme erişebilecektir.

Bu itibarla, yatırım teşvik uygulamalarının elektronik ortama alınması ile birlikte hızlanan süreçler ve E-TUYS adlı web tabanlı uygulamaya erişim gibi hususlar göz önünde bulundurularak, 2 Temmuz 2018 tarihinden sonra gerçekleştirilecek yeni belge müracaatlarının sonuçlandırılması hususunda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının tek yetkili mercii olması yönünde düzenleme yapılmıştır. Dolayısıyla bu tarihten sonra

yatırım teşvik mevzuatında tanımlanmış yerel birimlerin yatırım teşvik belgesi düzenlenmesine ilişkin yeni müracaat kabul etmesi mümkün olmayacaktır.

Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, ulusal veya uluslararası sermayeli firmalar tarafından ülkemizde gerçekleştirilecek yatırım projelerini, yatırım teşvik sisteminin yanı sıra “Cazibe Merkezleri Programı” ve “Proje Bazlı Teşvik Sistemi” isimleri altında üç ana teşvik programı çerçevesinde desteklemektedir.

Cazibe Merkezleri Programı Kapsamında Yatırımların Desteklenmesi Hakkında 2018/11201 sayılı Karar 25 Ocak 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Görece az gelişmiş bölgelerde yatırım ortamının canlandırılarak üretim, istihdam ve ihracatın artırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması amaçlanmaktadır. Cazibe Merkezleri Programı kapsamındaki illerde gerçekleştirilecek imalat sanayi yatırımları ile çağrı merkezi ve veri merkezi yatırımları desteklenebilir. Program kapsamında 31 Aralık 2020 tarihine kadar yapılacak olan müracaatlar değerlendirilecektir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018).

Şekil 2.3: Cazibe Merkezleri Programı Kapsamındaki İller

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018)

Mevcut teşvik sistemi, geniş tabanlı bir uygulama olması nedeniyle yatırımcının ihtiyaç duyduğu desteklerin proje bazlı değerlendirilerek desteklerin çeşitlendirilmesi ya da esnetilmesi mümkün olamamaktadır. Bu durum, ülkemiz için kritik olan bazı yatırımların daha cazip hale getirilmesine imkân vermemektedir.

Ayrıca, mevcut teşvik sistemi aynı ürün gruplarında üretim teknolojisi, Ar-Ge kapasitesi, yarattığı eko-sistem gibi unsurlarıyla öne çıkan yatırımlara pozitif ayrımcılık yapma imkânı sağlamamaktadır. Bu gerekçelerle ülkemizin; mevcut durumda veya gelecekte ortaya çıkabilecek kritik ihtiyaçlarını karşılayacak, arz güvenliğini sağlayacak, dışa bağımlılığını azaltacak, teknolojik dönüşümünü gerçekleştirecek, yenilikçi, Ar-Ge yoğun ve yüksek katma değerli yatırımların, proje bazlı olarak desteklenmesini amaçlayan “Proje Bazlı Teşvik Sistemi” yürürlüğe konulmuştur.

Yürürlükte bulunan mevcut teşvik sistemine ilaveten, 6745 sayılı Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 7 Eylül 2016 tarihinde yayınlanması ile yürürlüğe girmiştir. 26 Kasım 2016 tarihinde ise 2016/9495 sayılı Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar yürürlüğe girmiştir.

2.2. Yeni Teşvik Sistemi Uygulamaları

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında dört ana uygulama altında çeşitli destek unsurları sağlanmaktadır. Karar ile belirlenen destek uygulamaları şu şekildedir:

- a. Genel Teşvik Uygulaması,
- b. Bölgesel Teşvik Uygulamaları,
- c. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki Uygulaması,
- d. Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulaması.

İlk üç uygulama bir önceki yatırım teşvik mevzuatı olan 2009/15199 sayılı Karar’da yer alırken Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulaması bu Karar ile birlikte uygulamaya konulmuştur.

2.2.1. Genel Teşvik Uygulaması

Bölge ayrımı yapılmaksızın; bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar ile teşvik edilmeyecek yatırım konuları ve teşviki için öngörülen şartları sağlayamayan yatırım konuları (Ek-1) hariç olmak üzere bölgeler için belirlenen asgari sabit yatırım tutarı şartını sağlayan yatırımlar,

- a. KDV istisnası,
- b. Gümrük vergisi muafiyeti,
- c. Gelir vergisi stopajı desteği (altıncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için),
- d. Sigorta primi işveren hissesi desteği (tersanelerin gemi inşa yatırımları için) unsurlarından yararlanabilmektedir.

Asgari sabit yatırım tutarı; birinci ve ikinci bölgelerde 1 Milyon TL, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bölgelerde ise 500 Bin TL olarak belirlenmiştir. İkinci bölgede olduğundan genel teşvik uygulamaları kapsamında Konya için asgari sabit yatırım tutarı 1 Milyon TL'dir.

2.2.2. Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Bölgesel yatırım teşvik uygulamasında her bir il için belirlenen sektörler ve oranlarda şartları sağlamaları halinde aşağıdaki desteklerden yararlandırılabilir.

- a. KDV istisnası,
- b. Gümrük vergisi muafiyeti,
- c. Vergi indirimi,
- d. Sigorta primi işveren hissesi desteği,
- e. Yatırım yeri tahsisi,
- f. Faiz desteği (üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bölgelerdeki yatırımlar için),
- g. Gelir vergisi stopajı desteği (altıncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için),
- h. Sigorta primi desteği (altıncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

Cazibe Merkezleri Programı kapsamında yer alan 4. ve 5. bölge illeri olan Elazığ, Erzincan, Malatya, Adıyaman, Bayburt, Erzurum, Gümüşhane ve Tunceli'deki organize sanayi bölgeleri ile Kilis ilinde yer alan organize sanayi bölgelerinde gerçekleştirilecek yatırımlar, 6. bölge şartlarında 6. bölgede uygulanan desteklerden aynı oran miktar ve sürelerde yararlanmaktadır (Köseoğlu ve Dinç, 2018: 24).

Yatırım teşvik sisteminde 2017/9917 ve 2017/11175 sayılı Kararlarla yapılan değişikliklere binaen; imalat sanayiine yönelik (US-97 Kodu: 15-37) verilen yatırım

teşvik belgelerine, 01.01.2017 ile 31.12.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilecek yatırım harcamaları için bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik teşvik uygulamaları kapsamında vergi indirimi desteğinde uygulanacak katkı oranına 15 puan ilave edilir. Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirimi, tüm bölgelerde %100 olmak üzere teşvik belgesi üzerinde herhangi bir işlem yapılmaksızın uygulanır. Yatırıma katkı oranı, söz konusu yatırımın ilgili destekten faydalanacağı toplam miktarın sabit yatırım tutarına oranıdır. Ayrıca bu tarihler arasında gerçekleştirilecek yatırım harcamaları için bina-inşaat harcamalarında KDV iadesi uygulaması yapılır (Köseoğlu ve Dinç, 2018: 30).

Bölgesel yatırımlar kapsamında sağlanacak destek unsurlarının bölgelere göre dağılımı Tablo 2.4'te sunulmuştur.

Tablo 2.4: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Bölgesel Teşvik Destek Unsurları

DESTEK UNSURLARI				BÖLGELER					
				1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
KDV İstisnası				√	√	√	√	√	√
Gümrük Vergisi Muafiyeti				√	√	√	√	√	√
Yatırım Yeri Tahsisi				√	√	√	√	√	√
Faiz Desteği				X	X	TL: 3 puan Döviz: 1 Puan	TL: 4 puan Döviz: 1 Puan	TL: 5 puan Döviz: 2 Puan	TL: 7 puan Döviz: 2 Puan
Gelir Vergisi Stopajı Desteği				X	X	X	X	X	10 yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği				X	X	X	X	X	10 yıl
Vergi İndirimi	31.12.2018 tarihine kadar *	Yatırıma Katkı Oranı(%)	OSB Dışı	30	35	40	45	55	65
			OSB İçi	35	40	45	55	65	70
		İndirim Oranı (%)	OSB Dışı	100	100	100	100	100	100
			OSB İçi	100	100	100	100	100	100
	01.01.2019 itibariyle	Yatırıma Katkı Oranı(%)	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
			OSB İçi	20	25	30	40	50	55
		İndirim Oranı (%)	OSB Dışı	50	55	60	70	80	90
			OSB İçi	55	60	70	80	90	95
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	31.12.2018 tarihine kadar *	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
			OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
		Yatırıma Katkı Oranı(%)	OSB Dışı	10	15	20	25	35	Sınır Yok
			OSB İçi	15	20	25	35	Sınır Yok	Sınır Yok
	01.01.2019 itibariyle	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
			OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
		Yatırıma Katkı Oranı(%)	OSB Dışı	10	15	20	25	35	Sınır Yok
			OSB İçi	15	20	25	35	Sınır Yok	Sınır Yok

*01.01.2017 ile 31.12.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilecek imalat sanayiine yönelik (US-97 Kodu: 15-37) düzenlenen yatırım teşvik belgeleri için uygulanacak oranlardır.

Kaynak: 2012/3305 sayılı Karar ve değişikliklere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bölgesel desteklerden faydalanabilecek sektörler ve asgari yatırım tutarları ile illerin bölgesel desteklerden yararlanabilecekleri sektörler 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar EK-2’de yer almaktadır. Buna göre Konya için bölgesel desteklerden yararlanabilecek sektörler Tablo 2.5’te sunulmuştur. Öncelikli sektörler ve orta-yüksek teknolojili sektörler listelerinde yer alan sektörler bu listeden çıkarılmıştır.

Tablo 2.5: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler

Sektör Kodu	US-97 Kodu	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	2. Bölge Asgari Sabit Yatırım Tutarı
1	0121	Entegre hayvancılık yatırımları	1 Milyon TL
2	0500.0.04	Su ürünleri yetiştiriciliği	1 Milyon TL
3	15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı	2 Milyon TL
4	17	Tekstil ürünleri imalatı	Komple yeni 10 Milyon TL, tevsi 5 Milyon TL, diğer 2 Milyon TL
5	18	Giyim eşyası imalatı	2 Milyon TL
8	1912 ve 1920	Bavul, el çantası, saraciye, ayakkabı vb. imalatı	1 Milyon TL
9	20	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	3 Milyon TL
10	21	Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı	10 Milyon TL
11	24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	3 Milyon TL
24	2695.1	İnşaat amaçlı beton ürünleri imalatı	3 Milyon TL
27	2720, 273	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	3 Milyon TL
28	28	Metal eşya	3 Milyon TL
33	31	Elektrikli makine ve cihazları imalatı	3 Milyon TL
38	3591 ve 3592	Motosiklet ve bisiklet üretimi	3 Milyon TL
39	361, 3692, 3693, 3694, 3699.3.02-05, 3699.3.18	Mobilya imalatı (sadece plastikten imal edilenler hariç), müzik aletleri imalatı, spor malzemeleri imalatı, oyun ve oyuncak imalatı, kalem imalatı ile çocuk arabaları ve pusetler ile bunların aksam ve parçaları imalatı	3 Milyon TL
41	5510.1.01, 5510.2.01, 5510.3.02, 5510.5.02, 5510.5.04	Oteller	3 yıldız ve üzeri
42	5510.3.01	Öğrenci yurtları	100 öğrenci
43	6302.0.01	Soğuk hava deposu hizmetleri	1.000 metrekare
46	8511.0.01-05, 8511.0.99	Hastane yatırımı	1 Milyon TL
	8531.0.01-03	Huzurevi	100 kişi
48		Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	1 Milyon TL
49		Kömür gazı üretimi (sentez gazı)	50 Milyon TL
50		Seracılık	40 dekar

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Karar Ek-2 ve değişikliklere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

2.2.2.1. Bölgesel Teşvik Sisteminde Farklı Yatırım Durumları

Teşvik Sisteminde, Bölgesel Teşvik Sisteminin içinde değerlendirilmesi uygun olup farklı özellikler gösteren yatırım durumları bulunmaktadır.

- A. Öncelikli Yatırım Konuları
- B. Alt bölge desteğinden yararlanacak yatırımlar
- C. AR-GE ve çevre yatırımları

2.2.2.1.1. Öncelikli Yatırım Konuları

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile getirilen öncelikli yatırımlar, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınma için kritik önem arz eden, ulusal ekonominin dünyanın önde gelen teknoloji devi firmalar karşısında rekabet gücü kazanmasını sağlayacak lokomotif sektörlerin desteklenmesi şeklinde tanımlanabilir.

Öncelikli yatırım konuları beşinci bölgede uygulanan bölgesel teşvik sistemi desteklerinden faydalanabilir. Ancak bu yatırımlar, altıncı bölgede yer almaları halinde bulunduğu bölge desteklerine tabidir. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar'ın 17. maddesinde sayılan öncelikli yatırımlar Ek-2'de sunulmuştur.

Öncelikli yatırımlardan sabit yatırım tutarı 1 Milyar Türk Lirası ve üzerinde olanlar için vergi indirimi desteği, beşinci bölgede geçerli olan yatırıma katkı oranına 10 puan ilave edilmek suretiyle uygulanır (Köseoğlu ve Dinç, 2018: 32).

2.2.2.1.2. Alt Bölge Desteğinden Yararlanacak Yatırımlar

Bölgesel veya Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki Uygulamaları kapsamında vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteği açısından bir alt bölge desteklerinden yararlanacak yatırımlar şunlardır;

- Organize Sanayi Bölgelerinde yapılacak yatırımlar,
- Endüstri bölgelerinde yapılacak imalata yönelik yatırımlar,
- Aynı sektörde faaliyet gösteren en az beş gerçek veya tüzel kişinin ortağı olduğu yatırımcı tarafından gerçekleştirilen ve ortak faaliyet gösterilen alanda entegrasyonu sağlayacak yatırımlar.

Ayrıca OECD teknoloji yoğunluk tanımına göre orta-yüksek teknolojlili sanayi sınıfında yer alan ürünlerden Tablo 2.6'da belirtilenlerin üretimine yönelik yatırımlar,

İstanbul ili hariç olmak üzere birinci, ikinci ve üçüncü bölgelerde gerçekleştirilmeleri halinde dördüncü bölgede uygulanan desteklerden faydalanır. Dördüncü, beşinci ve altıncı bölgelerde gerçekleştirilmeleri halinde ise bulunduğu bölgede uygulanan bölgesel desteklerden faydalanır. Bu kapsamda düzenlenecek teşvik belgeleri için asgari sabit yatırım tutarı birinci ve ikinci bölgelerde 1 Milyon TL, diğer bölgelerde 500 bin TL'dir (Köseoğlu ve Dinç, 2018: 32).

Tablo 2.6: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında 4. Bölge Desteklerinden Faydalanabilecek Orta-Yüksek Teknolojili Yatırım Konuları

US97 NO	Orta-Yüksek Teknolojili Yatırım Konuları
24 (2423 hariç)	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı (ilaç/eczacılıkta ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı hariç)
29	B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı
3110	Elektrik Motoru, Jeneratör Ve Transformatörlerin İmalatı
3120	Elektrik Dağıtım Ve Kontrol Cihazları İmalatı
3140.0.03	Starter Pistonlu Motorlar İçin Kurşun Asitli Akümülatörler
3140.0.05	Nikel-Kadmiyum, Nikel-Demir Ve Diğer Elektrik Akümülatörleri
3190	B.Y.S. Elektrikli Teçhizat İmalatı
34	Motorlu Kara Taşıtları İmalatı
352	Demiryolu Ve Tramvay Lokomotifleri İle Vagonlarının İmalatı
3591	Motosiklet İmalatı
3592.2	Sakat Taşıyıcıları İmalatı

Kaynak: 2012/3305 sayılı Karar EK-6'dan alınmıştır.

2.2.2.1.3. AR-GE ve Çevre Yatırımları

AR-GE ve çevre yatırımları; KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti ve faiz desteğinden yararlanabilirler. Söz konusu yatırımlar, altıncı bölgede gerçekleştirilmesi halinde gelir vergisi stopajı ve sigorta primi desteğinden de yararlanabilir (Resmi Gazete, 2012).

2.2.3. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki Uygulaması

Bu uygulama ile teknoloji ve AR-GE kapasitesini artıracak, rekabet üstünlüğü sağlayacak, sektörüne göre farklı büyüklüklerde tanımlanmış büyük ölçekli yatırımlara yönelik bir teşvik sisteminin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu sistem kapsamındaki yatırımlar tüm bölgelerde teşvik edilmektedir. 12 yatırım konusu için asgari sabit yatırım tutarları belirlenmiştir.

Tablo 2.7'de belirtilen asgari tutarları sağlayan yatırım konuları aşağıdaki desteklerden yararlandırılabilir.

- a. KDV istisnası,
- b. Gümrük vergisi muafiyeti,
- c. Vergi indirimi,
- d. Sigorta primi işveren hissesi desteği,
- e. Yatırım yeri tahsisi,
- f. Gelir vergisi stopajı desteği (altıncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için),
- g. Sigorta primi desteği (altıncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

Tablo 2.7: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Büyük Ölçekli Yatırımlar

Sıra No	Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları ile Havalimanı ve Havalimanı Yer Hizmetleri Yatırımları	
4-a	Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	50
4-b	Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dâhil) İmalatı Yatırımları	
12	Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar	

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Karar Ek-3'ten alınmıştır.

Büyük ölçekli yatırımlar kapsamında sağlanacak destek unsurlarının bölgelere göre dağılımı Tablo 2.8’de sunulmuştur.

Tablo 2.8: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Büyük Ölçekli Yatırımların Teşvik Destek Unsurları

DESTEK UNSURLARI				BÖLGELER					
				1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
KDV İstisnası				√	√	√	√	√	√
Gümrük Vergisi Muafiyeti				√	√	√	√	√	√
Yatırım Yeri Tahsisi				√	√	√	√	√	√
Faiz Desteği				X	X	X	X	X	X
Gelir Vergisi Stopajı Desteği				X	X	X	X	X	10 yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği				X	X	X	X	X	10 yıl
Vergi İndirimi	31.12.2018 tarihine kadar *	Yatırıma Katkı Oranı(%)	OSB Dışı	40	45	50	55	65	75
			OSB İçi	45	50	55	65	75	80
		İndirim Oranı (%)	OSB Dışı	100	100	100	100	100	100
			OSB İçi	100	100	100	100	100	100
	01.01.2019 itibariyle	Yatırıma Katkı Oranı(%)	OSB Dışı	40	45	50	55	65	75
			OSB İçi	45	50	55	65	75	80
		İndirim Oranı (%)	OSB Dışı	40	45	50	55	65	75
			OSB İçi	45	50	55	65	75	80
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	31.12.2018 tarihine kadar *	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
			OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
		Yatırıma Katkı Oranı(%)	OSB Dışı	3	5	8	10	11	Sınır Yok
			OSB İçi	5	8	10	11	Sınır Yok	Sınır Yok
	01.01.2019 itibariyle	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
			OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
		Yatırıma Katkı Oranı(%)	OSB Dışı	3	5	8	10	11	Sınır Yok
			OSB İçi	5	8	10	11	Sınır Yok	Sınır Yok

*01.01.2017 ile 31.12.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilecek imalat sanayiine yönelik (US-97 Kodu: 15-37) düzenlenen yatırım teşvik belgeleri için uygulanacak oranlardır.

Kaynak: 2012/3305 sayılı Karar ve değişikliklere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

2.2.4. Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulaması

Stratejik yatırımların teşviki uygulaması bu teşvik sisteminin en özgün yanlarından biridir. Daha önceki teşvik sistemlerinde farklı bir uygulamaya gidilerek stratejik yatırımların çerçevesi belirlenmiş ve özel destek uygulamaları ile desteklenmiştir. Stratejik yatırımların teşviki uygulamasında;

- Eski Ekonomi Bakanlığınca çalışılan Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) ve İthalat Haritası çerçevesinde cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek ara malların ve ürünlerin üretimine yönelik,
- Uluslararası rekabet gücünü artırma potansiyeline sahip yüksek teknolojili ve yüksek katma değerli stratejik önemi haiz yatırımların teşvik edilmesi planlanmaktadır.

Bu sistem kapsamındaki yatırımlar tüm bölgelerde teşvik edilmektedir. Yatırımın stratejik olup olmadığı Bakanlık bünyesinde kurulacak bir komisyon tarafından tespit edilecektir. Stratejik yatırımlar için aranan şartlar şu şekildedir:

- Asgari sabit yatırım tutarının 50 Milyon TL olması,
- Yatırım konusu ürünle ilgili yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olması,
- Yatırımla sağlanacak asgari katma değer %40 olması (rafineri ve petrokimya yatırımlarında bu şart aranmayacaktır),
- Üretilecek ürünle ilgili toplam ithalat değeri son bir yıl itibarıyla en az 50 Milyon \$ olması (yurt içi üretimi olmayan mallarda bu şart aranmayacaktır) (Köseoğlu ve Dinç, 2018: 32).

Ayrıca asgari sabit yatırım tutarı 3 Milyar Türk Lirasının üzerinde olan öncelikli yatırımların stratejik yatırım olarak kabul edileceği, ancak, bu yatırımlar için sağlanacak faiz desteği tutarı 700 Bin TL'yi geçemeyeceği düzenlenmiştir (Resmi Gazete, 2012).

Stratejik yatırımlar, gerekli kriterleri sağlaması durumunda aşağıdaki desteklerden yararlandırılabilir.

- a) KDV istisnası,
- b) Gümrük vergisi muafiyeti,
- c) Vergi indirimi,

- d) Sigorta primi işveren hissesi desteği,
- e) Yatırım yeri tahsisi,
- f) Faiz desteği,
- g) KDV iadesi.

Stratejik yatırımlar kapsamında sağlanacak destek unsurlarının bölgelere göre dağılımı Tablo 2.9'da sunulmuştur.

Tablo 2.9: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Stratejik Yatırımların Teşvik Destek Unsurları

DESTEK UNSURLARI		BÖLGELER					
		1. Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
KDV İstisnası		VAR					VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR					VAR
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği		YOK					10 Yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK					10 Yıl
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR					
KDV İadesi		VAR (500 Milyon TL ve üzeri yatırımlar için bina ve inşaat harcamaları)					
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	7 yıl					10 Yıl
	Destek Üst Limiti % *	15					Limit Yok
Faiz Desteği	TL cinsi Kredi	5 Puan					
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi	2 Puan					
Vergi İndirimi	31.12.2018 tarihine kadar**	İndirim Oranı	%100				
		Yatırıma Katkı Oranı	%65				
	01.01.2019 itibariyle	İndirim Oranı	%90				
		Yatırıma Katkı Oranı	%50				

*Sigorta primi işveren hissesi desteği tutarı sabit yatırım tutarının %15 ini geçemez.

**01.01.2017 ile 31.12.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilecek imalat sanayiine yönelik (US-97 Kodu: 15-37) düzenlenen yatırım teşvik belgeleri için uygulanacak oranlardır.

Kaynak: 2012/3305 sayılı Karar ve değişikliklere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

2.3. Yeni Teşvik Sistemi Kapsamında Uygulanan Destek Unsurları

Bu başlık altında 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar kapsamında uygulanan destek unsurları incelenmiştir.

2.3.1. KDV İstisnası ve Kapsamı

Katma Değer Vergisi (KDV) istinasına ilişkin kapsam 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu ile ilişkilendirilmiştir. Belirtilen Kanun'un 13/d maddesinde "yatırım teşvik belgesi sahibi mükelleflere belge kapsamındaki makine ve teçhizat teslimleri" vergiden müstesna tutulmuştur. 2012/3305 sayılı Karar'ın onuncu maddesi birinci fıkrasında KDV istisnası şöyle tanımlanmıştır:

"25.10.1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, teşvik belgesini haiz yatırımcılara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri KDV'den istisna edilebilir. Aynı hüküm, teşvik belgesinin veya teşvik belgesi kapsamı makine ve teçhizatın devir işlemleri ile makine ve teçhizat listelerinde set, ünite, takım vb. olarak belirtilen malların kısmi teslimlerinde de uygulanır."

Bu Karar'da ve 3065 sayılı Kanun'da geçen makine ve teçhizat tanımının çerçevesini çizmek üzere uygulama detaylarına ilişkin açıklamalar 69 Seri No'lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği ile yapılmıştır. Tebliğ'de "makine ve teçhizat, amortismanına tabi iktisadi kıymet niteliği taşıyan ve mal ve hizmet üretiminde kullanılan sabit kıymetlerdir. Bir sabit kıymetin istisnadan yararlanabilmesi için, öncelikle makine ve teçhizat niteliğinde olması, ayrıca mal ve hizmet üretiminde kullanılması gerekmektedir." şeklinde makine ve teçhizat için çerçeve çizilmiştir. Üretim faaliyeti gösteren bir işletmede, idari ve pazarlama gibi üretim dışı alanlarda kullanılan aynı cins makine ve teçhizat ise istisna kapsamına girmemektedir. Bunu örneklendirecek olursak, mal veya hizmet üretiminde kullanılan bilgisayar makine ve teçhizat olarak değerlendirilebilirken, üretim dışı alanlarda (satış, pazarlama, insan kaynakları, muhasebe gibi) kullanılan bilgisayar makine ve teçhizat olarak değerlendirilmemekte ve belge kapsamında vergiden müstesna olarak temin edilememektedir.

69 Seri No'lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği çerçevesinde istisnadan faydalanamayacak şu şekilde sıralanmıştır;

- “*Sarf malzemeleri ve yedek parçalar ile hizmet üretiminde doğrudan ve zorunlu olarak kullanılanlar dışındaki masa, sandalye, koltuk, dolap, mefruşat gibi demirbaşlar,*
- *Otomobil, panel, arazi taşıtı, otobüs, minibüs, kamyonet, kamyon, treyler ve çekici (Euro I ve Euro II normlarına uygun yeşil motoru haiz olanlar hariç) gibi taşıt araçları”* (Resmi Gazete 1998).

Ancak; yüklü ağırlığı 45 tonu geçen off road truck tipi kamyonlar ile karayoluna çıkması mümkün olmayan kaya tipi damperli kamyonlar, madencilikte kullanılan damperli kamyonlar, frigorifik kamyonlar, forkliftler, iş makineleri, vinçler, tarım makineleri, hastane yatırımlarında kullanılan ambulanslar, apron araçları ve benzerlerinin teslim ve ithalinde KDV istisnası kapsamında işlem yapılabilmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 2-3).

KDV istisnasının uygulaması ise yararlanmak isteyen yatırımcının teşvik belgesi ve eki listenin aslını satıcıya veya gümrük idaresine ibraz ederek istisna uygulanmasını talep etmesi şeklindedir. Talebe binaen satıcılar veya gümrük idareleri belge kapsamındaki mallara katma değer vergisi uygulamaksızın işlem yapacaktır. Ayrıca faturanın uygun bir yerine satılan veya ithal edilen mal miktarını belirten "Listenin sırasındaki adet makine ve teçhizat tarih ve sayılı fatura /beyanname ile satılmıştır/ithali yapılmıştır." şerhi konularak imza ve kaşe (gümrük idarelerinde mühür) tatbiki suretiyle onaylayacaklardır. Yatırımcılar, yatırım teşvik belgesi ekinde yer alan makine ve teçhizat için belirtilen miktardan fazla istisna kapsamında mal alamamaktadır (Resmi Gazete 1998).

2.3.2. Gümrük Vergisi Muafiyeti ve Kapsamı

Yatırım teşvik belgesi kapsamında ithal edilerek yurt dışından temin edilecek makine ve teçhizat, 1995/7606 sayılı İthalat Rejim Kararı'nda belirtilen gümrük vergisinden muaf olarak temin edilebilmektedir. Teşvik belgesi düzenlenen yatırımlar için gümrük vergisi muafiyeti, 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar'ın 9. maddesi ile düzenlenmiştir. Yatırım teşvik belgesi kapsamında

gümrük vergisi muafiyeti uygulanabilmesi için, alınacak mallarının KDV istisnasında olduğu gibi 69 seri No'lu KDV Genel Tebliği'nde tanımlanan “makine ve teçhizat” niteliğinde olması gerekmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 9).

Yurtdışından kullanılmış veya yenileştirilmiş makine ve teçhizatın bazı şartlarla yatırım teşvik belgesi kapsamında ithal edilmesi ve gümrük vergi muafiyetinden faydalandırılması mümkün kılınmıştır. Bu kapsamda, “münferit kullanılmış makine ve teçhizatın ithali” ve “kullanılmış komple tesisin ithali” olarak iki ayrı uygulama söz konusudur (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 8-9).

2.3.3. Vergi İndirimi Destek unsuru ve Kapsamı

Vergi indirimi destek unsuru, yatırımın yapıldığı bölgeye göre değişen oranlarda, yatırımcının tabi olduğu vergi türüne göre gelir veya kurumlar vergisini indirimli ödemesi şeklinde uygulanmaktadır. Yapılan toplam yatırıma göre yatırıma katkı tutarına ulaşıncaya kadar indirimli vergi ödemeye devam edilir (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 12).

Bakanlar Kurulu, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 32. maddesine göre vergi indirimi destek unsurunun oranlarını belirlemeye yetkili kılınmıştır. Bakanlar Kurulu, Yatırımlarda Devlet yardımları Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararları ile bu yetkisini kullanmaktadır.

İlk olarak 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile uygulamaya başlanılan bu destek unsuruna, halen yürürlükte bulunan 2012/3305 sayılı YDYHK kapsamında da uygulamaya devam edilmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 12).

Yatırıma katkı tutarı, indirimli gelir veya kurumlar vergisi uygulanmak suretiyle tahsilinden vazgeçilen tutarını ifade eder. Yatırıma katkı oranı ise, söz konusu tutarın toplam sabit yatırım tutarına oranıdır. Bölgelere ve teşvik uygulamasına göre değişen yatırıma katkı oranları ile kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranları Tablo 2.10' da sunulmuştur.

Tablo 2.10: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Vergi İndirimi Oranları

Bölgeler	Bölgesel Teşvik Uygulamaları		Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)
I	15	50	25	50
II	20	55	30	55
III	25	60	35	60
IV	30	70	40	70
V	40	80	50	80
VI	50	90	60	90

-Stratejik yatırımlarda tüm bölgelerde uygulanacak vergi indirimi oranı %90, yatırıma katkı %50'dir. Kaynak: 2012/3305 sayılı Karar ve değişikliklere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yatırım tamamlanıp işletmeye geçilmesi ve yatırımdan kazanç elde edilmeye başlanıldığı hesap döneminden başlayarak indirimli oranlar üzerinden kurumlar vergisine veya gelir vergisine tabi tutulur. Ayrıca, yatırımın tamamı için hak edilen yatırıma katkı tutarından düşülmek üzere, gerçekleştirilen yatırım harcaması tutarını aşmamak ve toplam yatırıma katkı tutarının yüzde seksenini geçmemek üzere yatırım döneminde yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde edilen kazançlarına indirimli gelir veya kurumlar vergisi uygulanabilir (Resmi Gazete, 2012).

2.3.4. Faiz veya Kâr Payı Destek Unsuru ve Kapsamı

Faiz desteği, bölgesel teşvik uygulamaları ve stratejik yatırımlar ile AR-GE ve çevre yatırımları için düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında uygulanan bir destektir. Genel ve büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamaları için faiz desteği sağlanmamaktadır. Aracı kurumlardan kullanılacak en az bir yıl vadeli yatırım kredilerinin teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının yüzde yetmişine kadar olan kısmı için ödenecek faiz veya kâr payının Tablo 2.11'deki oranlarda bütçe kaynaklarından karşılanmasını sağlayan bir destek unsurudur. Aracı kurumlar desteği uygulayacak kamu bankaları dâhil olmak üzere bankalar ve finansal kiralama şirketleri olarak tanımlanmıştır.

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar uyarınca, bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında uygulanacak oranlar ve ödenecek azami tutarlar Tablo 2.11'de sunulmuştur.

Tablo 2.11: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Uygulanacak Faiz veya Kâr Payı Destek Tutarları

Uygulamalar	Destek Oranı			
	TL Cinsi Kredi	Döviz Cinsi Kredi	Azami Destek Tutarı	
Bölgesel Teşvik	III	3 Puan	1 Puan	1 Milyon TL
	IV	4 Puan	1 Puan	1,2 Milyon TL
	V	5 Puan	2 Puan	1,4 Milyon TL
	VI	7 Puan	2 Puan	1,8 Milyon TL
AR-GE ve Çevre	5 Puan	2 Puan	1 Milyon TL	
Stratejik Yatırımlar	5 Puan	2 Puan	Yatırımın %5'i Azami 50 Milyon TL	

Kaynak: 2012/3305 sayılı Karar ve değişikliklere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da faiz veya kâr payı desteği ile ilgili olarak;

- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından uygun görülmesi halinde azami ilk beş yıl için ödenmek kaydıyla bütçe kaynaklarından karşılanabileceği,
- Kamu kaynaklarından sübvansede edilen veya diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca kullanılan krediler ile yatırım teşvik belgesinden önce kullanılan krediler için faiz desteği ödenmeyeceği,
- Teşvik belge tarihinden önceki yatırım harcamaları ile kullanılmış makine ve teçhizat için yapılan yatırım harcamalarının faiz desteğinden faydalanamayacağı,
- Yatırım süresi bitmiş teşvik belgesi kapsamında ilk kez yapılacak talepler değerlendirilmeye alınmayacağı,
- Aynı teşvik belgesi kapsamında faiz desteği uygulaması için birden fazla aracı kurumun talepte bulunamayacağı, ancak stratejik yatırımlar için birden fazla aracı kurumun talepte bulunabileceği düzenlemeleri yer almaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 18).

2.3.5. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği ve Sigorta Primi Desteği

Sigorta primi işveren hissesi desteği, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar kapsamında uygulanan bir destek unsurudur. 5510 sayılı Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun Ek-2 nci maddesinde teşvik belgeli yatırımlarla istihdam edilen işçiler için prime esas kazanç alt sınırı üzerinden

hesaplanan sigorta primlerinin, işveren hisseleri Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçesinden karşılanmaktadır.

Bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırımlar ve stratejik yatırımlar için uygulanacak sigorta primi işveren hissesi desteği süreleri ve sabit yatırım tutarına oranlanarak belirlenen maksimum destek oranları Tablo 2.12’de sunulmuştur.

Tablo 2.12: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Sigorta İşveren Hissesi Desteği Süre ve Oranları

Bölgeler	Bölgesel Teşvik Uygulamaları		Büyük Ölçekli Yatırımlar		Stratejik Yatırımlar	
	Süre	%	Süre	%	Süre	%
1	2 yıl	10	2 yıl	3	7	15
2	3 yıl	15	3 yıl	5	7	15
3	5 yıl	20	5 yıl	8	7	15
4	6 yıl	25	6 yıl	10	7	15
5	7 yıl	35	7 yıl	11	10	Limit Yok
6	10 yıl	50	10 yıl	15	10	Limit Yok

Kaynak: 2012/3305 sayılı Karar ve değişikliklere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

Sigorta Primi Desteği ise teşvik belgesi kapsamı yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının Bakanlıkça karşılanmasıdır. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında, sadece altıncı bölgede gerçekleştirilecek bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde öngörülmüştür.

Sigorta Primi İşveren Hissesi ve Sigorta Primi desteklerinin uygulanmasına, teşvik belgesinin tamamlama vizelerinin yapılmasının ardından, destekten yararlanacak olan işletmelere ilişkin bilgilerin Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna elektronik ortamda bildirildiği tarihi takip eden aybaşından itibaren başlanılabilir (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 25-26).

2.3.6. Gelir Vergisi Stopajı Desteği ve Kapsamı

Gelir Vergisi Stopajı Desteği, Yatırım Teşvik Belgesi kapsamı yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken gelir vergisi stopajının asgari ücrete tekabül eden kısmının yatırımın kısmen veya tamamen işletilmesine başlanılan tarihten itibaren 10 yıl süreyle verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk edecek vergiden terkin edilmesidir.

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında sadece altıncı bölgede; büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar ve bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında Yatırım Teşvik Belgesi düzenlenen işletmeler gelir vergisi stopajı desteğinden faydalanabilir (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 30).

2.3.7. Yatırım Yeri Tahsis Desteği ve Kapsamı

Yatırım kararlarını hızlandırabilmek adına yatırım sürecinin başında uygulanması amacıyla yatırımın başlangıç maliyetlerinin düşürülmesine katkı sağlayacak devlet desteklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle ülkemizde çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yatırımlara kısmen veya tamamen bedelsiz yer tahsis edilebilmesine yönelik düzenlemeler yapılmakta ve uygulanmaktadır. Yatırım teşvik belgeli yatırımlara tahsis edilecek yerleri belirleme, ilan etme ve tahsis işlemleri Hazine ve Maliye Bakanlığı uhdesindedir. Destek, ilk yıl için taşınmazın emlak vergi değerinin en fazla %3'ü oranında takdir edilen bedel, ikinci ve müteakip yıllar için ise cari yıl bedelinin ÜFE oranında artırılması suretiyle hesaplanan bedel karşılığında, taşınmaz üzerinde 49 yıl süreyle irtifak hakkı veya kullanım izni verilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Ancak, ilk üç yıl için ödemeler hesaplanan değer %30'u oranında alınmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 34-35). Yatırım yerine göre taşınmazın emlak vergi değeri üzerinden belirlenen ilk yıl ödemeleri ise Tablo 2.13'te verilmiştir.

Tablo 2.13: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Yatırım Yeri Tahsis Ödeme Oranları

Bölgeler	Emlak Vergi Değerine Oranı (%)
1	3
2	2,5
3	2
4	1,5
5	1
6	0,5

Kaynak: 2012/3305 sayılı Karar ve değişikliklere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

2.3.8. KDV İadesi ve Kapsamı

KDV iadesi, sabit yatırım tutarı 500 Milyon TL'nin üzerindeki Stratejik Yatırımlar kapsamında gerçekleştirilen bina-inşaat harcamaları için tahsil edilen KDV'nin iade edilmesidir. Dolayısıyla, KDV iadesi destek unsurunun uygulama alanı çok kısıtlı tutulmuştur. Bunun temel sebebi, bina-inşaat harcamalarının doğası gereği

çok fazla sayıda harcama kaleminden oluşması ve bu nedenle takibinin sağlıklı bir şekilde yürütemeyecek olmasıdır.

Diğer taraftan, 500 Milyon TL'nin üzerindeki stratejik yatırımlar içerisinde bina-inşaat harcamalarının önemli bir yer tuttuğu göz önüne alındığında, bu kapsama giren yatırımlar için oldukça önemli bir finansman imkânı sağlanmaktadır.

KDV İadesine ilişkin düzenleme 25.10.1984 tarih ve 3065 sayılı KDV Kanunu'nun Geçici 30. maddesi ile yapılmıştır (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 38).

2.4. Teşvik Politikalarının İdari Yapısı

1967 yılına kadar çeşitli kamu kurumları tarafından yürütülmekte olan teşvik uygulamaları, 933 sayılı Kanun ile kurulan Başbakanlık Yatırımları ve İhracatı Geliştirme Teşvik Bürosunda toplanmıştır. Böylelikle, çeşitli teşvik tedbirlerinin uygulanmasında bir eşgüdüm sağlandığı gibi, yatırımlarda da değişik idarelere başvurmak ve çeşitli formaliteleri yerine getirmek külfetinden yatırımcılar kurtarılmıştır. Bu idare Başbakanlık genelgesi ile 1968 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığına bağlanmıştır. Uygulamayı yürütmek üzere yine aynı yıl DPT altında Teşvik ve Uygulama Dairesi kurulmuştur (Topal, 2006: 109).

Kurumsal yapıda 1980'lere kadar sürekli değişim yaşanmış, Teşvik ve Uygulama Birimi'nin hangi bakanlığa ya da kuruma bağlı olacağına bir türlü karar verilememiştir. 1971 yılının ilk yarısında Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığına bağlı olan Teşvik ve Uygulama Dairesi, bu Bakanlığın kalkması üzerine 1972 yılında Ticaret Bakanlığı bünyesine alınmıştır. Aynı yıl yeni bir düzenleme ile birim ikiye ayrılarak; yatırım teşvikleri birimi Sanayi Bakanlığına, ihracat teşvikleri birimi Ticaret Bakanlığına bağlanmıştır. 1980 yılında her iki birim, tekrar DPT bünyesine bağlanarak, tek çatı altında birleştirilmiştir (Topal, 2006: 109).

1991 yılında 436 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Teşvik Uygulama Dairesi genel müdürlüğe dönüştürülmüş ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına bağlanmıştır. 1994 yılında 4059 sayılı Kanun ile ikiye ayrılmıştır. İhracat ile ilgili birimler Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğüne aktarılmış; yatırımla ilgili birimler ise Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü adı altında Hazine Müsteşarlığına bağlanmıştır. 1994 yılında yapılan son ayırımın nedeni, 1995 yılında

DTÖ'nün kurulması ve Avrupa Birliği ile Türkiye arasında gümrük birliğinin tamamlanması sonrasında, teşviklerin yeni kurallar çerçevesinde verilmesi gerekliliğinden kaynaklanmıştır (Topal, 2006: 111).

Daha sonra yatırımla ilgili teşvikler de kendi arasında, yerli ve yabancı firmalar için verilen yatırım teşvikleri şeklinde ikiye ayrılmış, yerli firmalar için yatırım teşvikleri Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından, yabancı firmalar içinse Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından verilmiştir.

2009 yılında ise, yatırım teşvik uygulamaları, Ekonomi Bakanlığına bağlı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmeye başlamıştır.

10.07.2018 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 387. maddesi ile birlikte daha önce Ekonomi Bakanlığına bağlı olan Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü (TUYSGM), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlanmıştır.

İdari Yapı

- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (1960-67) bünyesinde,
- 1967'de Başbakanlığa bağlı Yatırımları ve İhracatı Geliştirme Teşvik Bürosu,
- 1969 yılından itibaren Devlet Planlama Teşkilatı Teşvik Uygulama Dairesi,
- 1971'in ilk yarısı Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı'na bağlı Teşvik ve Uygulama Dairesi,
- 1971 yılının ikinci yarısında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü (1972-80),
- 1980 yılından itibaren yine Devlet Planlama Teşkilatına bağlı Teşvik ve Uygulama Dairesi(1980-91),
- 1991 yılında Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına bağlı Teşvik ve Uygulama Dairesi (1991-94),
- 1994 yılında Hazine Müsteşarlığı bünyesinde Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü (1994-2012),

- 2012 yılında iki genel müdürlüğün Ekonomi Bakanlığı bünyesinde birleştirilmesiyle Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü (2012-18),
- 2018 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü olarak son halini almıştır.

Mevzuat

- 1927: 1055 Sayılı Teşviki Sanayi Kanunu (RG 15.06.1927)
- 1967: 933 Sayılı Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun (RG 11.08.1967)
- 1969: Yatırımları Teşvik Tebliğleri Tebliğ No: 1 (RG 28.10.1969)
- 1972: 7/3787 sayılı Yatırımların Teşviki Kararı (RG 16.02.1972)
- 1993: 93/4000 14.01.1993 tarihli ve 93/4000 sayılı, 04.02.1993 tarihli ve 93/4103 sayılı, 01.10.1993 tarihli ve 93/4908 sayılı, 13.12.1993 tarih ve 93/5149 sayılı ve 31.08.1994 tarih ve 94/5942 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları
- 1994: 94/6411 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar (YDYHK) (RG 13.01.1995)
- 1998: 98/10755 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Esasları Hakkında Karar (RG 25.03.1998)
- 2000: 2000/1821 Sayılı YDYHK (RG 18.01.2001)
- 2002: 2002/4367 Sayılı YDYHK (RG 09.07.2002)
- 2006: 2006/10921 Sayılı YDYHK (RG 06.10.2006)
- 2009: 2009/15199 Sayılı YDYHK (RG 16.07.2009)
- 2012: 2012/3305 Sayılı YDYHK (RG 19.06.2012)

2.5. Teşvik Sistemi ve Kalkınma Ajansları

19.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile yürürlüğe giren yeni teşvik sisteminde kalkınma ajanslarına yeni görevler verilmiş olup bu görevler 05.10.2016 tarih ve 2016/9139 sayılı karar ile genişletilmiştir. Kalkınma Ajansları, sanayi odaları ve Ekonomi Bakanlığınca görevlendirilecek diğer odalarla birlikte yerel birimler arasında tanımlanmıştır. Bu

kararla beraber kalkınma ajansları yeni teşvik sisteminde belirli alanlarda teşvik belgesi düzenleme konusunda yetkilendirilmiştir.

Ancak 31 Mayıs 2018 tarih, 30437 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yatırım Teşvik Belgesi İşlemlerinin Elektronik Ortamda Yürütülmesine İlişkin Yetkilendirme Tebliği ile birlikte diğer yerel birimler gibi belge düzenleme işlemi konusunda yetkisi sona ermiştir. 02 Temmuz 2018 tarihinden itibaren Yatırım Teşvik Belge Başvuruları elektronik ortamda yapılmaya başlanmıştır.

Kalkınma Ajansları, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından görevlendirilmesi halinde yatırım teşvik belgelerinin yatırım tamamlama ekspertizi ve vizesi işlemlerini yapmaktadır.

Teşvik sisteminde Kalkınma Ajanslarına verilen bir diğer görev de düzenlenen teşvik belgeleri kapsamındaki yatırımların gerçekleştirmelerinin izlenilerek gerçekleşme durumlarının altışar aylık dönemler halinde Bakanlığa bildirilmesidir (Köseoğlu ve Dinç, 2018: 6).

Kalkınma Ajansları, teşvik ile ilgili işlemleri yoğunlukla her ilde bulunan Yatırım Destek Ofisleri kanalıyla yürütmektedir. Firma yetkililerinin her altı aylık dönemlerde, gerçekleşen toplam yatırım harcamalarını bölgelerindeki kalkınma ajansına bildirmeleri gerekmektedir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından da bu husus düzenlenen belgelerde özel şartlar kısmında ve firmaya düzenlenen belge ile gönderilen yazıda ifade edilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMALARININ KONYA İLİ ÖLÇEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı, geçmiş yıllarda Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik sistemlerinin karşılaştırmalı değerlendirmesi yapılarak bu teşviklerin etkinliğini artırılabilmesi için öneriler geliştirilmesidir. Bu çerçevede, teşviklerin iktisadi kalkınma sürecindeki rolleri, türleri, amaçları ile çeşitli çalışmalar neticesinde ortaya konan etkinliklerine dair tespitler hakkında literatür taraması yapılarak uygulanan yatırım teşvik politikaları incelenmiştir. Ayrıca yatırım teşvikleri ve 2012/3305 sayılı Karar çerçevesinde uygulanan bölgesel teşvik unsurlarının, Konya ili ölçeğinde uygulama sonuçları analiz edilerek önceki uygulamaya konan teşvik sistemi ile karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapılmıştır. Yatırım teşvik sistemine ilave olarak düzenlenen teşvik uygulamalarından, Cazibe Merkezleri Programı, Konya ilinde uygulanmayacağı için; Proje Bazlı Teşvik Sistemi çerçevesinde ise Konya ilinde alınan yatırım teşvik belgesi olmadığı için çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmamıştır.

Araştırma ile Konya ilinde alınan bölgesel teşvik belgelerinin gelişimi değerlendirilmiş olup araştırma sorularını şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Konya’daki firmalar bölgesel teşvik sistemleri ile yatırımlarını artırmış mıdır?
- 2) Yatırım teşvik belgelerine olan ilgi sektörel olarak nasıl değişmektedir?
- 3) Alınan belgeler; belge durumuna, yıllara, yatırım yerlerine, destek sınıfına göre nasıl değişmektedir?
- 4) Konya’nın aynı bölgede yer alan diğer illere göre teşvik sistemindeki yeri nedir?

3.2. Araştırma Konusuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar

Sarıöz (2006), yapmış olduğu çalışmada Türkiye’de 1990 yılından sonraki yatırım teşvik uygulamalarını ve ekonomik etkilerini incelemiştir. Türkiye’deki teşvik sisteminin mevcut durumu ve iyileştirilebilmesi adına neler yapılabileceği üzerinde durmuş, ayrıca bölgesel dengesizliklerin giderilmesi amacıyla teşviklerin ne şekilde uygulanabileceğini de ele almıştır.

Andırın (2007), genel olarak Türkiye’de uygulanan teşvikleri ve 5084 sayılı Kanun ile kapsamı genişletilen KÖY uygulamalarını değerlendirdiği çalışmasında sistemin kurgulanmasında GSMH’nin üretime dönük hesaplanması dolayısıyla illerin düzgün belirlenemediğini, batı ile doğu illerine verilen avantajların aynı olması sebebiyle batı illerin tercih edildiğini, ihracat yapabilme ve hammaddeye yakınlık açısından batı illerine daha fazla ayrıcalık sağlandığını belirtmiştir. Bölge ve il düzeyinde farklı yatırım planlarının oluşturularak illerin yöresel ve alt yapılarına göre sektörel rekabet ve ihtisaslaşmaya öncelik veren bir teşvik sisteminin uygulanması gerektiğini vurgulamıştır.

Tekin (2009), çalışmasında yatırım teşviklerinin Kütahya il ekonomisine etkilerini analiz etmiştir. 5084 sayılı Kanun çerçevesinde uygulanan yatırım teşviklerinden işletmelerin yararlanma durumlarının incelendiği çalışmada, Kütahya ilinde yatırımların teşviklerle arttığı ve teşviklerin istihdama katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özkök (2009) çalışmasında Türkiye’de bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları üzerinde durarak, teşviklerin bölgeler arasındaki dağılımı ile olan ilişkisini incelemiş ve yatırım teşviklerini bölgesel gelişmişlik bazında değerlendirmiştir. Çalışmada 1980-2006 yılları arasındaki veriler kullanılarak bölgesel bazda verilen teşvik miktarları ile gayri safi yurtiçi hâsıla ve istihdam ilişkisi incelenmiştir. 2009 yılı öncesinde uygulanan mevzuata göre yapılan değerlendirmeler sonucunda teşviklerin bölgesel kalkınmaya olumlu etkisinin olmadığı, aksine gelişen bölgeleri daha da gelişmiş hale getirdiği ifade edilmiş, yeni düzenlemelerin bu konu dikkate alınarak tasarlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Yavan (2011) Türkiye’de uygulanan yatırım teşviklerin bölgesel ve sektörel analizini tarihsel bir derinlik ve mekânsal bir genişlikle ele alarak yapmış olduğu çalışmada geniş bir literatür taramasıyla çoğunda teşvik konusunun teorik düzeyde ele alındığını, uygulama sonuçlarına, gerçekleşme durumlarına, sektörel yapısı ve bölgesel farklılıklarına büyük ölçüde yer verilmediğini belirtmiştir. Türkiye’de uygulanan yatırım teşviklerinin bölgesel büyüme ve gelişmeye etkisini zaman ve mekân boyutunda ele almıştır.

Tezel (2014) istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasını esas alarak teşvikleri bölgesel ve sektörel açıdan değerlendirmiştir. Yatırım teşviklerinin iktisadi gelişme, özel sektör yatırım harcamaları, sektörel gelişme ve bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi konularındaki etkisinin sınırlı ve şartlara bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Atamer (2015) ise yatırım teşviklerinin yatırımlar üzerindeki etkisini incelemiştir. Yatırım teşvik sisteminin ülkemizdeki yatırımlar üzerindeki etkileri; yatırım teşvik belge sayıları, yatırım tutarları ve istihdam verileri kullanılmak suretiyle değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın önemli bir kısıtı, yatırım tutarları ve istihdam verilerinin öngörülen verilerden oluşmasıdır. Yatırımların gerçekleşme değerleri yayımlanmadığından dolayı eksiksiz bir değerlendirme yapma imkânının bulunamadığı vurgulanmıştır.

3.3. Yatırım Teşvik Sisteminin Genel Değerlendirilmesi

Ülkemizde yerli ve yabancı tüm yatırımcıların yaptıkları yatırımlarda devlet yardımlarını düzenleyen ve Yatırım Teşvik Sistemi olarak da bilinen Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile bu Karar'ın uygulama esaslarını belirleyen Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ çerçevesinde Konya ilinde alınan belgelerin analizi yapılmıştır.

16 Temmuz 2009 tarih ve 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları ve büyük ölçekli yatırımların teşviki uygulamalarının yer aldığı yatırım teşvik sisteminin kuralları 19 Haziran 2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile yeniden düzenlenmiştir. Bu çalışmada değerlendirmenin ana çerçevesini bu iki Karar oluşturmaktadır.

Yeni Yatırım Teşvik Sistemi olarak da isimlendirilen ve mevcutta uygulanan teşvik sistemi, 15 Haziran 2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'ın 19.06.2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanması ile yürürlüğe girmiştir. Karar'ın uygulanma usul ve esaslarını belirleyen 2012/1 sayılı Tebliğ'in 20.06.2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesi ile çerçevesi belirlenmiştir.

Türkiye'nin 2023 vizyonu ile uyumlu olarak üretim ve ihracat odaklı büyüme stratejisi üzerine bina edilen yatırım teşvik sistemi, kalkınma planları ve yıllık programlar ile öngörülen bazı hedeflere de uygun olarak;

- Üretimi ve istihdamı artırmak,
- Tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek,
- Uluslararası doğrudan yatırımları artırmak,
- Uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirme,
- Kümelene ve çevre korumaya yönelik yatırımları özendirme,
- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak amaçlarını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

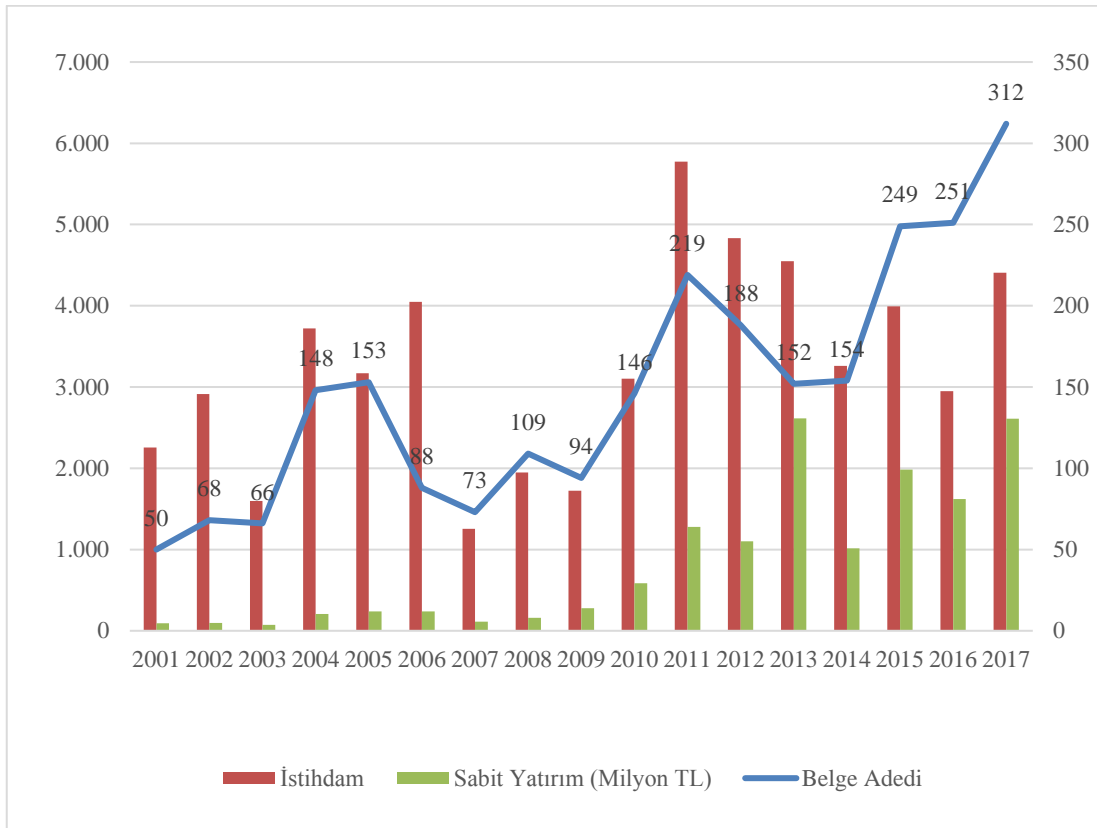
Değerlendirmeler öncesinde Konya ilinde 2001 yılından itibaren verilen belgelerin dağılımı sunularak, teşvik belgesi ile yapılan yatırımların yıllara göre değişimi sunulmuştur. Tablo 3.1’de bölgesel teşvik sistemleri ile birlikte toplam sabit yatırım tutarlarındaki artış, belge başına sabit yatırım tutarlarındaki değişimden görülebilmektedir. Bölgesel teşvik sistemi ile sabit yatırım tutarları ve belge başına sabit yatırım ciddi bir artış göstermiştir.

Tablo 3.1: Yıllara Göre Konya'da Alınan Yatırım Teşvik Belgeleri (2001-2018)

Yıl	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
2001	50	2.255	94	45	1,88
2002	68	2.914	98	43	1,44
2003	66	1.597	72	24	1,10
2004	148	3.723	207	25	1,40
2005	153	3.168	238	21	1,56
2006	88	4.048	238	46	2,71
2007	73	1.254	111	17	1,52
2008	109	1.948	158	18	1,45
2009	94	1.724	278	18	2,96
2010	146	3.102	585	21	4,01
2011	219	5.773	1.278	26	5,84
2012	188	4.834	1.101	26	5,86
2013	152	4.549	2.616	30	17,21
2014	154	3.261	1.014	21	6,59
2015	249	3.993	1.985	16	7,97
2016	251	2.951	1.621	12	6,46
2017	312	4.408	2.612	14	8,37
2018*	46	991	355	22	7,72
Genel Toplam	2.566	56.493	14.664	22	5,71

*2018 yılı için ilk 3 ay verileri alınmıştır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik İstatistikleri, 2018.

Şekil 3.1: Yıllara Göre Konya'da Alınan Yatırım Teşvik Belgeleri (2001-2017)
Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik İstatistikleri, 2018.

3.4. 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Alınan Belgelerin Değerlendirilmesi

2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da Düzey 2 bölgeleri esas alınmıştır. Bu düzenlemede TR52 bölgesi illeri olan Konya ve Karaman 3. bölgede yer almıştır. Bu mevzuat kapsamında Konya ilinde belge düzenlenmeye 2009 yılı Eylül ayından itibaren başladığı Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sistemi üzerinden belgelerin başlangıç tarihleri ve tabi olduğu mevzuat kontrol edilerek tespit edilmiştir. Bir sonraki karar olan 2012/3305 sayılı Karar kapsamında belge düzenlenmesine ise 2012 yılı Temmuz ayından başladığı görülmektedir. Bu bölümde 2009/15199 sayılı Karar kapsamında 01.09.2009-30.06.2012 tarihleri arasında Konya ilinde alınan yatırım teşvik belgeleri farklı başlıklarda değerlendirilmiştir.

3.4.1. Belge Durumuna Göre Dağılım

Konya ilinde 2009/15199 sayılı Karar kapsamında toplam 540 belge alınmıştır. Alınan belgelerden 450 adedi yatırımını tamamlayarak kapatılmıştır. Belgenin kapatılması ile elde edilen veriler gerçekleşen değerler olup, açık belgelerdeki istihdam ve toplam sabit yatırım değerleri taahhüt niteliğindedir. Bu değerlerin altında veya üstünde gerçekleşme olabileceği gibi belge yatırımcının talebiyle veya Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından resen iptal edilebilir. Belge başına istihdam açık ve kapalı belgeler için aynı iken belge başı sabit yatırım tutarı kapalı belgelerde daha fazladır.

Tablo 3.2: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgelerin Tamamlanma Durumu

	Belge Sayısı	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
AÇIK	90	2.178	408	24	4,53
KAPALI	450	10.814	2.181	24	4,85
TOPLAM	540	12.992	2.589	24	4,79

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu süre zarfında alınıp iptal edilen 186 belge bulunmaktadır. İptal edilen belgeler sektörlerine göre incelendiğinde en fazla hayvancılık alanında alınan belgelerin çeşitli sebeplerle iptal edildiği görülmektedir. Belge düzenlenip belli bir

süre sonra yatırımcının isteği ile veya Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından resen iptal edilen toplam 186 belgeden 120'si hayvancılık alanında düzenlenen belgeleridir. Bu belgelerin de yoğunlukla 2010 yılında alındığı ve iptal edilen belgelerin yaklaşık %80'ini oluşturduğu görülmektedir. Değerlendirme ve sonuç bölümlerinde bu konuya detaylı değinilecektir. İptal edilen belgelerin dağılımı şu şekildedir:

Tablo 3.3: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da İptal Edilen Belgelerin Dağılımı

Yıl	Toplam İptal Edilen Belge Sayısı	Hayvancılık İptal Edilen Belge Sayısı	Diğer Bölgesel İptal Edilen Belge Sayısı	Genel İptal Edilen Belge Sayısı
2009*	9	2	1	6
2010	128	104	9	15
2011	41	14	11	16
2012**	8	0	6	2
Toplam	186	120	27	39

*2009 yılı için son 4 ay verileri alınmıştır.

** 2012 yılı için ilk 6 ay verileri alınmıştır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.4.2. Yıllara Göre Dağılım

Konya'da 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında alınan yatırım teşvik belgeleri yıllara göre incelendiğinde, 2009/15199 sayılı Karar'ın ilk uygulama yılı olan 2009'dan itibaren alınan belge sayısında sürekli artış olduğunu söylenebilir. Özellikle 2011 yılında sistemin daha iyi öğrenilmesi ile birlikte belge sayısında ve yatırım tutarlarında artış görülmektedir.

Tablo 3.4: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgeler(Aylık Ortalama)

	Belge Sayısı	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım Tutarı(Milyon TL)	Belge Sayısı /ay	İstihdam /ay	Sabit Yatırım /ay(Milyon TL)
2009*	47	1.078	226	12	270	57
2010	146	3.102	585	12	259	49
2011	219	5.773	1.278	18	481	107
2012**	128	3.039	499	21	507	83
Toplam	540	12.998	2.589	16	382	76

*2009 yılı için son 4 ay verileri alınmıştır.

** 2012 yılı için ilk 6 ay verileri alınmıştır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yıllara göre alınan belgeler, ortalama ay bazında incelendiğinde alınan belge sayısının ortalama 12'den 21'e çıkarak sürekli arttığı görülmektedir. İstihdam ve toplam sabit yatırım rakamlarında ise aynı durum söz konusu değildir. Her iki değerde 2010 yılı için önceki yıla göre düşüş görülürken, sabit yatırımda ayrıca 2012 yılının

ilk altı ayında bir önceki yıla göre düşüş olmuştur. 2011 yılı, belge sayısı, istihdam ve sabit yatırım açısından önceki yıllara göre sıçrama yapıldığı bir yıl olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 3.5: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da Alınan Belgeler(Belge Ortalama)

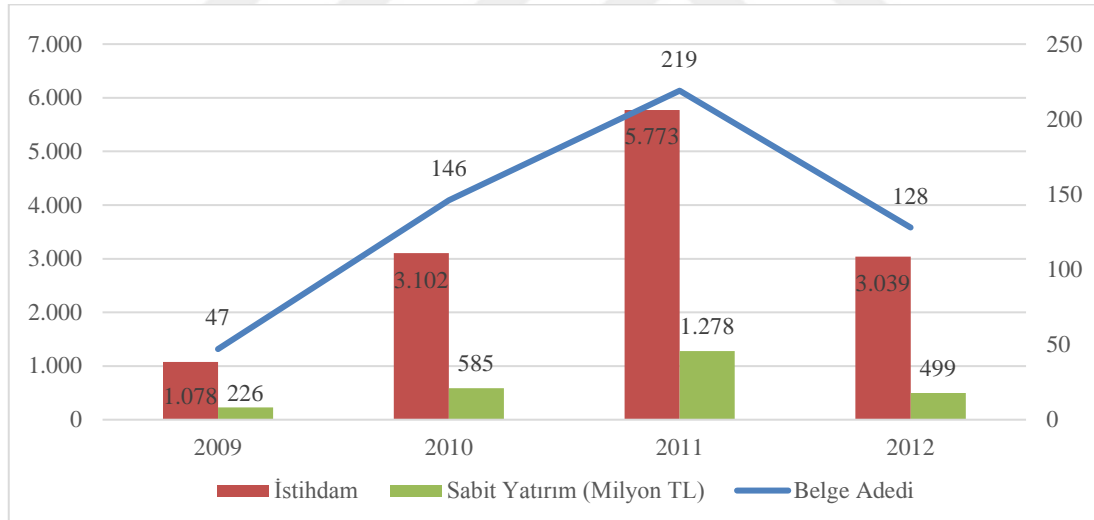
	Belge Sayısı	İstihdam	Toplam Yatırım Tutarı(TL)	Sabit Yatırım /Belge Sayısı	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı
2009*	47	1.078	226	23	4,81	4,81
2010	146	3.102	585	21	4,01	4,01
2011	219	5.773	1.278	26	5,84	5,84
2012**	128	3.039	499	24	3,90	3,90
Toplam	540	12.998	2.589	24	4,79	4,79

*2009 yılı için son 4 ay verileri alınmıştır.

** 2012 yılı için ilk 6 ay verileri alınmıştır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yıllara göre alınan belgelerde belge başına düşen ortalama istihdam ve sabit yatırım rakamları incelendiğinde 2009 yılından sonra 2010 yılında hafif bir düşüş olduğu, 2011 yılında ciddi bir yükseliş olduğu, 2012 yılının ilk altı ayında ise tekrar bir düşüş olduğu görülmektedir.

Şekil 3.2: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da Alınan Belgeler

*2009 yılı için son 4 ay verileri alınmıştır.

** 2012 yılı için ilk 6 ay verileri alınmıştır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.4.3. Sektörlere Göre Dağılım

2009/15199 sayılı Karar kapsamında Konya’da alınan yatırım teşvik belgeleri ana yatırım sektörlerine göre incelendiğinde imalat sektörü 413 belge ile ilk sırada yer almaktadır. Bu sektörü 90 belge ile hizmetler sektörü ve 24 belge ile tarım sektörü

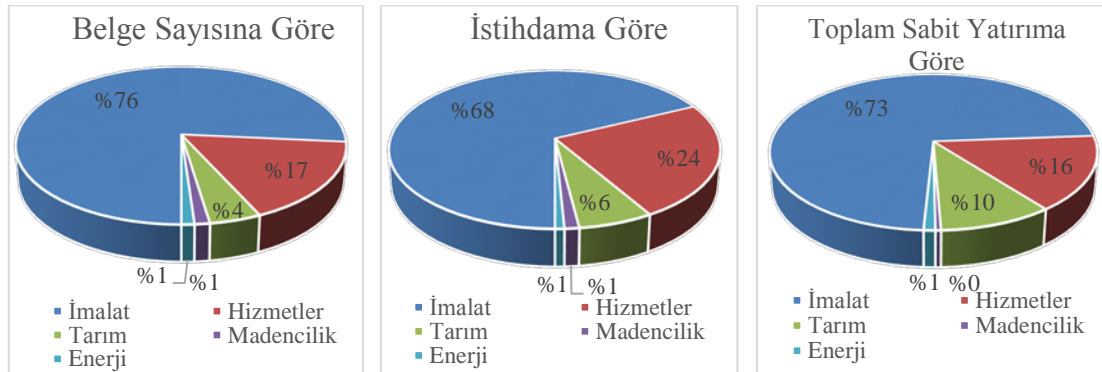
takip etmektedir. Madencilik alanında 7, enerji alanında ise 6 teşvik belgesi alınmıştır. İstihdam rakamları da alınan belge sayıları ile aynı sıralamaya sahiptir. Toplam sabit yatırımlara bakıldığında ise son sırada yer alan enerji yatırımları, madencilik yatırımlarının önüne geçmiştir. Burada tarım yatırımları için belge başına ortalama 10,79 Milyon TL sabit yatırım tutarı dikkat çekicidir.

Tablo 3.6: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da Alınan Belgelerin Sektörel Dağılımı

	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
İmalat	413	8.810	1.890	21	4,58
Hizmetler	90	3.080	404	34	4,49
Tarım	24	837	256	35	10,69
Madencilik	7	162	13	23	1,79
Enerji	6	103	26	17	4,34
Toplam	540	12.992	2.589	24	4,79

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Belge başına en fazla ortalama istihdam tarım sektöründe görülürken; bunu hizmetler, madencilik ve imalat sektörleri takip etmiştir. Enerji yatırımları belge başına ortalama 17 istihdam ile son sırada yer almıştır. Belge başına sabit yatırım tutarları incelendiğinde ise tarım yatırımlarının ilk sırada geldiği, bunu imalat, hizmetler ve enerji sektörlerinin izlediği görülmektedir. Madencilik yatırımları ise belge başına 1,79 Milyon TL ortalama sabit yatırım ile son sırada yer almıştır. Şekil 3.3’te grafik üzerinden de sektörlerin belge sayısı, istihdam ve toplam sabit yatırıma göre performansları incelenebilmektedir. Burada dikkat çeken, hizmetler sektörünün belge sayısının %17’sine sahipken istihdamda %24’lük paya sahip olması ile tarım sektörünün belge sayısının %4’üne sahipken toplam sabit yatırımın %10’una sahip olmasıdır.

Şekil 3.3: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Alınan Belgelerin Belge Sayısı, İstihdam ve Sabit Yatırıma Göre Sektörel Dağılımı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yıllara göre 2009/15199 sayılı Karar kapsamında Konya’da alınan belgelerin sektörel dağılımı incelendiğinde; imalat sektöründe belge sayısı, istihdam ve sabit yatırımda bir artıştan söz edebilir. 2011 yılındaki alınan belge sayısı ve toplam sabit yatırım tutarında bu dönemin en yüksek rakamlarına ulaşılmıştır. Hizmetler sektörü de belge sayısını artırmakla birlikte özellikle istihdam ve toplam sabit yatırım boyutunda ciddi artışlar görülmektedir. Tarım sektörü için de daha önce bahsedilen iptallere rağmen teşvik belgesi düzenlendiği görülmektedir. Tarımda 2010 yılı bu karar kapsamında alınan belgelerin zirve noktası denilebilir. Madencilik yatırımları için bu karar ile birlikte ciddi bir ivmelenme görülmemiştir. Enerji yatırımları kapsamında 2011 yılından itibaren belge alınmıştır.

Tablo 3.7: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da Alınan Belgelerin Yıllara Göre Sektörel Dağılımı

Yıl	Sektör	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
2009*	Hizmetler	5	132	43	26	8,57
	İmalat	41	916	180	22	4,39
	Madencilik	1	30	3	30	3,30
	Toplam	47	1.078	226	23	4,81
2010	Hizmetler	27	678	70	25	2,57
	İmalat	108	2.047	368	19	3,41
	Madencilik	1	13	2	13	2,11
	Tarım	10	364	146	36	14,57
	Toplam	146	3.102	585	21	4,01
2011	Enerji	4	90	19	23	4,77
	Hizmetler	42	1.371	209	33	4,98
	İmalat	160	3.957	987	25	6,17
	Madencilik	4	73	6	18	1,38
	Tarım	9	282	58	31	6,45
	Toplam	219	5.773	1278	26	5,84
2012**	Enerji	2	13	7	7	3,48
	Hizmetler	16	899	83	56	5,16
	İmalat	104	1.890	355	18	3,42
	Madencilik	1	46	2	46	1,63
	Tarım	5	191	53	38	10,54
	Toplam	128	3.039	499	24	3,90
Genel Toplam		540	12.992	2.589	24	4,79

*2009 yılı için son 4 ay verileri alınmıştır.

** 2012 yılı için ilk 6 ay verileri alınmıştır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

2009/15199 sayılı Karar kapsamında Konya’da imalat sektöründe alınan yatırım teşvik belgeleri alt sektörler bazında incelendiğinde, belge sayısına göre ilk üç sırayı makine imalat, taşıt araçları ve gıda ve içecek sektörleri aldığı görülmektedir. Belgelerin %31’i makine imalat, %17’si taşıt araçları ve %12’si ise gıda ve içecek sektörlerinde alınmıştır. İstihdam açısından sıralama %22 makine imalat, %22 gıda ve içecek, %20 taşıt araçları şeklinde olmuştur. Toplam sabit yatırım açısından ise gıda ve içecek %43’lük pay ile açık ara önde yer alırken bu sektörü %16 ile makine imalat ve %13 ile taşıt araçları izlemiştir. Gıda alanında Konya’da bu karar kapsamında yapılan yatırımlar burada öne çıkmaktadır.

Tablo 3.8: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da İmalat Sektöründe Alınan Belgelerin Dağılımı

	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
Makine İmalat	128	1969	307	15	2,40
Taşıt Araçları	70	1777	242	25	3,46
Gıda ve İçecek	48	1946	805	41	16,78
Lastik-Plastik	46	597	146	13	3,17
Madeni Eşya	35	712	89	20	2,53
Pişmiş Kil ve Çim.Ger.	21	349	40	17	1,89
Orman Ürünleri	17	300	49	18	2,89
Dokuma ve Giyim	8	268	18	34	2,21
Kâğıt	7	100	39	14	5,63
Demir Dışı Metaller	5	52	20	10	3,99
Deri ve Kösele	5	252	5	50	1,01
Kimya	5	155	80	31	16,09
Cam	4	63	6	16	1,52
Diğerleri	4	56	11	14	2,81
Elektrikli Makineler	4	101	17	25	4,28
Demir Çelik	3	30	10	10	3,27
Elektronik	2	73	5	37	2,47
Mesl.Bil.Ölç.Opt.Do.	1	10	1	10	0,50
İmalat Toplam	413	8.810	1.890	21	4,58

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Hizmetler sektöründe alınan belge sayısına bakıldığında, altyapı-belediye hizmetleri %52'lik pay ile ilk sırada yer almaktadır. Bu sektörü %18'lik pay ile ticaret –depolama ve %12 ile turizm izlemektedir. Sağlık yatırımları, istihdamda %38'lik payla ilk sırada yer alırken eğitim sektörü %29, turizm sektörü ise %12 oranında istihdama katkı sağlayarak ikinci ve üçüncü sırada yer almıştır. Toplam sabit yatırım tutarında %26'lık pay ile sağlık sektörü ilk sırayı alırken eğitim %23 ile ikinci, altyapı –belediye hizmetleri %21 ile üçüncü sırada yer almıştır. Belge başına istihdam ve sabit yatırım tutarı en fazla sağlık sektöründe olurken bunu eğitim sektörü takip etmiştir. Her iki sektör için belge başına istihdam ve sabit yatırım tutarları, ortalama değerlerin oldukça üzerindedir.

Tablo 3.9: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Hizmetler Sektöründe Alınan Belgelerin Dağılımı

	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
Altyapı - Belediye Hizmetleri	47	236	87	5	1,84
Ticaret - Depolama	16	192	23	12	1,43
Turizm	11	367	86	33	7,83
Diğerleri	6	218	11	36	1,83
Eğitim	5	889	94	178	18,78
Sağlık	5	1.178	103	236	20,69
Hizmetler Toplam	90	3080	404	34	4,49

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.4.4. Yatırım Yeriine Göre Dağılım

2009/15199 sayılı Karar kapsamında Konya’da alınan yatırım teşvik belgeleri yatırım yerlerine göre incelendiğinde, Selçuklu ve Karatay ilçeleri alınan belge sayısında ön plana çıkmaktadır. Bu ilçeleri Beyşehir, Akşehir, Ereğli, Çumra ve Meram takip etmektedir. Çeltik, Derebucak, Doğanhisar, Emirgazi ve Halkapınar ilçelerinde 1 belge alınırken Ahırılı, Akören, Bozkır, Derbent, Güneysınır, Hüyük, Taşkent, Tuzlukçu ve Yalılıyük ilçelerinde belge alınmamıştır. İstihdamda ilk üç sırayı Selçuklu, Karatay ve Akşehir alırken toplam sabit yatırımda ilk üç sıra Selçuklu, Karatay ve Çumra şeklinde olmuştur. Belge başına istihdamda ilk üç ilçe Meram, Altnekin ve Selçuklu olurken, belge başına sabit yatırımda ilk üç ilçe Çumra, Meram ve Altnekin olmuştur.

Tablo 3.10: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya’nın İlçelerinde Alınan Belgelerin Dağılımı

İlçe	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
Akşehir	26	686	70	26	2,69
Altnekin	3	97	50	32	16,79
Beyşehir	28	439	62	16	2,22
Cihanbeyli	6	63	60	11	10,03
Çeltik	1	10	2	10	2,27
Çumra	12	254	257	21	21,38
Derebucak	1	13	2	13	2,11
Doğanhisar	1	0	1	0	0,51
Emirgazi	1	7	2	7	1,65
Ereğli	25	363	62	15	2,49
Hadim	5	34	5	7	1,01
Halkapınar	1	10	1	10	1,41
Ilgın	5	65	9	13	1,75
Kadınhanı	4	55	9	14	2,17
Karapınar	8	98	28	12	3,49
Karatay	154	2860	311	19	2,02
Kulu	5	60	19	12	3,71
Meram	11	636	211	58	19,22
Sarayönü	4	63	8	16	2,04
Selçuklu	233	7132	1414	31	6,07
Seydişehir	3	28	3	9	0,85
Yunak	3	19	3	6	1,13
Toplam	540	12992	2589	24	4,79

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.4.5. Destek Sınıfına Göre Dağılım

Destek sınıfına göre alınan belgeler incelendiğinde, en fazla genel belge alındığı görülmektedir. Alınan belgelerin %68'i genel belge iken istihdam ve sabit yatırım tutarında bölgesel belgeler öne çıkmaktadır. Bölgesel yatırım teşvik belgeleri, bu dönemde alınan belgelerdeki istihdamın %70'ini ve yatırım tutarının da %79'unu oluşturmaktadır. Bu rakamlar belge başına istihdam ve sabit yatırım tutarlarında da aynı şekilde seyretmektedir. Genel belgeler için belge başına ortalama 12 istihdam ve 1,64 Milyon TL sabit yatırım tutarı, yapılan yatırımların ortalamanın altında kaldığını göstermektedir. Bölgesel yatırımlar için daha büyük yatırım tutarı ve istihdam sağlandığı görülmektedir. Bu teşvik uygulamaları çerçevesinde uygulamaya konulan bir diğer uygulama olan büyük ölçekli yatırımların teşviki konusunda Konya ilinde ilaç sektöründe 1 yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş olup yatırım tamamlanma aşamasında asgari sabit yatırım tutarı olan 100 Milyon TL sağlanamadığı için bölgesel yatırım teşvik belgesine çevrilerek kapatılmıştır.

Tablo 3.11: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında Konya'nın İlçelerinde Alınan Belgelerin Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
Bölgesel	203	9.044	2.036	45	10,03
Genel	337	3.948	553	12	1,64
Toplam	540	12.992	2.589	24	4,79

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.4.6. İkinci Bölge İlleri Arası Dağılım

2009/15199 sayılı Karar'a göre üçüncü bölgede yer alan Konya ve Karaman ile birlikte aynı bölgede yer alan toplam 27 il bulunmaktadır. Düzey 2 bölgeleri esas alınan düzenlemede bölgelerde yer alan illerin hepsi aynı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde değildir. 2012/3305 sayılı Karar'a göre ise Konya ile birlikte ikinci bölgede yer alan 13 il bulunmaktadır. Bir sonraki uygulama olan 2012/3305 sayılı Karar'a göre alınan belgelerin verileri ile de kıyaslamak adına, bu karar kapsamında 13 ilde alınan teşvik belgelerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Bundan önceki yapılan analizlerde Konya için ilk belge düzenlenme tarihini 2009 yılı Eylül ayı, son belge düzenlenme

ise 2012 yılı Haziran ayı olarak alındığı için diğer iller için de aynı tarih aralığı kullanılmıştır.

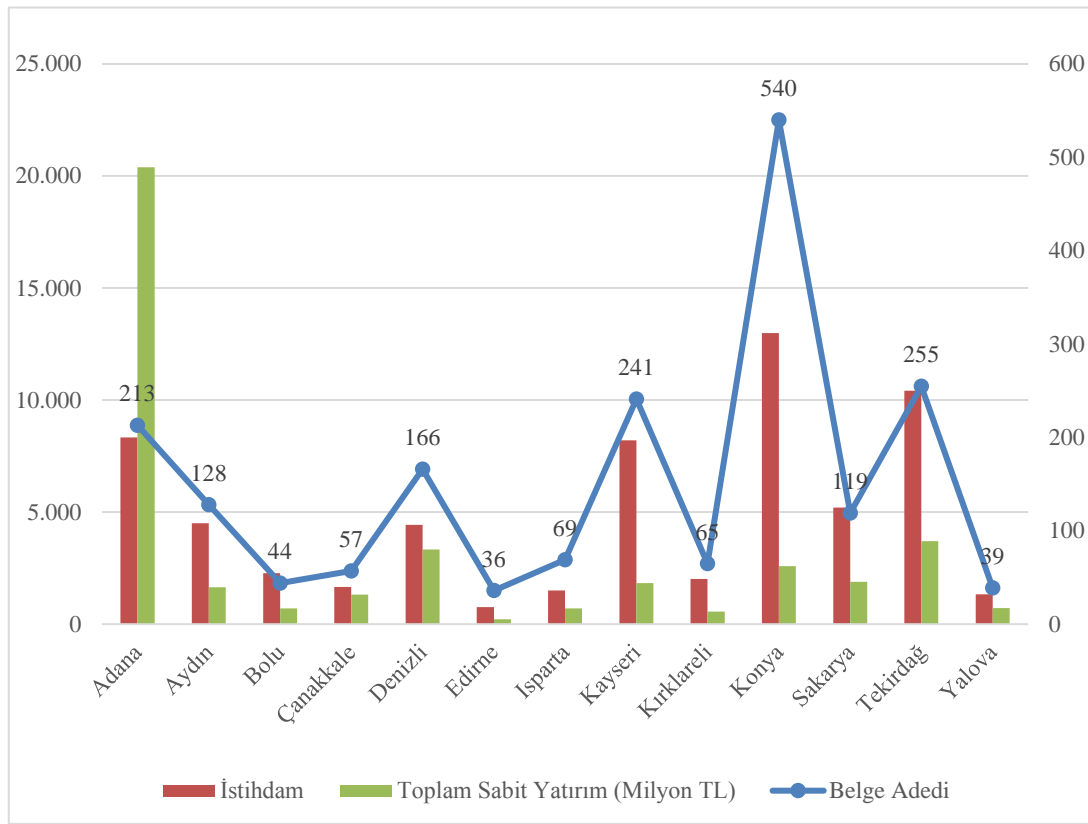
Tablo 3.12: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında İkinci Bölge İllerinde Alınan Belgelerin Dağılımı

İller	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
Konya	540	12.992	2.589	24	4,79
Tekirdağ	255	10.422	3.710	41	14,55
Kayseri	241	8.200	1.827	34	7,58
Adana	213	8.330	20.384	39	95,70
Denizli	166	4.430	3.330	27	20,06
Aydın	128	4.510	1.650	35	12,89
Sakarya	119	5.206	1.889	44	15,87
Isparta	69	1.500	698	22	10,11
Kırklareli	65	2.016	567	31	8,72
Çanakkale	57	1.666	1.318	29	23,13
Bolu	44	2.280	704	52	16,01
Yalova	39	1.326	716	34	18,36
Edirne	36	759	212	21	5,89
Toplam	1.972	63.637	39.593	32	20,08

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

01.09.2009-30.06.2012 tarihleri arasında illere göre alınan belgelere bakıldığında Konya, 540 adet belge ile karşılaştırılan illerde alınan belgelerin %27'sini alarak ilk sırada yer almıştır. Tekirdağ 255 adet belge ile %13, Kayseri ise 241 adet belge ile %12'lik payla Konya'yı takip etmektedir. Konya'da bu dönemde kendisinden bir sonraki ilde alınan belgelerin 2 katından daha fazla belge alınmıştır. Sırasıyla Edirne, Yalova ve Bolu en az belgenin alındığı iller olmuştur. İstihdam rakamlarında Konya %20'lik pay ile ilk sırada gelmekte, Tekirdağ %16 ile ikinci ve Adana %13 ile üçüncü sıralarda yer almaktadır. İstihdam rakamlarında son üç il Isparta, Yalova ve Edirne şeklinde sıralanmıştır. Toplam sabit yatırım tutarlarında ise alınan belge sayıları ve istihdamdan farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Konya ili yatırım tutarına göre Adana, Tekirdağ ve Denizli illerinden sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Burada Adana ili için alınan bir büyük ölçekli yatırımda yaklaşık 15 Milyar TL'lik yatırım teşvik

belgesi, bu dönem için rekor yatırım tutarına sahiptir. Bu tutar düştüğünde bile Adana ilinin diğer illere göre daha fazla yatırım aldığı söylenebilir. Adana, bu dönemde karşılaştırılan illerdeki yatırım tutarının %51'ini tek başına sağlamıştır. Sabit yatırım tutarında Tekirdağ %9, Denizli %8 paya sahipken Konya %7'lik bir paya sahiptir. Belge başına istihdam rakamlarına bakıldığında ise Bolu, Sakarya ve Tekirdağ ilk üç sırada yer alırken Konya, Isparta ve Edirne son üç sırada yer almaktadır. Belge başına yatırım tutarlarında ise Adana, Çanakkale ve Denizli ilk üç sırada yer alırken Kayseri, Edirne ve Konya son üç sırada yer almaktadır.

Şekil 3.4: 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında İkinci Bölge İllerinde Alınan Belgelerin Dağılımı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.5. 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Alınan Belgelerin Değerlendirilmesi

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile sağlanacak destekler için, iller sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre kademelendirilmiş ve buna göre de Konya, ikinci bölgede yer almıştır. Karar'ın uygulanmasına başlanmasından itibaren yaklaşık altı yıl geçmiş bulunmaktadır. Bu bölümde 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında 01.07.2012-31.12.2017 tarihleri arasında Konya ilinde alınan yatırım teşvik belgeleri farklı başlıklarda değerlendirilmiştir.

3.5.1. Belge Durumuna Göre Dağılım

Konya ilinde 2012/3305 sayılı Karar kapsamında toplam 1.178 adet belge alınmıştır. Bu belgelerden 280 adedi yatırımını tamamlayarak kapatılmıştır. Belgenin kapatılması ile elde edilen veriler gerçekleşen değerler olup, açık belgelerdeki istihdam ve toplam sabit yatırım değerleri taahhüt niteliğindedir. Bu değerlerin altında veya üstünde gerçekleşme olabileceği gibi belge yatırımcının talebiyle veya Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından resen iptal edilebilir. Belge başına istihdam açık ve kapalı belgeler için aynı iken belge başı sabit yatırım tutarı açık belgelerde daha fazladır.

Tablo 3.13: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgelerin Tamamlanma Durumu

	Belge Sayısı	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
AÇIK	898	15.909	8.280	18	9,22
KAPALI	280	5.048	2.170	18	7,75
TOPLAM	1.178	20.957	10.450	18	8,87

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu süre zarfında alınıp iptal edilen 29 belge bulunmaktadır. Bunların yıllara göre dağılımı Tablo 3.14'te sunulmuştur.

Tablo 3.14: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da İptal Edilen Belgelerin Dağılımı

Yıl	Toplam İptal Edilen Belge Sayısı	Diğer Bölgesel İptal Edilen Belge Sayısı	Genel İptal Edilen Belge Sayısı
2012*	5	2	3
2013	10	5	5
2014	7	4	3
2015	3	1	2
2016	3	3	0
2017	1	0	1
Toplam	29	15	14

* 2012 yılı için son 6 ay verileri alınmıştır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

İptal edilen belgelerde belirgin bir alan öne çıkmamaktadır. İptal edilen bölgesel ve genel belgelerin sayısı birbirine yakındır.

3.5.2. Yıllara Göre Dağılım

Yıllara göre alınan yatırım teşvik belgelerine bakıldığında, belge sayısının yıllara göre artış gösterdiği görülmektedir. Yıllara göre istihdam ve sabit yatırım rakamları incelendiğinde ise düzgün bir artış görülmemektedir. En yüksek istihdam ve sabit yatırım tutarına 2013 yılında ulaşılmış olup bundan sonraki yıllarda sabit yatırım ve istihdam rakamları dalgalı seyretmiştir. 2013 yılı rakamlarına, ancak 2017 yılında yaklaşılabilmiştir.

Tablo 3.15: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'da Alınan Belgeler (Aylık Ortalama)

	Belge Sayısı	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım Tutarı(Milyon TL)	Belge Sayısı /ay	İstihdam /ay	Sabit Yatırım /ay(Milyon TL)
2012*	60	1.795	602	10	299	100
2013	152	4.549	2.616	13	379	218
2014	154	3.261	1.014	13	272	85
2015	249	3.993	1.985	21	333	165
2016	251	2.951	1.621	21	246	135
2017	312	4.408	2.612	26	367	218
Toplam	1.178	20.957	10.450	18	318	158

* 2012 yılı için son 6 ay verileri alınmıştır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

2002/3305 sayılı Karar kapsamında yıllara göre alınan belgeler, ortalama ay bazında incelendiğinde alınan belge sayısının ortalama 10'dan 26'ya çıkarak sürekli

arttığı görülmektedir. İstihdam ve toplam sabit yatırım rakamlarında ise dalgalı bir seyir vardır. En yüksek değerler 2013 yılında görülürken 2014 ve 2016 yıllarında bir önceki yıla göre düşüş söz konusudur.

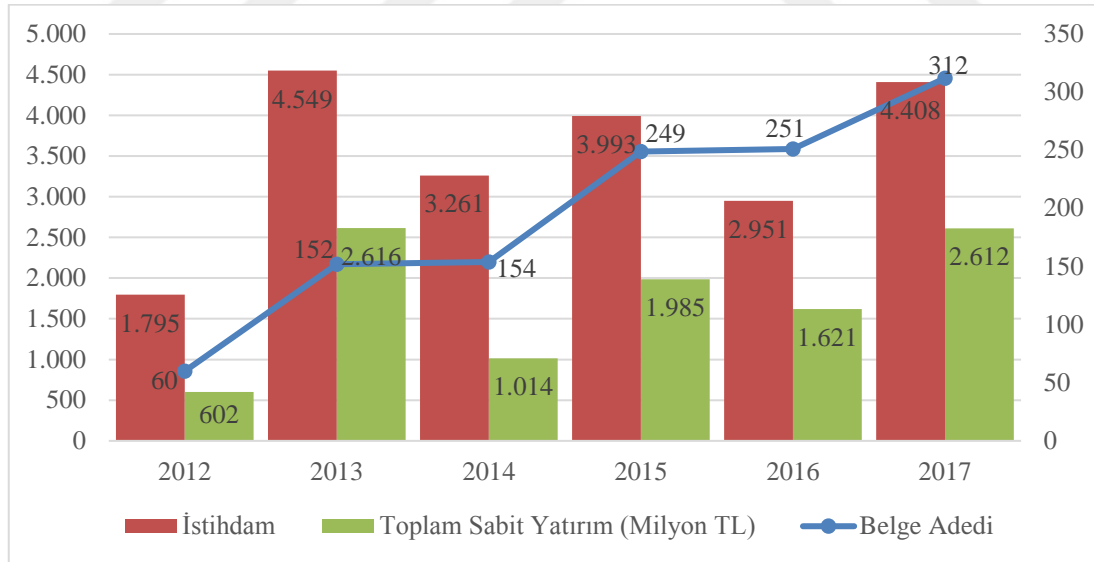
Tablo 3.16: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da Alınan Belgeler (Belge Ortalama)

	Belge Sayısı	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım Tutarı(Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı
2012*	60	1.795	602	30	10,03
2013	152	4.549	2.616	30	17,21
2014	154	3.261	1.014	21	6,59
2015	249	3.993	1.985	16	7,97
2016	251	2.951	1.621	12	6,46
2017	312	4.408	2.612	14	8,37
Toplam	1.178	20.957	10.450	18	8,87

* 2012 yılı için son 6 ay verileri alınmıştır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yıllara göre alınan belgelerde belge başına düşen ortalama istihdam rakamları incelendiğinde 2012 yılında 30 iken 2016 yılına kadar 12’ye düştüğü, 2017’de hafif yükseldiği görülmektedir. Sabit yatırım rakamlarına bakıldığında 2013 yılında en yüksek olduğu görülürken 2014 ve 2016 yıllarında bir önceki yıla göre düşüş görülmektedir.

Şekil 3.5: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da Alınan Belgeler

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

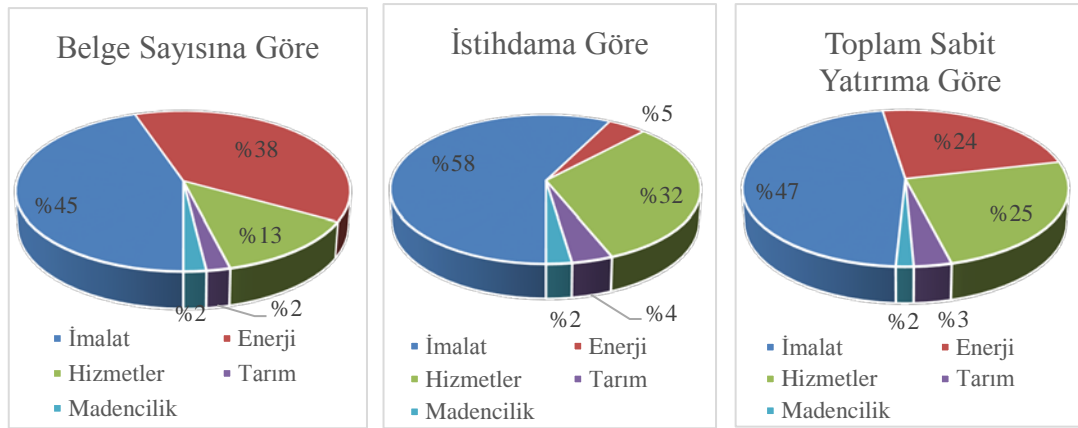
3.5.3. Sektörlere Göre Dağılım

2002/3305 sayılı Karar kapsamında Konya’da alınan teşvik belgelerine bakıldığında, imalat sektörünün 527 adet belge ile ilk sırada yer aldığı, bu sektörü 452 adet belge ile enerji ve 152 adet belge ile hizmetler sektörünün takip ettiği görülmektedir.

Tablo 3.17: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da Alınan Belgelerin Sektörel Dağılımı

	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
İmalat	527	12.054	4.874	23	9,25
Enerji	452	948	2.503	2	5,54
Hizmetler	152	6.648	2.561	44	16,85
Tarım	24	805	349	34	14,53
Madencilik	23	502	163	22	7,11
Toplam	1.178	20.957	10.450	18	8,77

Enerji yatırımları genel desteklerden faydalanan yatırım türlerinde olmalarına rağmen, belge sayısında ikinci sırayı almıştır. Bu yatırımlarda istihdamın ve belge başına sabit yatırım tutarının düşük olması, yoğunlukla 1 megavata kadar olan lisanssız enerji yatırımları için alınan belgeler olduğundan kaynaklanmaktadır.

Şekil 3.6: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Alınan Belgelerin Belge Sayısı, İstihdam ve Sabit Yatırıma Göre Sektörel Dağılımı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Sektörlerde alınan belge sayılarına, istihdam ve toplam sabit yatırıma göre bakıldığında, imalat, hizmetler ve tarım sektörlerinin paylarını artırdığı görülmektedir.

Belge başına en fazla ortalama istihdam hizmetler sektöründe görülürken, bu sektörü tarım, imalat ve madencilik sektörleri takip etmiştir. Enerji yatırımları belge başına ortalama 2 istihdam ile son sırada yer almıştır. Belge başına sabit yatırıma

bakıldığında ise hizmetler sektörünün ilk sırada yer aldığı, bunu tarım, imalat, madencilik ve enerji sektörlerinin izlediği görülmektedir. Şekil 3. 6'da grafik üzerinden de sektörlerin belge sayısı, istihdam ve toplam sabit yatırıma göre performansları incelenebilmektedir. Hizmetler sektörünün, belge sayısının %13'üne sahipken istihdamda %2'lik paya sahip olması ile imalat sektörünün belge sayısının %45'ine sahipken istihdamın %58'ine sahip olması dikkat çekmektedir.

Tablo 3.18: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da Alınan Belgelerin Yıllara Göre Sektörel Dağılımı

Yıl	Sektör	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
2012	Hizmetler	10	326	68	33	6,76
	İmalat	47	1.393	521	30	11,09
	Madencilik	1	28	2	28	2,40
	Tarım	2	48	11	24	5,38
	Toplam	60	1.795	602	30	10,03
2013	Enerji	6	42	21	7	3,56
	Hizmetler	21	1.393	651	66	31,00
	İmalat	113	2.751	1.811	24	16,03
	Madencilik	7	165	64	24	9,08
	Toplam	152	4.549	2.616	30	17,21
2014	Tarım	5	198	69	40	13,75
	Enerji	26	43	71	2	2,71
	Hizmetler	16	590	116	37	7,23
	İmalat	101	2.374	726	24	7,19
	Toplam	154	3.261	1.014	21	6,59
2015	Madencilik	6	92	48	15	8,06
	Tarım	5	162	54	32	10,75
	Enerji	140	333	557	2	3,98
	Hizmetler	30	2.047	887	68	29,57
	Toplam	249	3.993	1.985	16	7,97
2016	İmalat	77	1.598	538	21	6,98
	Madencilik	2	15	3	8	1,46
	Enerji	140	337	819	2	5,85
	Hizmetler	30	575	246	19	8,21
	Toplam	251	2.951	1.621	12	6,46
2017	İmalat	74	1.732	452	23	6,11
	Madencilik	4	145	22	36	5,57
	Tarım	3	162	81	54	26,92
	Enerji	140	193	1.035	1	7,39
	Toplam	312	4.408	2.612	14	8,37
Genel Toplam		1.178	20.957	10.450	18	8,87

* 2012 yılı için son 6 ay verileri alınmıştır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

2002/3305 sayılı Karar kapsamında Konya’da imalat sektöründe alınan yatırım teşvik belgeleri alt sektörler bazında incelendiğinde, belge sayısı açısından ilk sırada makine imalat sektörünün yer aldığı, bu sektörü taşıt araçları ile gıda ve içecek sektörlerinin izlediği görülmektedir. İstihdam açısından ilk sırayı gıda ve içecek sektörü alırken makine imalat sektörü ikinci, taşıt araçları sektörü ise üçüncü sırada yer almaktadır. Toplam sabit yatırımda ise gıda ve içecek, makine imalat ve kimya sektörleri ilk üç sırada yer almaktadır.

Tablo 3.19: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da İmalat Sektöründe Alınan Belgelerin Dağılımı

	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
Makine İmalat	198	3167	878	16	4,44
Taşıt Araçları	104	2311	651	22	6,26
Gıda ve İçecek	77	3277	1272	43	16,51
Lastik-Plastik	62	971	260	16	4,20
Madeni Eşya	62	1081	260	17	4,19
Pişmiş Kil ve Çim.Ger.	27	586	131	22	4,87
Orman Ürünleri	16	329	98	21	6,12
Kimya	15	640	750	43	50,01
Demir Dışı Metaller	12	378	620	32	51,66
Demir Çelik	11	217	93	20	8,50
Dokuma ve Giyim	10	401	76	40	7,63
Kâğıt	10	121	38	12	3,82
Elektrikli Makineler	6	71	29	12	4,79
Deri ve Kösele	5	50	12	10	2,45
Diğerleri	5	61	11	12	2,18
Cam	4	154	15	39	3,73
Elektronik	4	106	28	27	7,05
Mesl.Bil.Ölç.Opt.Do	3	23	6	8	2,05
İmalat Toplam	631	13944	5229	22	8,29

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Hizmetler sektöründe alınan yatırım teşvik belgeleri alt sektörler bazında incelendiğinde, belge sayısına göre ilk üç sırayı %24 ile eğitim yatırımları, %22 ile altyapı-belediye hizmetleri ve %18 ile turizm yatırımları alırken istihdamda %35 ile eğitim, %25 ile sağlık ve %22 ile turizm sektörleri almıştır. Toplam sabit yatırım tutarında ise ilk üç sırayı %28 ile sağlık, % 19 ile eğitim ve %17 ile turizm yatırımları almıştır. Belge başına istihdam, en fazla sağlık sektöründe olurken, bu sektörü ulaştırma ve eğitim sektörleri takip etmiştir. Belge başına sabit yatırım tutarı en fazla ulaştırma sektöründe olurken bunu sağlık ve turizm sektörleri takip etmiştir.

Tablo 3.20: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya’da Hizmetler Sektöründe Alınan Belgelerin Dağılımı

	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
Eğitim	36	2.330	482	64,72	13,40
Altyapı - Belediye Hizmetleri	34	47	222	1,38	6,53
Turizm	27	1.448	433	53,63	16,03
Ticaret - Depolama	24	745	299	31,04	12,44
Diğerleri	18	304	169	16,89	9,39
Sağlık	12	1.654	713	137,83	59,42
Ulaştırma	1	120	243	120	243,00
Hizmetler Toplam	152	6.648	2.561	44	16,85

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.5.4. Yatırım Yerine Göre Dağılım

2012/3305 sayılı Karar kapsamında Konya’da alınan yatırım teşvik belgelerinin yatırım yerlerinin ilçelere göre dağılımına bakıldığında, alınan belge sayısına göre, Selçuklu ve Karatay ilçeleri ön plana çıkmaktadır. Bu ilçeleri, Çumra, Beyşehir ve Meram takip etmektedir. Ahırlı ve Yalılıyük ilçelerinde 1 belge alınırken, Doğanhisar ilçesinde bu dönemde belge alınmamıştır. İstihdamda ilk üç sırayı, Selçuklu, Karatay ve Meram alırken toplam sabit yatırımda ilk üç sıra Selçuklu, Karatay ve Çumra şeklinde olmuştur. Belge başına istihdamda ilk üç ilçe Hüyük,

Bozkır ve Selçuklu olurken, belge başına sabit yatırımda ilk üç ilçe Seydişehir, Çumra ve Meram olmuştur.

Tablo 3.21: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya'nın İlçelerinde Alınan Belgelerin Dağılımı

İlçe	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
Ahırılı	1	0	2	0	2,00
Akören	10	15	29	2	2,93
Akşehir	20	471	174	24	8,71
Altınekin	25	101	121	4	4,84
Beyşehir	64	856	335	13	5,23
Bozkır	3	82	26	27	8,71
Cihanbeyli	25	173	128	7	5,11
Çeltik	1	7	2	7	2,00
Çumra	86	1020	1029	12	11,97
Derbent	5	9	8	2	1,57
Derebucak	9	157	54	17	5,99
Emirgazi	4	6	9	2	2,34
Ereğli	42	822	329	20	7,84
Güneysınır	9	18	42	2	4,66
Hadim	8	15	21	2	2,64
Halkapınar	2	5	9	3	4,39
Hüyük	2	78	16	39	8,08
Ilgın	18	259	88	14	4,90
Kadınhanı	8	60	95	8	11,89
Karapınar	38	276	196	7	5,17
Karatay	245	3899	1616	16	6,60
Kulu	18	73	59	4	3,31
Meram	61	1463	726	24	11,91
Sarayönü	12	67	87	6	7,25
Selçuklu	389	10471	4309	27	11,08
Seydişehir	32	439	774	14	24,19
Taşkent	2	10	12	5	5,87
Tuzlukçu	19	40	67	2	3,54
Yalhöyük	1	0	4	0	4,00
Yunak	19	65	81	3	4,24
Genel Toplam	1178	20957	10450	17,65	8,87

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.5.5. Destek Sınıfına Göre Dağılım

2012/3305 sayılı Karar kapsamında Konya’da alınan teşvik belgelerini destek sınıfına göre incelediğinde, yaklaşık %60’lık oranla en fazla genel teşvik belgesi alındığı görülmektedir. Toplam sabit yatırım tutarı ve istihdam açısından ise bölgesel yatırımlar önde gelmektedir. Bölgesel yatırımlar; istihdamın %77’sini, sabit yatırımın ise %51’ ini kapsamaktadır. Toplam sabit yatırımların %38’ini genel belgeler oluştururken büyük ölçekli yatırım %6 ve stratejik yatırım da %5’ini oluşturmaktadır. Bu dönemde kimya alanında bir adet büyük ölçekli ve demir dışı metaller alanında da bir adet stratejik yatırım teşvik belgesi düzenlenmiştir.

Tablo 3.22: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Konya’nın İlçelerinde Alınan Belgelerin Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
Bölgesel	472	16.104	5.292	34	11,21
Büyük Ölçekli	1	400	596	400	595,99
Genel	704	4.395	4.018	6	5,71
Stratejik	1	58	545	58	544,66
Toplam	1.178	20.957	10.450	18	8,87

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.5.6. İkinci Bölge İlleri Arası Dağılım

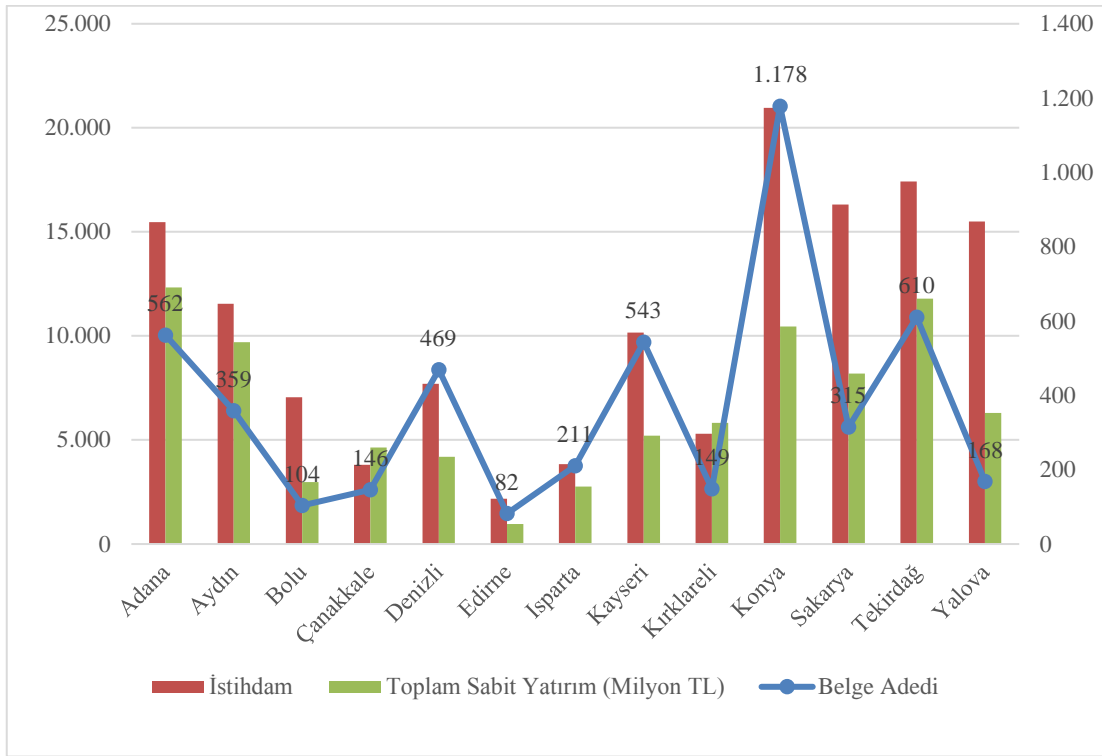
2012/3305 sayılı Karar kapsamında Konya’da alınan teşvik belgelerini ikinci bölge illeri ile arasında değerlendirildiğinde, alınan belge sayısında Konya’nın açık ara önde olduğu görülmektedir. İkinci bölge illerinde 1178 belge ile tüm belgelerin %24’ünü alan Konya’yı %12 ile Tekirdağ ve %11 ile Adana takip etmektedir. Çanakkale, Bolu ve Edirne en az belgenin alındığı iller olmuştur. İstihdam rakamlarında Konya %15’lik pay ile ilk sırada gelmekte, Tekirdağ %13 ile ikinci ve Sakarya %12 ile üçüncü sıralarda yer almaktadır. İstihdam rakamlarında son üç il, Isparta, Çanakkale ve Edirne şeklinde sıralanmıştır. Toplam sabit yatırım tutarlarında ise Konya alınan belge sayıları ve istihdamdaki yerini koruyamamıştır. Sabit yatırımların %14’ünü sağlayan Adana ilk sırada yer alırken, Tekirdağ %14 ile ikinci Konya ise %12 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Belge başına istihdam rakamlarına bakıldığında Yalova, Bolu ve Sakarya ilk üç sırada yer alırken Isparta, Konya ve

Denizli son üç sırada yer almaktadır. Belge başına yatırım tutarlarında ise Kırklareli, Yalova ve Çanakkale ilk üç sırada yer alırken Kayseri, Denizli ve Konya son üç sırada yer almaktadır.

Tablo 3.23: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında 2. Bölge İllerinde Alınan Belgelerin Dağılımı

İller	Belge Adedi	İstihdam	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam /Belge Sayısı	Sabit Yatırım /Belge Sayısı (Milyon TL)
Konya	1.178	20.957	10.450	18	8,87
Tekirdağ	610	17.414	11.799	29	19,34
Adana	562	15.463	12.323	28	21,93
Kayseri	543	10.168	5.210	19	9,60
Denizli	469	7.705	4.197	16	8,95
Aydın	359	11.550	9.699	32	27,02
Sakarya	315	16.317	8.195	52	26,02
Isparta	211	3.833	2.765	18	13,10
Yalova	168	15.500	6.300	92	37,50
Kırklareli	149	5.303	5.825	36	39,10
Çanakkale	146	3.806	4.644	26	31,81
Bolu	104	7.061	2.972	68	28,57
Edirne	82	2.184	959	27	11,70
Toplam	4.896	137.261	85.338	28	17,43

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3.7: 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında İkinci Bölge İllerinde Alınan Belgelerin Dağılımı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Bilgi Sisteminden alınan verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.6. 2009/15199 Sayılı Karar ve 2012/3305 Sayılı Karar Kapsamında Alınan Belgelerin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Bu bölümde 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ve 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar çeşitli başlıklarda veriler üzerinden karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Öncelikle iki teşvik uygulaması arasında Konya ili için temel farklılıklar sunulacaktır.

İki uygulama arasındaki değişiklikler incelendiğinde, bölgesel destekler üzerine kurulu iki sistemde ön önemli değişiklik olarak düzey 2 bölgeleri yerine il düzeyinde kademelendirme yapılması ve dört bölge yerine altı bölgeli destek yöntemine geçilmesi söylenebilir. Daha önce dört bölgeli sistemde Karaman ile birlikte 3. bölgede yer alan Konya, yeni sistemde altı bölgeli dağılımda ikinci bölgede yer almıştır. Daha önce üçüncü bölgede olduğu için vergi indirimi ve yatırıma katkı oranları daha yüksek iken bu oranlarda yeni sistemle birlikte %5 ila %10 arasında düşüş olmuştur. Aynı şekilde sigorta primi işveren hissesi desteği süresi de 2 yıl azalmıştır. Konya'da genel belgelerde uygulanan asgari sabit yatırım tutarı da önceki düzenlemeye göre iki katına çıkarak 1 Milyon TL olmuştur. Ayrıca daha önce bölgesel desteklerde uygulan faiz veya kâr payı desteği kaldırılmıştır. Sektörler bazında da değişikliğe gidilerek yeni sektörel liste oluşmuştur. Birçok sektör için asgari sabit yatırım tutarları yükselirken Konya ikinci bölgede olduğu için giyim eşyası imalatı yatırımları desteklenen sektörlerden çıkarılmıştır.

Buraya kadar sayılan hususlar yeni sistemde Konya'nın dezavantajına olarak değerlendirilebilecek konular olurken, uygulanan yaklaşık 6 yıllık süre içerisindeki mevzuat değişiklikleri ile sistemin geneline bakıldığında avantajlı olduğu konular da bulunmaktadır. Yeni sistemde öncelikli yatırım konuları, alt bölge desteği uygulamaları ile OSB'de yapılan yatırımların bir alt bölgeden, orta yüksek teknoloji yatırımların dördüncü bölge desteklerinden faydalanması, Konya için teşviklerin olumlu yönde geliştiği alanlar olarak sayılabilir. Özellikle madencilik ve eğitim yatırımlarının öncelikli alanlarda, makine imalat sektörünün birçok dalının orta ileri teknoloji sektörleri arasında yer alması birçok yatırım için ciddi düzeyde istek oluşturduğu söylenebilir. Büyük ölçekli yatırımların asgari tutarlarındaki değişiklikler

ve sisteme yeni bir uygulama olarak eklenen stratejik yatırımların teşviki unsuru Konya için diğer olumlu gelişmelerdir.

3.6.1. Belge Durumuna Göre Karşılaştırma

İki teşvik uygulaması belge durumuna göre karşılaştırıldığında önceki uygulama üzerinden daha fazla süre geçtiği ve birçok belgenin yatırım süresinin tamamlandığı için kapalı belge oranı daha yüksektir. 2009/15199 sayılı Karar kapsamında alınan belgelerin yaklaşık %83'ü kapatılmıştır. Açık bulunan belgelerin bir kısmı işletme faaliyetine devam edemediği için iptal durumuna da geçilebilir. Buna karşın yatırım sürelerinin halen devam ettiği 2012/3305 sayılı Karar kapsamında alınan belgelerin yaklaşık %23'ü tamamlanmıştır. Özellikle bu dönemde alınan enerji belgelerinin çok kısa sürede kapatıldığı tespit edilmiştir. Belge başına istihdam ikinci dönemde yaklaşık %26 düşerken belge başına sabit yatırım açık belgelerde %103, kapalı belgelerde %60, toplamda ise %85 artmıştır.

İptal edilen belgeler açısından iki dönem karşılaştırıldığında 2009/15199 sayılı Karar kapsamında alınan belgelerin %34'ü kadar bir iptal olduğu görülmektedir. Bu iptallerin çoğu 2010 yılında alınan hayvancılık belgelerine aittir. Hayvancılık belgelerindeki iptaller, bu teşvik uygulaması ile hayata geçirilmeye çalışılan yatırım yeri tahsisi konusu ile doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir. İptal edilen belgeler derinlemesine incelendiğinde, Konya'da o dönemde yeni oluşturulacak hayvancılık bölgesinin yatırım teşvik belgeli yatırımlara tahsis edilebileceğinden hareketle belge düzenlendiği, sonrasında ise bu tahsis sürecinin çok uzaması ve beklenenin altında parselin yüksek taahhütlerle yatırımcılara verilmesinden dolayı yatırımların gerçekleşmediği öğrenilmiştir. Bu durum, yeni uygulamaya konulan bir unsurun, yatırımları olumlu veya olumsuz yönde etkilemesine örnek olarak verilebilecek konulardan biridir. Yine bu dönemde iptal edilen belgelerden, bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında olanlar için, asgari sabit yatırım tutarları konusunda yanlış veya eksik bilgilendirmeden kaynaklanan hususlar olduğu tespit edilmiştir. 2012/3305 sayılı Karar kapsamında alınan belgelerin ise yaklaşık %2'sinin iptal edildiği görülmekte olup çeşitli nedenlerden dolayı iptal edilen belgelerle bu rakamın biraz

daha artabileceği öngörülebilir. Ancak önceki dönemde olduğu gibi belirgin bir alanda yığılma söz konusu değildir.

3.6.2. Yıllara Göre Karşılaştırma

İki dönemde alınan belgeleri, yıllara göre karşılaştırıldığında, alınan belge sayılarının aylık ortalama bazda arttığı görülmektedir. 2009/15199 kapsamında belge düzenlemenin sona erdiği 2012 yılı 6. Ayına kadar bu artış devam ederken yeni sisteme geçişin ilk 6 aylık döneminde alınan belge sayısında ciddi bir düşüş olmuştur. 2012 yılının yarısında alınan belge sayısında ilk yarısına göre %53'lük bir düşüş yaşanmıştır. Aynı şekilde istihdam rakamları da yeni sistemin başlangıç döneminde düşüş göstermiştir. Sabit yatırım tutarı ise artış göstermiştir. 2012/3305 kapsamında alınan belgelerde 2012 yılından sonra sisteme uyumun artması ile birlikte olumlu yönde gelişme gözlemlendiği söylenebilir. Yıllara göre dalgalı seyretmiş olsa da alınan belge sayısı ve sabit yatırım tutarında artış görülürken istihdamda düşüş olmuştur. Belge başına istihdam yıllara göre düşerken belge başına sabit yatırım tutarları önceki dönem üzerinde seyretmiştir.

3.6.3. Sektörlere Göre Karşılaştırma

Konya ilinde iki dönemde alınan belgeleri sektörlere göre karşılaştırıldığında her iki dönem için de imalat sektörünün belge sayısı, istihdam ve sabit yatırım tutarında ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ancak 2012/3305 kapsamında alınan belgelerde önceki dönemden farklı olarak enerji sektörü alınan belge sayısında hızlı bir artış göstererek ikinci sırada yer almıştır. Yoğunlukla son 3 yılda alınan yenilenebilir güneş enerjisi üretimine yönelik yatırımların bu gelişmeye neden olduğu söylenebilir. Önceki döneme göre belge sayısı, istihdam ve sabit yatırım tutarında belirgin artış gösteren bir diğer sektör de madencilik sektörüdür. Madencilik yatırımlarının öncelikli sektörler arasına alınmasının alınan belgelerde pozitif etkisi olduğu söylenebilir. Hizmetler sektörü için de istihdam ve sabit yatırım tutarlarının önceki döneme göre arttığı görülmektedir. Belge başına istihdam rakamları imalat ve hizmetler sektörlerinde artış gösterirken; tarım, enerji ve madencilikte düşüş göstermiştir. Özellikle enerjide %90'a yakın düşüş, yenilenebilir enerji yatırımlarından

kaynaklanmaktadır. Belge başına sabit yatırım tutarları ise tüm sektörlerde artmıştır. Burada artışlara bakıldığında ise %296 ile en fazla madencilik sektöründe artış olduğu, bu sektörü %275 ile hizmetler ve %102 ile imalat sektörünün izlediği görülmektedir.

İmalat alt sektörlerine bakıldığında önceki döneme göre demir çelik ve kimya sektörlerindeki yatırımların diğer sektörlerden daha fazla artış gösterdiği görülmektedir. Alt sektörlerde belge başına istihdam rakamında en fazla artış %203 ile demir dışı metaller sektöründe olmuştur. Belge başına sabit yatırım tutarında da demir dışı metaller diğer sektörlerden daha fazla artış göstermiştir. Buradaki değerleri yükselten bu sektörde alınan stratejik yatırım teşvik belgesidir. Kimya sektörü için de aynı şekilde alınan büyük ölçekli yatırım teşvik belgesinin etkisinden söz edilebilir.

Konya ilinde imalat sektörünün lokomotifi diyebileceğimiz makine imalat, taşıt araçları ile gıda ve içecek sektörleri her iki dönemde de alınan belge sayısında ilk üç sırada yer almıştır. İstihdamda sıralama; gıda ve içecek, makine imalat ve taşıt araçları şeklinde değişirken ikinci dönemde sabit yatırım sıralaması gıda ve içecek, makine imalat ve kimya şeklinde olmuştur. Kimya sektörünün önümüzdeki yıllar için de bölgede ağırlığını artırarak önde gelen sektörler arasında yer alacağı düşünülmektedir.

Hizmetler sektöründe alt sektörler göre iki dönem karşılaştırıldığında belge sayısında %6'lık pay ile bir önceki dönemde 5. sırada yer alan eğitim yatırımlarının bu dönemde %24'lük pay ile ilk sıraya yükseldiği görülmektedir. Altyapı-belediye yatırımları bir sıra gerilerken turizm yatırımları 3. sıradaki yerini korumuştur. Önceki dönem ile sonraki dönemde alınan belge sayıları karşılaştırıldığında alt yapı-belediye hizmetleri ve ticaret-depolama alanında alınan belgelerin sayısı azalırken diğer sektörlerde artış görülmüştür. En fazla artış %271 ile eğitim sektöründe olmuştur. Eğitim yatırımlarında alınan belge sayısındaki artışın bu yatırımların öncelikli yatırım konuları alınması ve eğitim sistemindeki değişikliklerle bağlantılı olduğu söylenebilir. Her iki dönemde de belge başına istihdam en fazla sağlık sektöründe olmuştur. Belge başına istihdam önceki döneme göre ticaret-depolamada %159 ve turizm sektöründe %61 artarken diğer sektörlerde düşüş göstermiştir. Bu düşüşe rağmen hizmetler sektörünün önceki döneme göre artış göstermesi, bu iki sektördeki istihdam artışı ile açıklanabilir. Belge başına sabit yatırım tutarında önceki dönemde sağlık, eğitim ve turizm ilk üç sırada yer alırken ikinci dönemde ilk sırayı ulaştırma yatırımı almıştır. Tek belge ile yapılan bir kamu yatırımına bağlı ulaştırma yatırımını sağlık, turizm ve

eğitim yatırımları izlemiştir. Belge başına sabit yatırım rakamları önceki döneme göre eğitim sektörü haricinde tüm alt sektörlerde artış göstermiştir. En fazla artış %770 ile ticaret-depolama sektöründe gerçekleşmiştir.

3.6.4. Yatırım Yerine Göre Karşılaştırma

Yatırım yapılan yere göre iki dönem karşılaştırıldığında, ilk döneme göre ikinci dönemde belge alma durumunun il geneline yayıldığı söylenebilir. İlk dönemde 31 ilçeden 9'unda belge alınmamışken ikinci dönemde sadece 1 ilçede belge alınmamıştır. İlk dönemde 5 ilçede 1 belge alınırken ikinci dönemde 3 ilçede 1 belge alınmıştır. Her iki dönemde belge alınan 21 ilçe arasında Selçuklu ve Karatay alınan belge sayısı, istihdam ve sabit yatırım açısından ilk iki sırada yer almaktadır. İstihdamda ikinci dönemde Meram üçüncü sırada yer alırken sabit yatırımda umra her iki dönemde de üçüncü sırada yer almıştır. Belge başına istihdam rakamlarında en fazla artış %47 ile Seydişehir'de olurken bu ilçeyi %35 ile Ereğli ve %34 ile Derebucak ilçeleri takip etmiştir. Belge başına sabit yatırım tutarında ise en fazla artış sırasıyla Seydişehir, Kadınhanı ve Sarayönü ilçelerinde olmuştur. Önceki döneme göre belge sayısında değişim incelendiğinde en fazla artış sırasıyla Seydişehir, Derebucak ve Altinekin ilçelerinde gerçekleştiği görölmektedir.

3.6.5. Destek Sınıfına Göre Karşılaştırma

Destek sınıfına göre iki dönemde alınan belgeler karşılaştırıldığında, bölgesel yatırım teşvik belgelerinin ikinci dönemde belge sayısında ve istihdamdaki oranı artarken toplam sabit yatırımdaki oranı azalmıştır. Burada stratejik ve büyük ölçekli yatırımların yanı sıra genel belgeler için yatırım tutarlarının artmasının da bu sonuca katkısı olduğu söylenebilir. Belge başı istihdam, her iki belge türü için düşerken belge başına sabit yatırım tutarı genel yatırım teşvik belgeleri için %248, bölgesel yatırım teşvik belgeleri için se %12 artış göstermiştir. Genel yatırım teşvik belgelerinde bu artışa en büyük katkıyı, belge başına sabit yatırım tutarı 5,54 Milyon TL olan enerji sektörü yatırımlarının sağladığı söylenebilir. Her iki dönem için de Konya'da büyük ölçekli yatırımların çok fazla uygulama alanı bulamadığı gözlemlenirken ikinci dönemde uygulanan stratejik yatırım açısından da sadece bir belge alınması bu

alandaki yatırımlar açısından da uygulama alanının yaygın olmadığına bir gösterge olabilir.

İki dönemde bölgesel yatırım teşvik uygulamasına yönelik yapılan değişiklikler, bu kapsamda alınan belgelerin sayısında ve toplam sabit yatırım tutarının artmasında pozitif etki sağlamıştır. Özellikle ikinci dönem uygulamaları olan öncelikli yatırımlar, organize sanayi bölgelerinde yapılan yatırımlara bir alt bölge desteği ve orta yüksek teknolojili yatırımların 4. bölge desteklerinden faydalanması, bölgesel teşvik belgelerinin sayısını ve toplam sabit yatırım tutarlarının artmasına katkı sağlamıştır.

3.6.6. İkinci Bölge İlleri ile Karşılaştırma

Konya’da 2009/15199 ve 2012/3305 sayılı Kararlar kapsamında alınan yatırım teşvik belgeleri ikinci bölge illeri ile karşılaştırılarak değerlendirildiğinde her iki dönemde alınan belge sayısı ve toplam istihdam rakamlarında Konya’nın ilk sıradaki yerini koruduğu görülmektedir. Sabit yatırım tutarı açısından ise bir sıra ilerleyerek üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Konya, belge başına istihdamda bir sıra gerileyerek sondan ikinci olurken, belge başına sabit yatırım tutarında ikinci bölge illeri arasında son sıradaki yeri değiştirmemiştir.

Konya’nın önceki döneme göre alınan belge sayısındaki ve istihdamdaki payı düşerken toplam sabit yatırımdaki payı artmıştır. Önceki döneme göre tüm illerde alınan belge sayısında artış görülürken en az artış Konya ilinde olmuştur. Önceki döneme göre istihdamda Konya ile birlikte beş ilde azalış olurken toplam sabit yatırımda Adana ve Denizli haricinde tüm illerde artış görülmüştür. Konya’da belge başına istihdam %26 azalırken belge başına sabit yatırım %85 artmıştır.

SONUÇ

Günümüzde devletler, yaşanan ekonomik gelişmelere göre önceki dönemlere oranla düzenleyici görevlerini artırarak üretim ve istihdamı artıracak, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltacak, uluslararası rekabet gücünü artıracak, dengeli bir şekilde kalkınmayı sağlayacak, doğrudan yabancı yatırımları artıracak ve tasarrufları yüksek katma değerli yatırımlara yönlendirecek alanlarda yatırım teşvikleri sağlamaktadır. Bu destekler, devletin ekonomiye müdahalesi olarak algılanabildiği gibi gerekliliği konusunda da çeşitli görüşler mevcuttur. Ekonomiye devlet müdahalesinin gerekliliği ve bu müdahalenin hangi araçlarla ne oranda olabileceği konusunda tartışmalar süregelmiştir. Her ne kadar, yatırım teşvik uygulamaları, bir takım uluslararası anlaşmalar ile sınırlandırılarak ülkeler arası haksız rekabetin ortadan kaldırılması için bazı yasal düzenlemelerin uygulamaya konulmasına sebep olsa da diğer taraftan devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğinin ortaya çıkmasından sonra artan oranlarda kullanılmaktadır. Yaşadığımız dönemde gelişmiş ülkelerin yanı sıra hızla gelişmekte olan ülkelerin teşvikleri ne denli etkin kullandığı dikkate alındığında, teşviklerin günümüz ekonomik sisteminin ayrılmaz bir parçası olmaya başladığını söyleyebiliriz. Özellikle büyük çaplı uluslararası yatırım kararları verilirken ülkeler, sunduğu teşviklerle birbirleri ile yarışmaktadır.

Tüm bu kriterler birlikte değerlendirildiğinde, her dönem için aynı kalacak, esnekliği sınırlı bir teşvik sisteminin bir ülkede kullanılması çok mümkün görünmemektedir. Ülkemizde son yıllarda teşvik sisteminde mevzuat ve idari anlamda yapılan değişiklikler, birçok kriterin dikkate alınarak iyi bir şekilde irdelendiği ve kapsayıcı bir teşvik sisteminin oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Nitekim 2009 yılından itibaren teşvik sistemimizde yapılan değişikliklerde bir dönüşüm amacı gözlenmektedir. Yapılan değişikliklerde yerelin katkısına daha fazla önem verilmekte, sadece merkezi bir anlayışla şekillendirilmeden biraz daha uzaklaşmaktadır.

Türkiye, büyüyen ekonomisi ile hızlı bir şekilde uluslararası rekabette genç nüfusunu avantaja çevirecek şekilde tasarruflarını yatırıma dönüştürmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde işsizlik, ekonomik istikrarsızlık ve bölgesel dengesizlikler gibi sorunlar baş gösterecektir. İstikrarın olmadığı bir ortamda ise girişimcilerin yatırım yapma eğilimi azalacaktır. Yatırımların yerini kısa vadeli kazanç

araçları alacaktır. Yabancı yatırımlar açısından da istikrarsız bir ortamda yatırım yapılması çok makul görülmeyecektir. Bu yönleri ile teşviklerden daha fazla faydalanılması gerektiği de söylenebilir.

2012/3305 sayılı Karar ile uygulamaya konulan teşvik sistemi genel ekonomik göstergelerin ve teşvik sistemi verilerinin gözden geçirilmesi ile birlikte gelen talepler değerlendirilerek gerek uygulamada yaşanan bazı konulara pratik çözümler üretmek amacıyla, gerekse de sistemin kullanımını daha da yaygınlaştırmak amacıyla 22 kez değişikliğe uğramıştır. Yaklaşık altı yıllık bir sürede bu kadar değişiklik, uygulama noktasında teşvik alan firmalar açısından analiz edilmesi güç durumlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu noktada teşvik sistemindeki değişiklikleri iyi analiz ederek sistemden daha fazla istifade eden firmalar olabileceği gibi değişiklikleri tam öğrenemeyen ve uygulamaya geçiremeyen firmalar açısından ise daha az faydalanma durumu olabilmektedir. Yapılan değişiklikler bazen geçmişe dönük olmakta, bazen de yayınlandığı tarih itibariyle yürürlüğe girmektedir. Teşvik sistemindeki değişikliklerin tüm belge sahiplerine bildirilmesi uygulaması faydalı olacaktır.

Teşvik mevzuatında getirilen yeniliklerden biri Kalkınma Ajanslarının yerel birim olarak tanımlanması ve sisteme dâhil edilmesidir. Kalkınma Ajansları teşvik ile ilgili işlemleri yoğunlukla her ilde bulunan Yatırım Destek Ofisleri kanalıyla yürütmektedir. Bölgesindeki yerli ve yabancı yatırımcılara teşvik sistemi hakkında bilgi veren ve bu konu hakkında çeşitli dokümanlar hazırlayan Yatırım Destek Ofislerinin illerindeki yatırımları yakından takip ederek yatırım süreci ve yatırım ortamının sorunları hakkında daha fazla bilgi sahibi olacağı düşünülmektedir. Kalkınma Ajansları ayrıca bölgelerinde sağladığı destekler, hazırladığı ve hazırlattığı bölge planları, sektörel analizler, değerlendirme raporları gibi çalışmalarla bölge ihtiyaçlarına yönelik elde etmiş olduğu bilgi ve birikimi teşvik politikalarının bölgesel düzeyde değerlendirilmesi ve değiştirilmesi noktasında ilgili mercilerle paylaşarak yerel düzeydeki katkının artmasını sağlamaktadır. Böylece teşviklerin yerelde daha etkin kullanımı sağlanabilmektedir. Buna somut bir örnek olarak bölgemizdeki firmalardan gelen talepler doğrultusunda av tüfeği imalatının 4. bölge desteklerinden faydalanmasına yönelik düzenleme gösterilebilir.

Teşvik sisteminde içinde bulunduğumuz yılda yapılan önemli değişikliklerden biri de belgelerin elektronik ortamda düzenlenmesidir. Bu düzenleme ile birlikte yerel

birimler olan Kalkınma Ajansları ve Sanayi Odalarının belge düzenleme yetkisi de kaldırılmış olmaktadır. Düzenleme, işlemlerin tek elden daha hızlı bir şekilde yapılmasını sağlayacak, takip ve bilgi edinme noktasında yaşanan ve bazen yatırımcıyı belge almaktan soğutan aşamaların hızlı geçilmesine vesile olacaktır. Elektronik ortamda tam entegrasyonun Gümrük, Maliye ve Sosyal Güvenlik Kurumu başta olmak üzere belge ile ilgili tüm kurumlar nezdinde sağlanması birçok avantajı da beraberinde getirecektir.

Teşvik uygulamalarına yönelik olarak yapılan tüm bu düzenlemeler, kamunun istediği alanlarda gelişme sağlayacak yatırımların desteklenmesi amacını gütmektedir. Bu amaca ulaşılabilmesi için politikaların makro ve mikro düzeyde değerlendirilmesi ve güncel konulara göre revize edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle inceleme konusu olan Konya ilinde bölgesel teşvik uygulamalarının değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Yapılan çalışmada 2009/15199 sayılı Karar ve 2012/3305 sayılı Karar kapsamında alınan belgeler, belge durumuna, yıllara, sektörler, yatırım yerine, destek sınıfına göre ve ikinci bölge illeri arası dağılıma göre ayrı ayrı ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Yapılan değerlendirmelere göre belge durumu açısından ilk dönemdeki belgelerin daha fazla oranda kapatıldığı görülmektedir. İlk dönemdeki iptal oranının yüksekliğine detayları ile yer verilmiştir. Burada teşvik sistemi kapsamında uygulanması ön görülen destek unsurlarından yatırım yeri tahsisi ile bağlantılı olarak yatırım yeri sunulamaması durumunda bu sonucun ortaya çıktığı söylenebilir. Yatırım teşvik sisteminin iyi bir şekilde işlemesi için tüm unsurlarının uyumlu bir şekilde uygulamaya konulması önem arz etmektedir. Konya ili için yatırım yeri tahsisi ile desteklenen yatırım teşvik belgelerinin sayısı oldukça düşüktür. İlk uygulama döneminde yer tahsisi yapılmasının gecikmesi ikinci dönemde bu alandaki talebin de düşmesine yol açtığı değerlendirilmektedir.

Yıllara göre yapılan değerlendirmede teşvik sisteminde önemli değişikliklerin yaşandığı 2009/15199 sayılı Karar ile birlikte Konya ilinde bu sisteme ciddi bir teveccüh gösterildiği ve yatırımların ivme kazandığı görülmektedir. Öyle ki 2009/15199 sayılı Karar'da Konya ili uygulama süresi olan yaklaşık üç yıllık sürede iyi bir performans sergileyerek İstanbul'dan sonra en fazla teşvik belgesinin alındığı il

olmuştur. Bu ivme, sabit yatırım tutarı ve istihdam rakamlarında da kendini göstermiştir. İkinci dönemde yapılan değişiklik ile Konya ikinci bölgede yer alırken önceki döneme göre nispeten daha az teşvik oranları ve süreleri ile destek imkânlarına sahip olmuştur. Bu değişimin 2012 yılının ikinci altı ayında alınan belge sayısının düşmesine sebep olduğu söylenebilir. Sisteme uyumun sağlanması ile birlikte belge sayısı tekrar artmaya başlamıştır. İki dönem genel olarak karşılaştırıldığında sabit yatırım tutarı artarken istihdamın azaldığı görülmektedir. Bu değişiklik yapılan yatırımların teknoloji düzeyine göre değerlendirileceği gibi enerji yatırımlarının etkisinden de kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Sonuç olarak Konya'daki firmalar, bölgesel teşvik sistemleri ile yatırımlarını artırmıştır.

Teşvik sisteminin en önemli değişikliklerinden olan bölgelere göre sektörlerin belirlenerek destek unsurlarının çeşitlendirilmesi uygulamasının, Konya ilinde olumlu sonuçlar verdiği görülmektedir. Yapılan değerlendirmelerde, her iki dönem için sektörel olarak yatırımların sayısının ve yatırım tutarlarının arttığı görülmektedir. İmalat sektörü ağırlığını korurken ikinci dönem uygulamasında teşvik sisteminde öncelikli yatırımlar arasına alınan madencilik yatırımlarında artış dikkati çekmektedir. Bu şekilde yapılan önceliklendirmelerin yatırımların artırılmasına etki ettiği gözlenmiştir. Ayrıca hizmetler sektöründe belirlenen limitler dâhilinde alınan yatırım teşvik belgeleri ile eğitim, sağlık ve turizm sektörlerinde yatırımların artmasına katkı sağlamıştır. İkinci dönemde madencilik yatırımları gibi öncelikli yatırımlar arasına alınan eğitim yatırımları hizmetler sektörü içerisinde en fazla artışın yaşandığı sektör olmuştur. Enerji yatırımlarındaki artışın ise teşvik sisteminden daha çok yenilenebilir enerji alanında yaşanan gelişmeler ve güneş enerjisi üretiminin yaygınlaşması ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Yatırım yerine göre yapılan değerlendirmede yatırımların ikinci dönemde il geneline daha fazla yayıldığı görülmektedir. Burada uygulanan sektörel desteklerin çeşitliliği ve yatırımların yeni alanlara da teşvik sistemi ile yayılma gösterdiği söylenebilir. Enerji yatırımları açısından en avantajlı illerden biri olan Konya'da yatırım yeri olarak merkezdeki ilçeler haricinde diğer ilçelerde de yatırımların yapılmasında tercih edilmiştir. İmalat sektöründeki yatırımların daha çok merkezdeki üç ilçede yoğunlaştığı görülürken tarım ve hizmetler sektöründe il geneline yayılan yatırımlar görülmektedir. Tüm bu yatırımların yanı sıra merkezde olmayan ilçeler

açısından 2012/3305 sayılı Karar ile 2. bölge yatırımlarından faydalanacak olmak dezavantajlı durum oluşturabildiği de değerlendirilmektedir. Özellikle merkeze daha uzak olan Akşehir ve Ereğli gibi ilçelerin hemen sınırında olan illerin 3. ve 4. Bölgede bulunmaları ve bu ilçelerden daha fazla teşvik imkânları sunmaları yapılacak yatırımlar açısından çeldirici olabilmektedir. Sosyo ekonomik gelişmişlik bakımından farklı gruplar içerisinde yer alan ilçeleri barındıran Konya ilinde ilçelerin teşviklerden daha fazla faydalanabilmesi için farklı teşvik uygulamaları talepleri olmaktadır. Bu taleplere yönelik bir düzenleme yapılması ilçeler bazında teşvik sistemi oluşturulması veya merkezin dışındaki ilçelerde bir alt bölge desteği uygulanması yatırımların il genelinde yayılmasını sağlayabilir.

Destek sınıfı açısından teşvik belgesi sınıflarına genel teşvik belgesi yanı sıra 2009 yılından itibaren bölgesel ve büyük ölçekli yatırım teşvik belgesi, 2012 yılından itibaren ise stratejik yatırım teşvik belgesi eklenmiştir. Konya’da alınan belgelerde ilk dönemde genel teşvik belgelerinin oranı daha fazla iken ikinci dönemde bölgesel teşvik belgelerinin oranının artması sistemin hedeflediği yönde sabit yatırım ve istihdam rakamlarının artmasını da beraberinde getirmiştir. Büyük ölçekli yatırımlar açısından istenilen yatırımları her iki dönem için de çok fazla çekemediği görülen Konya’da, ikinci dönemde bir adet stratejik yatırım teşvik belgesi alınması bu alandaki yatırımlar açısından da uygulama alanının yaygın olmadığına bir gösterge olabilir. Öncelikli yatırımların başlıklarının yıllar içerisinde genişletilmesi bölgesel yatırım teşvik belgelerinin sayısını ve sabit yatırım tutarlarını artırmıştır.

2012/3305 sayılı Karar’a göre 2. bölgede yer alan iller her iki uygulama döneminde karşılaştırıldığında, en fazla belge alınan ve en fazla istihdam sağlanan ilin Konya olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, belge başına istihdam ve sabit yatırımda sonlarda olduğu görülmektedir. Konya’da teşvik sisteminin değişikliği ilk dönemde alınan belge sayısında artış ile olumlu yönde etki etmişken belge başına sabit yatırım tutarı ve istihdam rakamları diğer illerin altında kalmıştır. Aynı durum ikinci dönem için de söz konusudur. Belge sayılarının diğer illerden daha fazla olması ilk dönem için imalat sektöründe ikinci dönemde ise imalat sektörü yanı sıra yenilenebilir enerji sektöründe Konya’nın avantajlı konumundan dolayı bu sektörde alınan belgeler ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Enerji yatırımları belge sayısını artırırken, sabit yatırım tutarı ve istihdam ortalamalarını düşürmektedir.

2009 yılından itibaren Konya ilinde alınan belgelerin iki uygulama döneminde farklı başlıklarda karşılaştırılması yöntemiyle detaylı olarak incelenmesi, teşviklerin Konya ili açısından öneminin ortaya konulması ve etkisinin değerlendirilmesi amacını taşımaktadır. Yapılan karşılaştırmalar neticesinde daha detaylı analizlerin yapılabileceği de görülmektedir. Bu analizlerin doğru sonuçlar verebilmesi için tüm belgeler tamamlanmış olmalıdır. Ayrıca tamamlanan belgelerin son yatırım tutarları elde edilmelidir. Yatırım teşvik belgelerinin tamamlanma sürelerinin yatırımcının yatırımı tamamlaması ile belirlendiği için bu kapsamda bir çalışma için daha uzun bir süre gerekebilmektedir. Yatırım teşvik sisteminde verilen desteklerin etkisinin daha kısa dönemlerde ölçülebilmesi için elektronik veri tabanından daha fazla faydalanılması gerekmektedir.

Elde edilen veriler bölgesel düzeyde ve ülke düzeyinde değerlendirilerek teşvik uygulamalarının revize edilmesi gerekmektedir. Hızla değişen ekonomik sistem içerisinde stabil bir destek anlayışı yatırımcıların beklentilerini karşılamadan uzak olacaktır. Yatırım teşvik sistemi mevcut hali ile genel bir kapsama sahiptir ve özel uygulamalara inisiyatif kullanılamamaktadır. Herkese standart teşvikler yerine daha özel teşvikler sunan proje bazlı teşvik sistemi de asgari yüz milyon dolarlık yatırımlar için geçerli olduğu için bu tutar altındaki yatırımların farklı destekler ile teşvik edilmesine yönelik düzenlemeler de önümüzdeki yıllar için teşvik sistemine dâhil edilebilir. Ürün bazında desteklemeye yönelik teşvik mekanizması da ithalatın azaltılması ve katma değeri yüksek ürünlerin öne çıkartılması açısından faydalı olabilecek bir uygulama olacaktır.

Devletler, teşvik mekanizmalarını kurgularken ekonomiyi hedeflediği noktaya getirmek için belirli bir strateji ile uygulamalarını şekillendirmektedir. Ülkemizde de son yıllardaki dünya çapında ekonomik düzendeki hızlı değişikliklere ayak uydurabilmek için teşvik mekanizmaları sürekli gözden geçirilmekte ve iyileştirmeler yapılmaktadır. Uygulanan teşvik sistemleri hakkında yapılan çalışmalar bu değişiklikler için yeterli düzeyde veri analizi ile sonuca yönelik öngörüler içermelidir. Böylece akademik çalışmalar politika oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Acinöroğlu, S. (2009). Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Sayı.2: 147-169.
- Akdeve, E. ve Karagöl, E. T. (2013). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 37: 329-350.
- Aktan, C. (2001). Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak- İş Yayınları.
- Altıparmak, A. (1998). Türkiye’de Cumhuriyetin İlk Yıllarında Müteşebbis Sınıfının Gelişimi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 1, Balıkesir.
- Andırın, F. (2007). Türkiye’de Genel Olarak Uygulanan Teşvikler ve 5084 Sayılı Kanunla Kalkınmada Öncelikli Yörelere Getirilen Teşvik Uygulamaları, Milli Emlak Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- Ar, M. (2009). KOBİ’lere Verilen Teşvik Ve Destekler Kapsamında KOSGEB Konya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Aşkoğlu, R. (1988). Türkiye’de Yatırım Teşvik Tedbirleri, Anadolu Üniversitesi, Yay, No.278, Eskişehir.
- Atamer, M. (2015). Türkiye’de Yatırım Teşvik Sisteminin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bozdoğan, M. N. (2008). Bölgesel Kalkınmanın Sağlanmasına Yönelik Vergi Özendirme Önlemlerinin Türkiye Açısından İncelenmesi ve Etkinliğinin Analizi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Yayın, No. 57, Ankara.
- Coşkun, S. (2016). Teşvik Kapsamında Elde Edilen Maddi Duran Varlıkların Muhasebe Standartları Kapsamında İncelenmesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Cilt: 5, Sayı: 7, 2016 Sayfa: 2193-2207.
- Dinler, Z. (2014). Bölgesel İktisat, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Doğan, D. M. (1996). Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: İz Yayıncılık.
- DPT. (1982). Yatırımların ve İhracatın Teşviki, Yayın No: 1872 – ÖİK:263, Ankara.
- DPT. (1989). Altıncı Kalkınma Planı Yatırımları Teşvik Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları No:2186, Ankara.
- DPT. (2000a). Sekizinci Kalkınma Planı Rekabet Hukuku ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları No:2501, Ankara.

- DPT. (2000b). Sekizinci Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları No:2502, Ankara.
- DPT. (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması - 2003, DPT Yayınları No 2671, Ankara.
- DPT. (2004). Devlet Yardımları Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT Yayınları No: 2681, Ankara.
- DPT. (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı Devlet Yardımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları No:2730, Ankara.
- Duran, M. S. (1997). Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikalarının Değerlendirilmesi (1980-1995), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Duran, M. S. (2003). Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Hazine Müsteşarlığı, Araştırma İnceleme Dizisi, No: 33, Ankara.
- Ekonomi Bakanlığı. (2013). Adım Adım Uygulama Rehberi, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ekonomi Bakanlığı. (2018). Yatırım Teşvik İstatistikleri, www.ekonomi.gov.tr, Erişim Tarihi: (15.05.2018).
- Eser, E. (2011). Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler, Planlama Uzmanlığı Tezi, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No:2822. Ankara.
- Güven, A. (2007). Türkiye'de İller Arası Gelir Eşitsizliğinde Teşvik Politikasının Rolü: Bir Ayırıştırma Rolü. Akdeniz İİBF Dergisi, Sayı:14, s. 20-38.
- Hazine Müsteşarlığı. (2010). Yeni Yatırım Teşvik Sistemi I. Yıl Uygulama Sonuçları, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara.
- İktisadi Terimler Sözlüğü, www.tdk.gov.tr. Erişim Tarihi: (31.03.2018).
- İnce, M. G. (2008). Yatırım Teşviklerinin Yatırım Kararına Olan Etkisi ve Türkiye Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kalkınma Bakanlığı. (2013). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2011, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kalkınma Bankası. (2009). Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi Seminer Notları, Eğitim ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara.

Köseoğlu, A. ve Dinç, M. (2018), Yatırım Teşvik Rehberi 2018, Mevlana Kalkınma Ajansı Konya Yatırım Destek Ofisi, Konya.

Küçükharman, B. (2013). TMS 20 Standardına Göre Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi: Örnek Uygulamalar, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Narin, M. (2012). Türkiye’de Yatırımlar ve Yatırım Teşvikleri, Üçüncü Ulusal İktisat Kongresi, İzmir.

OECD. (2001). Competition Policy in Subsidiaries and State Aid, DAFFLE/CLP,24, Paris.

Onocak, D. (2015). Yatırım Teşvikleri, Teşviklerin Muhasebeleştirilmesi ve Teşviklerin İşletme Performansı Üzerine Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Sivas Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Özdaş, Y. (2009). Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Özkarabüber, M. M. (2003). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Devlet Yardımlarının Kontrolü, Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu, Ankara.

Özkök, Y. (2009). Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Gelişmişlik Bazında Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Resmi Gazete. (1967). 933 sayılı Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun, Gazete Sayısı: 12671, Yayımlanma Tarihi: 11 Ağustos 1967.

Resmi Gazete. (1998). 69 Seri No’lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği, Gazete Sayısı: 23433, Yayımlanma Tarihi: 14 Ağustos 1998.

Resmi Gazete. (2012). 3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar, Gazete Sayısı: 28328, Yayımlanma Tarihi: 19 Haziran 2012.

- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2018). Cazibe Merkezleri Programı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ağustos 2018, <https://tuys.sanayi.gov.tr/Handlers/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=8643b104-d62f-44d7-9b52-d24dc8aaa425> (Erişim Tarihi: 30.11.2018)
- Sarıöz, Y. (2006). Türkiye’de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, F. (2006). Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller ve Muhasebeleştirilmesi, Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog, Sayı: 222, Ekim 2006, s. 106.
- Susam, E. (2010). Osmanlı Sanayileşme Hareketleri ve Teşvik-i Sanayi Kanunu, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tatar Candan, G. ve Yurdadoğ, V. (2017). Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 27, Mayıs 2017, s. 154-177.
- Tekin, A. (2006). Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2006, Sayı:16, Kütahya.
- Tekin, M. (2009). Yatırım Teşviklerinin Kütahya İl Ekonomisine Etkilerinin Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Tezel, M. (2014). İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Çerçevesinde Yatırımlara Sağlanan Teşviklerin İncelenmesi ve Bölgesel ve Sektörel Açından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Topal, M. H. (2006). Uluslararası Kuruluşların Teşviklere Bakışı ve Türk Teşvik Sisteminin Bu Çerçevede Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Topal, M. H. (2016). Teşvik Politikalarının Gerekçeleri ve Etkinliği: Kuramsal Bir Yaklaşım, The Journal of International Scientific Researches, Sayı 1, s. 35-51.
- Ulusan, H. (2008). Türk Muhasebe Hukuku çerçevesinde Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 22 Temmuz 2008, Sayı: 2, s. 415-433.
- Ülgen, G. (2014). İktisat Bilimine Giriş, İstanbul: Türkmen Kitabevi

- Yavan, N. (2011). Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Yayın No:27, Ankara.
- Yereli, A. B. (1991). Vergisel Bir Teşvik Olarak Yatırım İndirimi ve Türkiye Uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, Yıl 1991, s. 225-247.
- Yıldız, A. (2011). İstihdamın Geliştirilmesi Bağlamında Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında 2006 ve 2009 Kararlarının ve İstihdamı Teşvik Paketlerinin Şanlıurfa İlinde Ortaya Çıkardığı Sonuçların Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, E. (2016). Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin ve Desteklerinin Dağılımında Etkinliğin Artırılması ve Konya Örneği (2005-2012), Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

EKLER

EK-1: TEŞVİK EDİLMEMEYECİK VEYA TEŞVİKİ BELİRLİ ŞARTLARA BAĞLI YATIRIM KONULARI

I - TEŞVİK EDİLMEMEYECİK YATIRIMLAR

A. TARIM VE TARIMSAL SANAYİ

1- (*Değişik:RG-9/5/2014-28995*) (*Değişik:RG-5/3/2015-29286*) Un, irmik (makarna imalatı ile entegre irmik yatırımları ve mısır irmiği yatırımları hariç), yem (balık unu, balık yağı, balık yemi ve entegre hayvancılık üretimi içindeki yem üretimi hariç), mısır nişastası ve nişasta bazlı şeker (nişasta sütünden, münhasıran kristal fruktoz üretimine yönelik yatırımlar hariç).

2- Dışarıya yemek hizmeti sunan işletmeler (hazır yemek).

3- Küp şeker.

4- 5 dekarın altındaki seracılık yatırımları.

5- Bitkisel üretim (5 dekar ve üstü seracılık yatırımları, kültür mantarı yetiştiriciliği ve entegre hayvancılık yatırımları içerisindeki yem bitkileri yetiştiriciliği hariç).

6- Bölgesel uygulamalar kapsamında teşvik edilecek entegre hayvancılık yatırımları ve şartlı desteklenecek hayvancılık yatırımları dışındaki hayvancılık yatırımları.

7- 5 ton/gün ve altında üretim kapasitesine sahip süt işleme yatırımları.

B. İMALAT, ENERJİ VE MADENCİLİK YATIRIMLARI

1- Tuğla ve kiremit üretimine yönelik modernizasyon cinsi dışındaki yatırımlar. 2- Kütlü pamuk işleme yatırımları.

3- İplik ve dokuma (yün ipliği, 15 milyon Türk Lirasının üzerindeki iplik yatırımları, 5 milyon Türk Lirasının üzerindeki dokuma yatırımları, akıllı ve çok fonksiyonlu teknik tekstil, halı, tafting, dokunmamış/örülmemiş kumaş ve çuval üretimine yönelik yatırımlar hariç) konularında modernizasyon yatırımları dışındaki yatırımlar.

4- (*Değişik:RG-15/2/2013-28560*) (*Değişik:RG-8/4/2015-29320*) Doğalgaza dayalı elektrik üretimi yatırımları (19/6/2012 tarihinden önce Enerji Piyasası Düzenleme Kurumundan lisansı alınmış olan komple yeni ve tevsi yatırımlar ile özgül yakıt

tüketimini asgari %15 oranında azaltmaya yönelik modernizasyon cinslerindeki yatırımlar hariç)

5- Rödovans sözleşmesine istinaden gerçekleştirilecek madencilik yatırımları (Kamu kurum ve kuruluşları veya bunların doğrudan iştirakleri ile yapılan anlaşmalara istinaden kamuya ait maden sahalarında yapılan madencilik yatırımları bu kapsamda değerlendirilmez).

6- (Mülga:RG-30/5/2013-28662)

7- Ek-5’de yer alan demir çelik ürünlerinin üretimine yönelik yatırımlar (Ancak, bu üretim konularında aşağıdaki kriterleri birlikte sağlayan işletmeler sadece genel teşvik sisteminden desteklenebilir.

a) Ortaklık yapısındaki bir veya birden fazla tüzel kişinin veya kamu kurum ve kuruluşunun hisseleri toplamının %25 veya daha fazla olmaması.

b) Başka bir işletmenin sermayesinin %25 veya daha fazlasına sahip olmaması.

c) Çalışan sayısı yıllık 250 kişiden az olması.

ç) Yıllık net satış hasılatı 50 milyon Avro veya mali bilançosu değeri 43 milyon Avro karşılığı Türk Lirasını aşmaması.

Bu kriterler, 2009/15199 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden düzenlenen belgelere de uygulanabilir).

8- Sentetik elyaf veya sentetik ipliğin ekstrüzyon yöntemiyle üretimine yönelik modernizasyon cinsi dışındaki yatırımlar (Ancak, söz konusu modernizasyon yatırımları ile 7 nci maddede belirtilen kriterleri birlikte sağlayan işletmelerin sentetik elyaf veya sentetik ipliğin ekstrüzyon yöntemiyle üretimine yönelik yatırımları sadece genel teşvik sisteminden desteklenebilir).

C. HİZMETLER SEKTÖRÜ

1- (Değişik:RG-13/10/2012-28440) Okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise, yüksekokul, üniversite, yükseköğretim ve teknik ve mesleki öğretim dışında kalan eğitim yatırımları ile yetişkinlerin eğitilmesine yönelik (kurslar, dersaneler vb.) yatırımlar.

2- (Değişik:RG-13/10/2012-28440) Poliklinik, muayenehane ve müşterek muayenehane yatırımları.

3- Turizm yatırım/işletme belgeli oteller, butik oteller, tatil köyleri, özel konaklama tesisleri ve dağ/yayla evleri dışında kalan turizm konaklama tesisleri.

4- Ülke genelinde yayım yapan günlük gazete basım hizmetleri, televizyon/radyo yayıncılığı ve baskı, basım, matbaa ve ambalaj yatırımları dışındaki basın ve yayın yatırımları.

5- Sinema salonu yatırımları.

6- Müteahhitlik hizmetleri ve konut üretimine yönelik yatırımlar.

7- Yolcu ve yük taşımacılığına yönelik otobüs ile çekici ve treyler yatırımları (Belediyelerin yapacakları yatırımlar hariç).

8- Hipermarket, ticaret merkezi, alışveriş merkezi ve otopark yatırımları dâhil toptan ve perakende ticarete yönelik yatırımlar.

9- Kara taşıtları bakım, onarım ve servis istasyonu yatırımları.

10- Petrol ürünleri (LPG dâhil) dağıtım yatırımları, akaryakıt istasyonu yatırımları. 11- Karayolları dinlenme tesisi yatırımları, mola noktaları.

12- Lokantalar, kafeteryalar, eğlence yerleri, günübirlik tesisler, termal kür tesisleri, sağlıklı yaşam tesisleri, yüzme havuzları.

13- Yat ithali yatırımları.

14- Taşıt kiralama yatırımları. 15- Halı yıkama yatırımları.

16- Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri (Yazılım, AR-GE faaliyetleri, veri tabanı faaliyetleri, veri işleme, teknik test ve analiz faaliyetleri, ambalajlama faaliyetleri ile gösteri, sergi ve kongre faaliyetleri hariç).

17- Finansal kiralama faaliyetleri hariç olmak üzere mali aracı kuruluşların yatırımları.

18- Kapalı alanı 500 m²'nin altında olan soğuk hava deposu yatırımları.

19- Komple yeni ve tevsi niteliğindeki tersane yatırımları.

II - TEŞVİK İ BELİRLİ ŞARTLARA BAĞ LI YATIRIM K O NULARI

A. TARIM VE TARIMSAL SANAYİ

1- Süt yönlü büyükbaş entegre yatırımlarında asgari 150 büyükbaş. 2- Et yönlü büyükbaş entegre yatırımlarında asgari 150 büyükbaş.

3- Damızlık büyükbaş entegre hayvan yetiştiriciliğinde (et/süt yönlü) asgari 150 büyükbaş/dönem.

4- Kanatlı entegre yatırımlarında 100.000 adet/dönem.

5- Süt ve et yönlü küçükbaş entegre yatırımlarında (damızlık dâhil) 1.000 küçükbaş/dönem şartı aranır.

B. İMALAT SANAYİ

1- Düz örme konusunda yapılacak yatırımlarda toplam makine sistem sayısının asgari 60 olması şartı aranır.

2- Hazır beton yatırımlarında asgari 100 m³/saat ve üzerindeki komple yeni yatırımlar için teşvik belgesi düzenlenebilir.

C. HİZMETLER SEKTÖRÜ

1- Bir veya birkaç yerde gümrükleme ve sigortacılık hizmetlerinin de sunulduğu antrepo, elleçleme-paketleme ve otomasyon hizmetlerini birlikte içeren, asgari toplam kapalı alanı 10.000 m² olan entegre lojistik yatırımları için, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığında alınmış L2 belgesinin yatırım süresi sonuna kadar ibraz edilmesi kaydıyla, teşvik belgesi düzenlenebilir. Söz konusu teşvik belgeleri kapsamına yük taşımacılığına yönelik araçlar dâhil edilmez.

2- Boru hattıyla taşımacılık, petrol ve doğalgaz ürünleri, dolun ve depolama tesisi yatırımlarında dağıtım araçları ve tüpler hariç olmak üzere, sadece sabit tesise yönelik harcamalar için teşvik belgesi düzenlenebilir.

3- Kültür yatırımları için, Kültür ve Turizm Bakanlığında alınacak kültür belgesine istinaden teşvik belgesi düzenlenebilir. Ancak, münhasıran bu amaçla inşa edilenler dışında, yeme-içme, spor, eğlence ve satış üniteleri gibi birimler kapsama dâhil edilmez.

4- Kültür ve Turizm Bakanlığında alınacak turizm belgesini haiz eğlence merkezi ve temalı tesis gibi konaklama içermeyen turizm yatırımları teşvik belgesine bağlanabilir. Ancak, münhasıran bu amaçla inşa edilenler dışında, yeme-içme, spor, eğlence ve satış üniteleri gibi birimler kapsama dâhil edilmez.

5- Kültür ve Turizm Bakanlığında alınacak Kültür veya Turizm Belgesini haiz fuar, kongre, sergi ve gösteri merkezi yatırımları için teşvik belgesi düzenlenebilir. Fuar ve sergi merkezlerinde, otopark hariç asgari kapalı alanın 5000 m², kongre merkezlerinde asgari koltuk sayısının 1000, gösteri merkezlerinde ise asgari koltuk sayısının 2500 olması şartı aranır.

- 6- Spor tesisi yatırımlarında asgari 10 milyon TL sabit yatırım şartı aranır.
- 7- Havaalanı yer hizmeti yatırımlarında teşvik belgesi kapsamına trafiğe çıkmayan ve sadece apronda kullanılan motorlu taşıtlar dâhil edilebilir. Binek otomobilleri proje kapsamına dâhil edilmez.
- 8- Havayolu işletmeciliği ve kargo taşımacılığı yatırımlarında temin edilecek uçaklarda birim başına asgari kapasitenin 50 koltuk, kargo uçaklarında ise asgari kargo kapasitesinin 30.000 kg olması şartı aranır. Faaliyet konusu bizatihi havayolu işletmeciliği ve/veya kargo taşımacılığı olan yatırımlar dışında genel amaçlı ve hava taksi işletmeciliği amaçlı yatırımlar için teşvik belgesi düzenlenmez.
- 9- Uydu, telsiz, kablo vb. iletişim ortamlarından gelen haberleşme, radyo, televizyon ve veri sinyallerini birleştirip tek bir paket halinde nihai tüketiciye iletimini sağlayan hizmet yatırımlarında nihai hizmeti alanlar tarafından kullanılan yatırım malları destek unsurlarından faydalandırılmaz.
- 10- Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri, birlik, kooperatif vb. kuruluşların görev alanlarına yönelik olarak yapacakları yatırımlar proje bazında değerlendirilerek teşvik belgesi düzenlenebilir.
- 11- Sadece vinç hizmetlerine yönelik yatırımlarda her bir vinç için asgari 100 ton kaldırma kapasitesi aranır. 500 ton kaldırma kapasitesinin altında kullanılmış vinç ithaline izin verilmez.
- 12- Çamaşır yıkama ve kurutma yatırımlarında asgari 2 milyon TL sabit yatırım şartı aranır.
- 13- Yat inşaat yatırımlarında teşvik belgesi düzenlenebilmesi için yat boyunun asgari 24 metre olması şartı aranır.

EK-2: 2012/3305 Sayılı KARAR KAPSAMINDA BELİRLENEN ÖNCELİKLİ YATIRIMLAR

Aşağıda belirtilen yatırım konuları 5 inci bölgede uygulanan bölgesel desteklerden faydalanabilir. Ancak bu yatırımlar, 6 ncı bölgede yer almaları halinde bulunduğu bölge desteklerine tabidir.

- a) (*Değişik:RG-20/1/2018-30307*) Denizyolu veya havayolu ile yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar.
- b) Özel sektör tarafından yapılacak şehirlerarası yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları ile şehir içi yük taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları.
- c) Test merkezleri, rüzgar tüneli ve bu mahiyetteki yatırımlar (otomotiv, uzay veya savunma sanayine yönelik olanlar).
- ç) (*Değişik:RG-9/5/2014-28995*) Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde veya termal turizm konusunda bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımları.
- d) Asgari ellibin metrekare kapalı alana sahip uluslararası fuar yatırımları (konaklama ve alışveriş merkezi üniteleri hariç).
- e) (*Mülga:RG-8/4/2015-29320*)
- f) (*Değişik:RG-8/4/2015-29320*) Savunma Sanayii Müsteşarlığından alınacak proje onayına istinaden gerçekleştirilecek savunma alanındaki yatırımlar.
- g) Maden istihraç yatırımları ve/veya maden işleme yatırımları (4/6/1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanununda tanımlanan I. grup madenler ve mıcır yatırımları ile İstanbul ilinde gerçekleştirilecek istihraç ve/veya işleme yatırımları hariç).
- ğ) (*Değişik:RG-13/10/2012-28440*) (*Değişik:RG-9/5/2014-28995*) (*Değişik:RG-22/6/2018-30456*) Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan, kreş ve gündüz bakım evleri, okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul ve lise eğitim yatırımları ile asgari 20 milyon TL tutarındaki hava araçlarının kullanım, tamir ve bakımına yönelik eğitim yatırımları.
- h) (*Değişik:RG-13/10/2012-28440*) Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen AR-GE projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin veya parçaların üretimine yönelik yatırımlar.

- i) (Ek:RG-15/2/2013-28560) Motorlu kara taşıtları ana sanayinde gerçekleştirilecek asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar ve asgari 75 milyon TL tutarındaki motor yatırımları ile asgari 20 milyon TL tutarındaki motor aksamları, aktarma organları/ aksamları ve otomotiv elektroniğine yönelik yatırımlar.
- i) (Ek:RG-15/2/2013-28560) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme ruhsatı ve izni kapsamında 3213 sayılı Maden Kanununun 2 nci maddesinin 4-b grubunda yer alan madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları.
- j) (Ek:RG-9/5/2014-28995) (Değişik: RG-5/10/2016-29848) EK-1’te yer alan “Teşvik Edilmeyecek Yatırımlar” hariç olmak üzere, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının vereceği proje onayına istinaden, yıllık asgari 500 ton eşdeğer petrol (TEP) enerji tüketimi olan mevcut imalat sanayi tesislerinde gerçekleştirilecek, mevcut durumuna göre en az yüzde yirmi oranında enerji tasarrufu sağlayacak şekilde tasarlanan ve sağlanacak enerji tasarrufu ile yatırımın geri dönüş süresi 5 yıl ve daha az olan enerji verimliliği projesine yönelik yatırımlar.
- k) (Ek: RG-9/5/2014-28995) Atık ısı kaynaklı olarak, bir tesisteki atık ısıdan geri kazanım yolu ile elektrik üretimine yönelik yatırımlar (doğal gazla dayalı üretim tesisleri hariç).
- l) (Ek: RG-9/5/2014-28995) Asgari 50 milyon TL tutarındaki, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) yatırımları ve yer altı doğal gaz depolama yatırımları.
- m) (Ek: RG-6/8/2014-29080) Karbon elyaf üretimine veya karbon elyaf üretimi ile birlikte olmak kaydıyla karbon elyaftan mamul kompozit malzeme üretimine yönelik yatırımlar.
- n) (Ek: RG-8/4/2015-29320) Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) teknoloji yoğunluk tanımına göre yüksek teknolojlili sanayi sınıfında yer alan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar (US-97 Kodu: 2423, 30, 32, 33 ve 353).
- o) (Ek: RG-8/4/2015-29320) Maden Kanununa istinaden düzenlenmiş geçerli Arama Ruhsatı veya Sertifikasına sahip yatırımcıların ruhsatlı sahalarında yapacağı maden arama yatırımları.
- ö) (Ek: RG-19/11/2015-29537) Yenilenebilir enerji üretimine yönelik türbin ve jeneratör imalatı ile rüzgar enerjisi üretiminde kullanılan kanat imalatı yatırımları.

- p) (Ek: RG – 8/4/2016-29678) Direk soğutmalı slab döküm ve sıcak haddeleme yöntemi ile alüminyum yassı mamul üretimine yönelik entegre yatırımlar.
- r) (Ek: RG – 03/05/2017-30055) Lisanslı depoculuk yatırımları.
- s) (Ek: RG – 03/05/2017-30055) Nükleer enerji santrali yatırımları.
- ş) (Ek: RG – 17/08/2017-30157) Araştırma ve referans laboratuvarı, tüketici güvenliği ve enfeksiyon hastalıkları referans laboratuvarı, ilaç ve tıbbi cihaz analiz ve kontrol laboratuvarı ile deney hayvanları üretim test ve araştırma merkezi birimlerinin yer aldığı laboratuvar kompleksi yatırımları.
- t) (Ek:RG-22/6/2018-30456) İstanbul ili hariç olmak üzere asgari 6 milyon TL tutarındaki 50 dekar ve üzeri yurtiçinde üretilen sera teknolojilerini de ihtiva eden otomasyona dayalı (bilgisayar kontrollü iklimlendirme, sulama, gübreleme ve ilaçlama sistemi ihtiva eden) sera yatırımları.
- u) (Ek:RG-22/6/2018-30456) Asgari 5.000 büyükbaş kapasiteli süt yönlü entegre hayvancılık yatırımları ile komple yeni veya tevsi niteliğindeki asgari 10.000 büyükbaş kapasiteli et yönlü entegre hayvancılık yatırımları.
- ü) (Ek:RG-22/6/2018-30456) Asgari 5 milyon TL tutarındaki atık geri kazanım yatırımları ve/veya asgari 5 milyon TL tutarındaki bertaraf tesisi yatırımları.
- v) (Ek:RG-22/6/2018-30456) Sağlık turizmi kapsamında yaşlı ve/veya engelli bakım köyleri ve esenlik tesisi (wellness) yatırımları.
- y) (Ek:RG-22/6/2018-30456) Karar EK-6'da yer alan yatırım konularında gerçekleştirilecek asgari 500 milyon TL tutarındaki yatırımlar.